De schepping

J.J.L. ten Kate

bron
J.J.L. ten Kate, *De schepping*. Kemink en Zoon, Utrecht 1866

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kate001sche01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

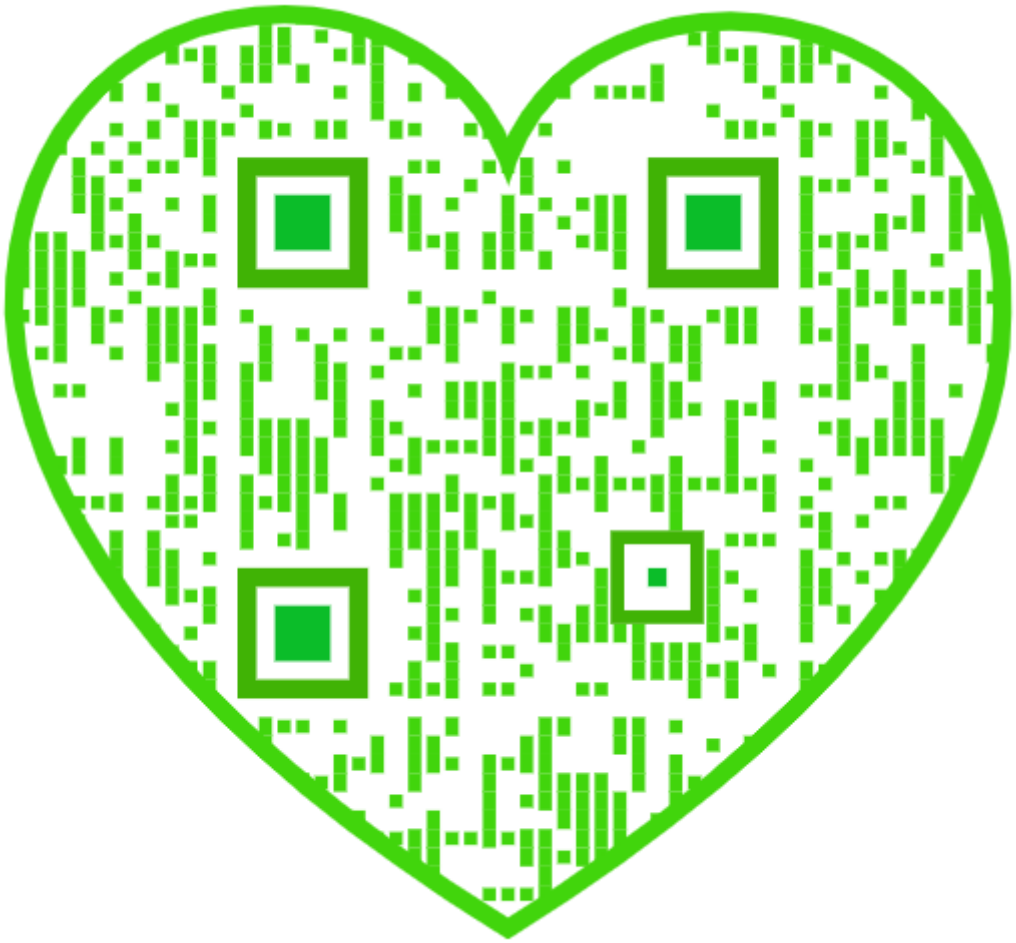

t.o. III

Aan Hare Majesteit,
Mevrouwe Sophia Frederika Mathilda,
Koningin der Nederlanden,
Geboren Princes van Wurtemberg.

VII

Schonk Hollands Koningin het Hollandsch Lied gehoor,
Meêvolgende op den stroom der Dichterlijke klanken,
Ruischt nòg haar vriendlijk woord het hart des Zangers door,
Zij gunn' hem, op zijn beurt - met meerder recht - te danken!

Neem, Eedle Koningin! bij 's Kunstenaars Gedicht,
Des Christens Heilbede aan. - Die 't zonlicht heeft gegeven,
Die aarde en hemel schiep, geve U, bij 't Hoogste Licht,
Den voorsmaak in de ziel van 't Ware Hemelleven!

AMSTERDAM,
J.J.L. TEN KATE.
8 M e i 1866.

Eerste tafereel.

In den beginne schiep God den hemel en de aarde. De aarde nu was woest en ledig, en duisternis was op den afgrond; en de Geest Gods zweefde op de wateren. En God zeide: ‘Daar zij licht!’ en daar werd licht. En God zag het licht, dat het goed was; en God maakte scheiding tusschen het licht en tusschen de duisternis. En God noemde het licht Dag, en de duisternis noemde hij Nacht.
Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Eerste Dag.
Genes. I : 1-5.

Gegroet, gij eenzaamheid van Midians woestijnen!
Gij oceaan van steen, wiens rotsen golven schijnen,
Te midden van heur vaart bevroren! Labyrinth
Van klippen, eeuw aan eeuw gegeesseld door den wind,
Geschud door 't onweêr, zwart door 't keerkrings-zonnebranden,
Maar steigrende, ongedeerd, met uw gekloofde wanden
En ruwe spitsen naar de hemelen! - Gegroet
Vooral, gij Horeb! met twee zeën aan uw voet,
Twee bergen op uw kruin, rondblikkende in de dalen,
Die door 't Schiereiland van u uitgaan, als de stralen

Van 't brandpunt. Driemaal heil, gij Sinaï! wel niet
De hoogste top, maar toch de ontzachlijkste. Gij biedt
Geen vergezichten die verteederen en streelen,
Geen beek of waterval, geen weide- en woudtooneelen:
Slechts graauw, steil, dor graniet, waaruit geen druppel leekt,
En waar de storm-alleen somtijds een stilte breekt,
Zoo plechtig, of God-zelf de wildernis doorwaarde!
De God des Hemels mint de bergen dezer Aarde, aant.
En wijdde hen van ouds, als beider verste grens,
Tot heilige outers, waar Hij neêrdaalt tot den Mensch,
Die tot Hem opklimt. - Gij, zijt ge een der Hoogaltaren?
En huivert u misschien een voorgevoel door de aâren,
Dat u Jehovah tot Zijn troonstoel heeft gezet,
Waar, onder donderen en bliksemen, Zijn wet
Verkondigd worde aan 't Volk, uit àlle waereldvolken
Tot drager van Zijn woord verkoren?

Maar de wolken
Gaan heden boven u haar ongestoorden gang;

Uw majesteit, als steeds, is spraakloos - geen gezang
Eens vogels op uw kruin, geen gonzend vleugelsuizen
Van d' avondmuggenzwerm, geen schuchter bladerruischen
Van struik of boomtak. Zelfs de lucht houdt d' adem in!
Alom de stempel van 't onheuchelijk Begin,[aant.]
Toen de Aarde, op 't machtwoord dat het waterdeksel scheurde,
Den naakten schouder uit des Afgronds kolken beurde!
- Maar neen! daar ruischt iets, daar beweegt zich (maar kàn 't zijn?)
Een eenzaam wandelaar in d' avondschemerschijn,
Ten zij een Engel, als in glorierijker dagen,
In menschenvorm weêr bij de menschen zich durft wagen,
Voor wie, ook nà den val, hij 't broederhart behield! -
Wat hooge heldenleest!... Die trekken zijn bezield
Van hemelsche' adel en getuigende van krachten
En gaven ongewoon! 't Zijn heilige gedachten,
Die spelen in dat oog, naar 't firmament gericht,
Als zocht het God; en op dat voorhoofd glinstert licht,
Die wondre flikkring van 't oorspronkelijke leven,
Getaande kroonglans, soms op 't aanschijn nagebleven
Der uitgelezensten van ons geslacht! - Zóó staart

De mensch, wien hooger geest den boezem binnenvaart
En andere oogen schept, waarvoor het grijs Verleden
Uit d' eeuwen-ouden nacht zijn beelden op doet treden,
Of 't goddelijk geheim der Toekomst zich ontsluit!

Wie is hij dan, die dus, den adelaar vooruit,
Dit maagdlijk rotsgesteent' kloekmoedig dorst bestijgen,
En storen, 't eerst sints den scheppingsdag, een zwijgen
Zoo huivring-wekkend grootsch?
- 't Is Mozes...
Welk een naam!
Nu roemloos, straks vereend op vleugelen der faam
Aan dien des Patriarchs, in wien de nageslachten
Den zegen, toegezegd in 't Paradijs, verwachten!
De Man is 't, veertig jaar door innerlijken strijd
En Godsbetrachting, tot zijn grootsche taak gewijd -
Als kind van 's dwinglands dolk en de ongastvrije baren
Gespaard door Wie in hem geheel een volk wil sparen;
Hebreeuwsch slavinnekind, maar Vorsten-voedsterzoon,

Van uit het Nijlriet tot Egyptens koningstroon
In 't korfjen, dat het heil der waereld droeg, verheven -
Van Gods voorzienigheid een rustloos menschenleven
Verkoren lieveling en toonbeeld! Aan den voet
Der obelisken in de wijsheid opgevoed
Van Mitzraïm, en aan de borsten zijner moeder
In die des Hemels! Nu, eens Jethroos schapenhoeder,
Gods menschenherder straks, die langs een wonderbaan
Ontmergde knechten leidt tot machtig volksbestaan,
Woestijn-nomaden tot een vaderland der ruste!
Sints hem de heerlijkheid der waereld niet gelustte,
Zal God de Zijne hem verdubblen... Amrams zoon!
Wat eerenamen vlecht de toekomst tot uw kroon?
Historieschrijvers, die de wording zal verhalen
Van aarde en hemel, Mensch en Huisgezin, de talen
En volken, 's Heeren volk! Bode en Vertrouwling Gods,
Zachtmoedig als een kind, standvastig als uw rots;
Psalmdichter, Kunstnaar, Held, Wetgever, Leeraar, Gronder
Eens Staats en Middlaar van een Godsverbond, het wonder
Van Isrêl steeds, maar ook de trots van d' Islamiet,

De roem des Christens, die geen Meerdre hulde biedt
Dan die de Meeste is, ook ùw Meester, Wiens verschijnen
Ge als dienaar voorbereidt!
Maar donkere gordijnen
Omhullen heden nog die glorie van 't verschiet;
En zoo de Herder nu zijn lammrenkooi verliet
Om hier te mijmren, niet naar Jakobs Diensthuis reizen
Op vleuglen van verlangst zijn eenzame gepeizen:
Zij stijgen hooger! - Onweêrstaanbrer dan weleer
Keert heden voor zijn geest het groote raadsel weêr,
Dat hem geen Isis of Osiris kon verklaren:
Van wáár die hemel, met zijn dichte legerscharen
Van flikkervuren, steeds hun eindloos wandelpad
Doorslingerend? - die lucht, die, daar zij de Aarde omvat,
Wat ruimte is, vormt en vult? - die Aarde-zelf? haar dalen,
Haar berggevaarten, en onpeilbre waterzalen?
De ontelbre schepslen, haar driedubbel wonderrijk
Formeerend? En vooral dàt schepsel, ongelijk
Aan al die andren, en die allen als hun koning
Gebiedend, stoflijk ook, maar in dat stof de woning

Eens geestes zich bewust, onsterflijk, God verwant?
Van wáár en hoe? - Hier stuit zijn duizelend verstand
Op d' ouden grenspaal....

Maar een wondervolle ontroering
Grijpt al de snaren van zijn hart aan: een vervoering
Van blijdschap, even diep als plotseling ontstaan,
Zijn bloed doorvonklend, doet zijn polsen hoorbaar slaan,
En spreidt iets vochtigs als een nevel voor zijn oogen
En 't goud der avondzon, de blaauwe hemelboogen,
De steenwoestijn en al heur bergen, één voor één,
Als wolkgestalten die versmelten, deinzen heen.
Toch z i e t hij steeds - maar 't is een in-den-geest-doorleven
Van dingen, nooit gezien en lang vervlogen, even
Als 't werkloos wandlen in de beeldengalerij
Van d' eersten morgendroom. - De geest der Profecy
Wordt ijlings vaardig om 't Verborgen' toe te lichten
In vizioenen, waar zich stemmen en gezichten
Te-samen-paren tot eene Openbaring Gods,

Als waar, in later tijd, op Patmos' eilandrots
Des Heeren Jonger meê verwaardigd werd. Eerst dwalen
Er schaduwen omhoog, die zwijgend nederdalen,
Rondom den Ziener zich verdikkend tot een nacht,
Niet minder tastbaar dan op de eenzame avondwacht
Aartsvader Abrâm bij zijn offerande omhulde,
Maar zonder de angst, die hèm het bevend hart vervulde
Bij Gods verschijning. - Hoor! een roepstem uit de vert',
En toch nabij, of in den diepsten grond van 't hart
Des Zieners spraakloos zich de Godheid openbaarde:
'IN D' AANVANG SCHIEP DE HEER DE HEMELEN EN DE AARDE!' aant.
'I n d' a a n v a n g!' Heilige mysterie van 't Wanneer,
Gij blijft het eigendom des Eeuwgen! - 'S c h i e p d e H e e r!'
Wie durft er fluistren wat dit wonder mag beteeknen?
'D e h e m e l e n e n d e a a r d!' Oneindigheid, ons reeknen
Beschamend, toch gepaald naar Gods getal en maat!
Zoo was er een Begin voor alles wat bestaat!
Zoo heerschte een tijd eens, dat geen Aarde, geen Planeeten,
Geen Zon- of Maanbol, of wie Vaste Starren heeten,
Heur lichtglans gaven. En, was door de Oneindigheid

In hare atomen reeds de onzichtbre Stof verspreid,
Waaruit die waerelden haar later oorsprong namen,
Wier honderdduizenden maal duizenden te samen
De schepping vormen - 't was geen e e u w g e Baaiert. Neen!
De Heer-alleen is God, van eeuw tot eeuwigheên,
De Oorspronklijke, Eerste Kracht, oneindig, onbegonnen,
Die 't groote en kleine uit Niet verrijzen deed, de zonnen
En 't zand, uw hoofdhair en den behemoth.
En ziet!
Als dus de Godsman peinst, daar schemert een verschiet
In 't donker, bleekend tot een kleine sfeer.... Van verre
Verschijnt een vonk: de vonk schiet stralen als een sterre.
Zij nadert. En gelijk de reiziger der lucht,
Als hij ter-neêr-daalt uit zijn hooge vogelvlucht,
Ons stipjen groeien ziet, zòò ziet ook, diep beneden
Zijn standpunt, Mozes zich de zilverschijf verbreeden,
In glans vermindrend, naar ze in omvang wint. Hij staart
Op 't draaiend Halfrond van een waereld: dat is de A a r d ![aant.]

Maar in wat toestand nog! Een vormeloos beginsel,
Een W o e s t - e n - L e d i g , in een ondoordringbaar windsel
Van dikke duisternis gewikkeld, onbereid,
Ontastbaar en alom met zeën overspreid,
Een strandloze Oceaan, ééne eindloosheid van water!
De baren steigren met een onverpoosd geklater,
En rollen op elkaâr als Niagaraas neêr.
Zij boren kolken, en vernietigen ze weêr
In ordloos springtij, dat geen ebbe kent. Zij rukken
Aan 's aardrijks bovenkorst, en scheuren er de stukken
Bij rotsen af: het gruis rolt met den golfslag heen,
Schuurt langs den boôm, ploft neêr, en stapelt er op één,
Een eerst bezinksel, steeds met brokkelend gesteente
In laag op laag gehoogd: het groeiende gebeente
Der Aard!.. Heur schors is nog doortinteld van een gloed,
Die al de beddingen half-vloeibaar worden doet.
Wat schouwspel overal van aartsvijandigheden,
Vermengd, toch niet veréénd, bestrijdende en bestreden,
Het Vaste en 't Vloeibre, 't Lichte en Zware, Hitte en Koû,
Of daar geen orde noch verzoening komen zou!

De waterwaereld, tot haar oppervlakte, is kokend,
En, brullende uit den brand, haar de ingewanden stokend,
Blaast heeten waassem uit, een honderdvouden stroom
Van damp, alom met gaz bezwangerd. Ziet den stoom
Zijn dwarrelvlagen in 't oneindige herhalen,
In dikke zuilen of rondwielende spiralen
Opstuivend hemelhoog met onbesuisde kracht!
En altijd zwarter wordt de blinddoek van den nacht!
En altijd wilder huilt de schorre waterdonder
Zijn oude weeklacht! En al feller woedt daaronder
De nameloze strijd, het lang geboortewee
Van 't Eerste Leven in de Moederlijke Zee!

En als de Godsman met een innerlijk ervaren
De worstling waarneemt en in 't duister tracht te staren,
Daar vliegt op eenmaal een verwonderlijke gloor
De nevelmassa met gedachtensnelheid door:
Een schijnsel, vluchtig als een flikkering, een teeken
Voor 't oog, waarbij een stem in 't harte schijnt te spreken:

'ZIET TOE! DE GEEST VAN GOD DAALT OP DE WAATREN NEER!'[aant.]
Maar niet op vleugelen der stormen. De atmosfeer
Is niet gewelfd nog, en de winden die haar zuivren
Zijn ongeboren nog. Slechts een eerbiedig huivren,
Voorttrillende, als de schok langs de elektrieke draad,
Door alle waatren, meldt een eerste scheppingsdaad
Van Leven in de Zee! - De Mogendheid des Heeren,
Gelijk de duive broedt met uitgespreide veêren,
Dekt met haar vleugelen 't bevruchtigd Element.
En - 't eerste schepslendom, dat leven heeft gekend
Op Aard, bevolkt alom de Diepte, waar de baren,
Van d' eeuwenlangen kamp nu eindelijk bedaren!

Welkom! oudste waereldkindren,
tot bewustheid half ontwaakt!
Wondervolle Levensvormen,
schoon, maar grillig, onvolmaakt!
Dubbelzinnige gestalten,
mengeling van Plant en Dier![aant.]

Starren met uw viertal stralen
of het veelvoud van de vier!
Leliën, nù zonder bladen
op den ranken steel alleen,
Door de onzichtbre hand des Meester.
tot één enklen kelk gesneên;
Dàn, omkranst van buigzame armen,
met uw hairen franjezoom
Reeds in 't klein een zweemsel gevend
van een rijkgetakten boom!
O, wie later ooit den Schepper
met een Tempel te eeren zoek',
Kiez' de steenlaag met uw indruk
tot zijn godlijk studieboek!
Want zóó heerlijk droomt de bouwheer
zich zijn Domversiersels niet,
Als het oog ze nóg, als levend,
in uw beeld gestempeld ziet:
In die rijke kapiteelen,
fijn gegroefd, geschubt, geribt,

Met heur loovertooi en maaswerk,
als door feënhand geknipt,
In die zwevende kolommen,
ranker in heur sobre pracht
Dan wat onder Duitschen hemel
ooit de Kunst heeft voortgebracht!
Maar, bij al die schoone lijnen,
wat eenvoudige inhoud toch!
In 't werktuigelijk samenstelsel
welk een onvoltooidheid nog!
Haastig zij de Mensch, de brooze -
de Eeuwige arbeidt met geduld,
Naar de grondwet der ontwikkling,
die Hij stelde en - zelf vervult!
Van de lange Dierenketen
vormt het Plantdier d' eersten ring,
Op de laagste trap der wezens,
kind der nacht en duisterling!
Beide doof en blind geboren,
is hij toch een profecy,

Spraakloze heraut van volgers,
reeds volkomener dan hij,
Voorboô van 't Gewerveld Schepsel, -
in de wijde waterkolk
Weldra 't eerst vertegenwoordigd
door 't geharnarst Visschenvolk!

Want de Kracht en Macht des Heeren,
nimmer rustend, kweekt, vermeêrt,
Vormen steeds van Waterleven,
in 't oneindig' geschakeerd;
Hooger klassen eerst, geherbergd
in koraal, of schelp, of schaal,
Weekdier en gelede type,
maar volmaakter telkenmaal,
Tot de Zon, in 't eind verrezen
voor het aardsche waterdal,
Dààr nog edeler verschijnsels
dulden en - gebieden zal.

Want de Almachtige, onuitputlijk,
is veelvuldig evenzeer:
Overéénkomst moog' Hij scheppen,
Hij herhaalt zich nimmermeer.
Als Hij in een tweetal ouders
heel een soort het aanzijn geeft,
Wordt terstond de vorm verbrijzeld,
waar Hij ze in gegoten heeft.
Toch, uit die Verscheidenheden
die geen denkbeeld volgen kan,
Ademt Eenheid van Gedachte
in 't verwikkeld scheppingsplan,
Dat wel in den loop der Tijden
steeds ten uitvoer wordt geleîd,
Maar in doel en strekking heenreikt
tot in de eindloze Eeuwigheid!

Zoo was dan de Aarde niet wat dichterlijke weelde
Van later fantazy zich droomende verbeeldde,[aant.]
Geen doodsche puinhoop van een ouder waereldbol,
Geen reuzig kerkhof, van de bleeke lijkasch vol
Van langvergane en langvergetene geslachten;
Maar frissche moederschoot, door goddelijke krachten
Voor 't eerst bezwangerd, waar voor 't Aldoordringend Oog
Het embryo van heel een Waereld zich bewoog. -
Hoe wordt den Ziener nu tot plotselinge klaarheid[aant.]
Wat, reeds in Memphis' School, zijn jonkheid van de waarheid,
In 't fabelkleed van Kneph versluierd, dorst vermoên!...
Onmeetbre tijden, in 't Profetiesch Vizioen
Te-saam-gekrompen tot gevleugelde sekonden,
Zijn op den maatslag van zijn kloppend hart verzwonden.
Daar trilt het door zijn ziel - het innerlijk Gezicht
En 't Oor verscherpt zich; 't is voor beide: 'DAAR ZIJ LICHT!'[aant.]

En eenklaps, daar schemert, daar wemelt in 't Oost
Een flikkring, die d' uchtend voorspelt:

Geen goud, dat van rozen en purpergloed bloost,
Maar zilver, dat kwijnend versmelt.
Het deelt eerst zijn glinster aan 't nachtgordijn meê,
Het wiegekleed, hangend om de Aard,
En speelt door den stoom, die der zwoegende zee
Nog steeds als een adem ontvaart.
Het wandelt naar 't Westen, met statigen gang: -
De Zon, aan des Eeuwigen voet
Reeds wentlende om de asse, jaarduizenden lang,
Schenkt de Aarde heur eersteling-groet!
Zij raakt aan de neevlen: zij trekt bij een tip
Den donkeren gaz-sluier af,
Die de Aarde, zoolang uit de ziedende slib
De grondstof gevormd werd, omgaf.
Zij dringt met heur gloed al de stroomingen door
In 't hart van het watergebied:
Dààr teekent een wondre herschepping haar spoor:
De b l i n d e - het Zeeschepsel - z i e t !
Het Licht is gegeven: 't Gezicht is ontstaan,
Het edelste zintuig ontwaakt:

Het Oog is geboren! De nacht is vergaan,[aant.]
  Voor 't eerst wordt nieuw leven gesmaakt...
O wonder van almacht! een zenuw, een vlies,
  Een droppel van vloeibaar kristal,
Een korrelken aardstof, een slijkspat, een niets,
  Wordt spiegel van 't zichtbre Heelal!

  Toch is wat daar verscheen, een allereerste mórgen,
Geen volle dág! - Nog is de zonne-schijf verborgen
Voor de al te jeugdige Aard; en eeuwen nog vergaan
Eer zij de starren mag zien reien, of de maan
Als Nachtvorstin begroet te midden van heur dieners.
Die enkele uchtend in het vizioen des Zieners
Vertegenwoordigt hem veel millioenen maal
Zulke uchtenden, die met geen enklen zichtbren straal
Hun komst verheerlijken! - De flikkringen verglimmen
Allengs, en eindlijk sterft het flaauwend Licht, aan kimmen,
Voor 't oog nog onbegrensd. De korte dag heeft uit;
Het allereerst Tafreel van 't Scheppings-drama sluit,

En op de spitse van den Horeb blijft de Wachter
Een wijl, als vroeger, in het eenzaam donker achter;
Maar in de ziel vervuld door wat hij hoorde en dacht,
Omsluierd door een kalme en sprakeloze nacht.

Maar neen! niet eenzaam en niet spraakloos meer is 't duister!
Daar ruischen stemmen - eerst in onbestemd gefluister
Zich menglend, luider steeds, wèlluidend, met een klank
Van snaren zwellend tot een hemelsch Lofgezang.
De Ziener werpt zich op het aangezicht ter neder;
En - 't E e r s t e S c h e p p i n g s - l i e d trilt door zijn ziele weder.

Eerste scheppings-lied.
- De hemelsche heirscharen. -

1.

Een nieuwe waereld is geschapen,
De laatste en heerlijkste uit de Rij!
Nog moog' zij in heur windsels slapen,
De blijde ontwaking is nabij.
Gegroet, gij jonge Zusteraarde!
Bestemd tot zulk een hoogen rang,
Dat Englenhand de harp besnaarde
Ten allereersten wiegezang!
De Hemel slaat U peinzend gade,
Die straks het schouwtooneel zult biên
Van nieuwe werken van Genade,
Van Almachts-wondren, nooit gezien!

Wij zullen eens in Uw landouwen
   Der Liefde hoogste zegepraal,
De volle werklijkheid aanschouwen
   Van Gods volkomenst Ideaal!

2.

Heil, God der goden! Eerste en Laatste!
   U noemt geen naam, U looft geen lied,
Wien, schoon geen oog Uw oog weêrkaatste,
   De aanbidding toch in alles ziet!
Gij zijt de Alhooge, Algoede, Almachte;
   Wat was, of is, of ooit bestaat,
Is schaduwbeeld van Uw gedachte;
   Uw woord is wet, Uw wil is daad!
Gij, zonder toekomst of voordezen,
   Alom aanwezig en alwijs,
Vervult met Uw ondeelbaar wezen
   Elk stofje' in 't Ruim, elk punt des Tijds!

Gij leeft, en alle levens springen
   Uit U, die wààr en wàt Gij schept,
Bron en bestemming aller dingen,
   U-zelf tot doel en oorzaak hebt!

3.

Gij komt, o Heer! wie zal U keeren?
   Gij gaat, wie houdt U? - Gij gebiedt,
Uw werken mindren of vermeêren,
   Gij - meerdert of vermindert niet!
Slechts Gij zijt groot, en voor Uw zorgen
   Is niets te groot, en niets te klein:
't Heelal is in Uw schoot geborgen!
   Gij zijt geen Licht, maar Lichtfontein,
Geen middelpunt slechts aller deugden,
   Maar cirkel der volkomenheid,
Met alle Krachten, Machten, Vreugden,
   Begin- en eindloos uitgebreid!

4.

Bekroon, o God, Uw Scheppingsdaden
Bij 't loflied van Uw cherubiem
En van de nieuwe myriaden,
U prijzende in hun wordings-kiem!
Of op de beê der Hemelchooren
Uw Amen 't godlijk zegel drukk':
Maak Uwer Almacht Jongstgeboren'
'Tot Uwer Goedheid Meesterstuk!'

Tweede tafereel.

En God zeide: ‘Daar zij een uitspansel in het midden der wateren; en dat make scheiding tusschen wateren en wateren!’ En God maakte het uitspansel, en maakte scheiding tusschen de wateren die onder het uitspansel zijn, en tusschen de wateren die boven het uitspansel zijn. En het was alzoo. En God noemde het uitspansel ‘Hemel.’
Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Tweede Dag.
Genes. I : 6-8.

De laatste akkoorden van der Englen jubellied
Versmelten, en met hen de schaduwen. - 't Verschiet
Verheldert langzaam, en voor 't oog des Zieners vonkelt
De zilvren lichtstreep weêr, die door de nevels kronkelt,
Nog sterker worstlend naar een doorgang: Morgenstond
Eens Tweeden Dags, maar die de werkzaamheid verkondt
En afbeeldt van een nieuw, groot Scheppings-tijdperk. - Luister!
Het zelfde golfgeklots nog immer, 't schemerduister
Doorruischend! immer nog die eigen wildernis
Van ziedend water, waar geen klip verrezen is

Tot een herkennings-punt - onnoodig ook voor 't Leven
Dat in de D i e p t e huist! En onophoudlijk weven
De dikke dampen aan den waereld-sluier voort!...
Tot eensklaps andermaal 't ontzachlijk Scheppingswoord
Gelijk een machtgebod weêrklinkt: DE WAATREN SCHEIDEN
'VAN WAATREN! DAAR VERRIJZE EEN RUIMTE TUSSCHEN BEIDEN!'[aant.]
   En nu! daar worden al die dampen, wier gewicht
De zeën drukte, op eens onzichtbaar opgelicht
Van 't wijde cirkelvlak der waatren, saamgebonden
Tot donkre massaas in de Ruimte voortgezonden,
En opgehangen aan een Niet! - De graauwe mist
In de onderlucht, is als een waassem weggewischt;
En gants doorschijnend rijst, als uit fijn glas gegoten,
Een welvende Atmosfeer, die d' aardbol houdt omsloten.
De stoom omhoog koelt af, en wordt in 't firmament
De zichtbre zoldring van die kristallijnen tent,
Die, in heur ommezwaai, de waereld blijft omringen,
Onmisbre werkplaats van die duizend wisselingen
Van luchtverschijnsels, die, met beurtelingsche gloed
En koude, de Aarde straks bewerken!

Zoo begroet
Dan 't oog des Zieners, in verbazing opgeslagen,
Voor 't eerst de w o l k e n z e e , met saamgetaste lagen
Heur golven stuwend door de blaauwe verte heen,
Die haar verwijdert van de Moederzee beneên.

Zijt gegroet, verhoogde Nevels!
rustloos rondgewenteld zwerk!
Vliegend teeken van vooruitgang
in het groote Scheppingswerk!
Hoe veelvormig, toch driesoortig
wandelt gij de ruimte rond:
't Allerhoogst - in kleine vlokken, aant.
boden van den Morgenstond,
Even als een lammrenkudde
in heur uitgewolde vacht, aant.
Weidend bij des hemels zenith
in uw donzen zilverpracht!

Lager weêr - in dunne streepen,[aant.]
die in 't zelfde punt ontstaan,
Maar, hoe meer ze zich verlengen,
wijder uit elkander gaan:
Dubbellijnen, voortgetrokken
tot een weifelend verschiet,
Nevellanen, waar verbeelding
Englengroepen zwerven ziet.
Eindlijk - in gevaarten, leegrend[aant.]
aan den verren hemelrand,
Schijnbre bergen, opgestapeld
tot een statig Alpenland,
Waar langs diepe en donkre dalen
zich de rotsenketen windt,
In een drijvend p a n o r a m a ,
wisslend steeds van vorm en tint.

O, hoe vaak in later dagen,
W o l k e n ! wandelaars der lucht!

Zal het kind der aarde ontroeren,
dat u naöogt in uw vlucht.
Beven zal hij bij uw dreigen,
juichen bij uw rozenrood,
Tuchtiging of zegen wachten,
dood of leven, uit uw schoot.
Dichters zullen u begroeten,
als des hemels voorraadschuur,
Als het tuighuis der verwoesting,
als de schatzaal der natuur.
Schilders zullen u bespieden,
wenschend, voor één enklen maal
't Machteloos penseel te doopen.
in uw rijken verwenpraal.
Ballingen op vreemden bodem,
pelgrims, dobbrende op de zee,
Geven u, gewiekte Boden!
groeten voor hun dierbren meê.
Door de traliën des kerkers
lokt ge een zucht van jaloezy,

En gebed en vloek smelt samen
in dat ééne woord van: ‘V r ij!’
Van zijn slapeloze sponde
fluistert u de kranke toe:
‘Mocht mijn ziele met u reizen,
want zij is des wachtens moê!’
Boven uw bescheiden sluier
droomt de Mensch, des Hemels zoon,
Zich zijn Goden of zijn Godheid,
op een hoogen glorietroon.
Alle ziele komt van Boven,
en naar Boven wil zij weêr!
Dáár bouwt zij heur luchtkasteelen,
dáár schept zij heur ‘Beter sfeer’.
Door uw scheuren wil zij turen,
of zij van den Grooten Dag,
Achter uw gordijnen stralend,
niet een glinster vangen mag.
Dáár plaatst zij heur zalig Eiland,
boven stof en graf en kruis,

Paradijshof, of Walhalla,
Hemelstad, of Vaderhuis.
Ja, de hope van den Christen
wacht, bij 't jongst bazuingeschal,
Op ùw zegekoets, o wolken!
d' eeuwgen Rechter van 't Heelal!

Maar heden rolt gij, waar uws Scheppers wil u leidt,
Daarheen, o wolken! in de plechtige eenzaamheid
Van d' eersten wordingsgang der dingen, door geen oogen
Eens stervlings nog gezien! - Gij steigert naar den hoogen,
En uit den hoogen weêr zoekt gij den moederschoot
Der zee, waaruit ge op nieuw u opheft! Want de Dood
Is weêrgeboorte van een onverganklijk Leven;
En steeds herscheppende in heur wisselwerking, streven
De krachten op en neêr door 't wijde waereldrond.
Ook in den Dampkring gaan ze, in zusterlijk verbond,
Alle arbeids-cellen door, de wieg der m e t e o r e n
Bereidend. Dáár ook zijn de w i n d e n reeds geboren,

Onzichtbre stroomingen in d' Opperoceaan,
Een eeuwig raadsel in hun komen en hun gaan!

Dààr ontwaakt het Zuiderluchtjen,
't Lentezuchtjen,
Dat de zwachteltjens ontwindt
Uwer rozen,
Onder 't kozen
Met de lokken van uw kind.
Dààr begint de Westerkoelte,
Die de zwoelte
Van uw zomerdag verfrischt,
Die nog heden
Als in Eden
't Gloeiend zweet van 't voorhoofd wischt.
Dààr ook zijn de wervelwinden
In hun broeiend nest vergaârd,
Die de waterhooze binden
Aan den angel van hun staart.

Dààr, de roodgewiekte orkanen,
Die in zandwoestijnen woên,
En verraste karavanen
Straks tot mummies dorren doen.
Dààr ook vormen
Zich de stormen
Van d' onguren winterdag,
Die de zware donders torschen,
Bergen schudden, wouden dorschen
Met onzichtbren vlegelslag,
Duinen, dorpen
In doen slorpen
Door den gretige' Oceaan;
De rivieren uit heur sluizen
Op doen bruizen,
Of in marmren boeien slaan;
En, wanneer, in later jaren,
't Menschdom op een dobbrend hout
Aan de baren
Zich vertrouwt,

Gantsche vloten
Nederstooten
Op de tanden van de rots!..
In hun woeden, in hun dooden
Toch geen gril eens blinden Lots,
Maar óók Englen, Hemelboden,
Dienaars van de wijsheid Gods!

Maar - daar hebt gij 't alreê!
Hoort! het onweêrt - voor 't eerst!
Nieuwe majesteit heerscht
In de Lucht, op de Zee.
Ziet, twee wolken omhoog
Staan en meten elkaâr,
Als een strijdbelust paar,
Met de gramschap in 't oog!
H o e de spanning ontstond
Die het evenwicht brak,
Wàt den oorlog ontstak

Heeft geen Engel doorgrond!...
Daar weêrflikkert een licht,
Een gevleugelde schicht;
En daar rinkelt een schok,
Of de glazene klok
Van het uitspansel splijt!
Wondre straal, die daar schiet!
Al wat is, vordert tijd,
Slechts de bliksemvonk niet.
Nog geen polsslag van duur,
Vliegt het flitsende vuur
Duizend' mijlen daarheen:
Het verscheen, het verdween,
Als een wenk, als een blik!
De Oceaan, in zijn schrik,
Scheurt zijn sluier van één;
En de Poort van den Dood,
's Afgronds bodem, ligt bloot!
't Bleeke daglicht ging schuil,
Door de vreeze onderschept;

En geen kolk en geen kuil,
Waar een vin zich meer rept.
Maar de Hoogte roept luid
Tot de Diepte het uit,
En van verre en nabij
Roept de Diepte: ‘Dat.'s Hij!’

Weêr een ander gerucht
Gaat op eens door de lucht.
Achter 't aschgraauwe gaas
Van de wolk die daar zwelt,
Ruischt een knettrend geraas,
Of een stroom met geweld
Over rotsklippen holt,
En brokklend gesteent' in zijn wateren rolt!
Daar dalen
De stralen,
Niet gloeiend, maar grijs,
Geen flikkerend vuur nu, maar hagelend ijs!

Hoe botsen, hoe springen,
Met groeiend getal,
De korrels, die haastig elkander verdringen
In raatlenden val!
Soms glasfijn als gruizlen,
Straks, vriezende aan één, tot een kogel vergaârd,
Der bombe gelijk, die de muren doet duizlen,
Als 't moorden een kunst wordt, der menschheid onwaard!

Nu smelten ze onschaadlijk in 't woelende water -
Maar later! maar later!
Als de Onwil verdwaasd tegen de Almacht zich keert,
Dan komen de buien als Boeteprofeten
Die 't Faroôs doen weten:
'Jehovah regeert!'

Maar 't s n e e u w t ! zie, het sneeuwt! Weêr een andre gestalte
Van neêrslag, ontstaan in den Dampkring, daalt neêr.

Gepluimde kristallen! Bij de eigen gehalte,
Van wààr zoo verscheiden? hoe vormt u de Heer?
Mysterie!... Geen blik in Zijn werkplaats bespiedt u,
Éér de Eeuwige u strooit:
Gij w o r d t niet voor de oogen: gij zijt er! Men ziet u,
Maar eensklaps, voltooid!
In vedertjens daalt gij,
Tot starren vereend;
Als zonnetjens straalt gij,
Als edelgesteent',
Met vonklende naalden en ruiten en streepen,
Als blinkende p r i s m a a s , zeshoekig geslepen,
Zoo klaar, of ge uw licht aan u-zelf hebt ontleend![aant.]

Nu smelt ge, onnaspeurlijk, in 't woelende water -
Maar later! maar later!
Dan weeft gij des winters uw maagdlijke sprei
Om akker en weî:
Dan koestert gij 't koren,

Dat slaapt in de voren;
En bakert het zaad,
In schijnbare kiemen onzichtbaar herboren,
Tot, vroeg in de lente, uw verrijzings-uur slaat!
Dan vlecht ge om 't gebergt', waar geen stervlingen wonen,
Uw sneeuwdiadeem,
Die 't glinstren beschaamt van hun nietige kroonen,
Geknutselde praal van vergulдsels en leem!
Dan wordt gij de voedster der jonge Rivieren,
Die, frisch, altijd jong, half een waereld doorzwieren,
En kussen de steden, gestrooid aan heur zoom,
En schomlen de maan en 't gestarnt' op heur stroom!

Maar 't onweêr drijft over. De kimmen verbleeken:
Weêr schemert het licht... Maar een n e v e l verscheen!
Hij zwelt en verdikt zich - zijn dampbobbels breken,
En loopen in één.
Gods wondervermogen
Bereidt in den hoogen

't Verjongende Bad!
Daar biggelt een spat,
Daar vallen, daar hupplen,
Daar stuiven de drupplen,
Daar vliegen de stralen van 't levendig Nat!
Zij ruischen, zij plasschen,
Tot stroomen gewassen, -
Al 's Hemels fonteinen ontzeeglen heur schat!
O Regen!
O Zegen!
Oneindig meer waard
Dan 't kostlijk metaal, door Gods wijsheid begraven,
Maar - immer te vroeg! - door begeerlijke slaven
Ontwoekerd aan de aard'!

Nu - schijnbaar onnut - plengt gij water in water;
Maar later! maar later!
Dan lescht gij de dorst
Van de Aarde, geblaakt tot een dorrende korst!

Dan kust gij den kranken
De koorts uit het bloed;
Dan vangt u de zeeman, verdwaald op zijn planken,
In 't wachtende zeildoek, en drinkt, en - schept moed!
Dan laaft gij de hinde, in haar schuilhoek gezegen,
Door bassende honden vervolgt op haar spoor;
En waassemt den ploegos, die zwoegt aan de voor,
Verkwikkende klavergeur tegen!
Dan lokt gij het kruid
Uit de zwellende kluit;
Dan tikt gij de botten heur windselen uit;
Dan tintlen uw droppen
Aan groenende blaân,
Aan barstende knoppen,
Aan 't geelende graan,
Als duizend juweelen,
Waar 't groen van de velden en 't hemelsch azuur,
Waar 't wolkengeschemer en 't zonlicht in spelen,
Als tranen van dank der verjongde Natuur.

Dat alles wisselt zich in vluchtige tooneelen
Voor 't oog des Zieners, uit het onstandvastig licht
Opdoemend. Want nog steeds is 't stralend a a n g e z i c h t
Der Zon gesluierd voor de waereld, en geen horen
Der Maan, geen dissel van den zilvren Wagen, boren
Nog door het wolkfloers heen. De laatste schemerglans
- Hun stedehouder! - sterft aan 's hemels westertrans,
En tastbaar donker daalt rondom den Godsman neder
Als straks. Een Morgen en een Avond sloten weder
Een Dag in 't vizioen, beeld van een maatloos perk
Van eeuwen, Tweede Deel van 't Godlijk Scheppingswerk.

En hoort! daar ruischen weêr welluidende Englenveêren
Met blijden wiekslag, en de heerlijkheid des Heeren
Galmt, op de Hymne van een duizendstemmig Choor,
Nog eens des Zieners hart en - alle heemlen door.

Tweede scheppings-lied.

1.

Dit is uw schepping, God der Goôn!
Wat is zij schoon!
Wat is zij schoon!
Overal hebt Ge Uw schaduwbeeld
Haar ingeweven,
Uw Godlijk leven
Haar meêgedeeld.

2.

Wonderen zaait Gij zonder tal
Door 't groot heelal,
Door 't groot heelal,

Boven, in 't blaauwende luchtgewelf,
In 't diep daaronder,
Maar 't grootste wonder;
God! zijt Gij zelf.

3.

Loof Hem, gij 's waerelds Englenwacht,
Die dag en nacht,
Die dag en nacht
Boven de schoone slaapster zweeft;
Wek haar met psalmen,
Tot ze op uw galmen
Een weêrklank geeft!

4.

Loof Hem, gij, wijde, blijde zee!
En jubel meê!
En jubel meê!

Ga in den heiligen reidans vóór,
   En laat uw baren
   Heur maatslag paren
      Aan 't Scheppings-choor!

5.

Schitter van 's Heeren aangezicht,
   Bezielend Licht!
   Bezielend Licht,
Dat Gods glimlachende liefde zijt,
   De kleurenmengster,
   De vreugdebrengster,
      Die 't Al verblijdt!

6.

Meld, o gij wandlend Wolkenzwerk!
   Zijn handenwerk!
   Zijn handenwerk,

't Zij ge den regenmantel plooit,
Of paerels sprengelt,
Of vlokken mengelt,
Als dons gestrooid!

7.

Maakt Hem, o Winden! op vlugge wiek
Een lofmuziek!
Een lofmuziek -
Tot er de gantsche lucht van trilt,
Terwijl gij wappert
En vleugelklappert
Waarheen gij wilt!

8.

Mengt Hem, gij Donders! uw orgelklank
Tot prijs en dank,
Tot prijs en dank -

En laat uw vliegende bliksemstift
Waar de onweêrs drijven
Gods glorie schrijven
In vlammend schrift!

9.

Alle Gods schepslen! looft alom
In 't Heiligdom,
In 't Heiligdom,
Totdat - uw Opperste Priester komt,
Om in 't Heilge der Heilgen te wonen,
En uw Lied met een Amen te kroonen,
Waarbij de Engel van eerbied verstomt!

Derde tafereel.

En God zeide: ‘Dat de wateren van onder den hemel in ééne plaatse vergaderd worden, en dat het drooge gezien worde!’ En het was alzoo. En God noemde het drooge Aarde, en de vergadering der wateren noemde Hij Zeën. En God zag dat het goed was. En God zeide: ‘Dat de aarde uitschiete grasscheutkens, kruid zaadzaaiende, vruchtbaar geboomte, dragende vrucht naar zijnen aart, welks zaad daarin zij op de aarde!’ En het was alzoo. En de aarde bracht voort grasscheutkens, kruid, zaadzaaiende naar zijnen aart, en vruchtbaar geboomte, welks zaad daarin was, naar zijnen aart. En God zag dat het goed was.
Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Derde Dag.
Genes. I : 9-13.

De slippen van den nacht zijn opgerold omhoog.
Door purpren oogleên gluurt de morgen; want het oog
Des dags is nog gedekt met wolken. En weêr wuiven
De waereldgolven met heur glinsterende kuiven
Den Ziender 't welkom. Maar de lichtende etherstroom
Tint pas de kimmen, of de Goddelijke Droom,
Getrouwe spiegel van de glorie des Almachten,
Verandert zijn gelaat, dat nieuwe wonderkrachten
En scheppingsdaden zal weêrkaatsen. Daar weêrklinkt
De Godsstem weder, die gebiedend binnendringt

Tot 's aardrijks middenpunt: DAT ALLE WATERBAREN
NU ONDER 'T HEMELDAK IN ÉÉNE PLAATS VERGAâREN,
'EN 'T DROOGE ZICHTBAAR ZIJ!'
En naauwlijks spreekt de Heer,
Of 't is zoo!
De opperschors der aarde, week en teêr,
Koelt af, maar ongelijk. Het zachte en 't harde wijken
Van één en scheuren - zoo men 't groote mag gelijken
Bij 't kleine - als spleten in een ijsveld. Krak op krak
Herhaalt zich. Berst op berst groeit tot een gapend wak,
Waar lava-stroomen uit ontsnappen, d' ingewanden
Der Aarde ontperst. De Zee, nog altijd zonder stranden,
Vindt toegang hier en daar in d' aardkern, en ontmoet
Gesteenten, smeltend half en half in vollen gloed.
Het Vuur en 't Water zijn in oorlog! Vreeslijk kampen!
Vulkanen loeien in de diepte. Dikke dampen
Slaan op en beuren, of een hefboom haar bewoog,
De korst der waereld in fragmenten naar omhoog[aant.]
Tot boven 't waterpas van d' Oceaan! De kimmen
Zijn niet meer onbegrensd; want uit de diepte klimmen[aant.]

Niet enkel riffen op, waaraan 't koraalgewormt'
Vele eeuwen bouwde; maar de witte branding stormt
Rondom de kusten van een Landtong, over klippen
En schorren, scheemrende eerst als wemelende stippen,
Maar altijd groeiende uit de wilde waterhel!
De Zee, in arbeid, wordt een vruchtbare archipel,
Waar honderde eilanden en eilandgroepen zwemmen.
Maar vaste landen ook verheffen zich, en stremmen
Den golfslag mijlen ver, en breiden, Noord en Zuid
Te-samen-schaaklend, steeds hun wingewesten uit.
Geheele ketenen van berggevaarten stijgen
Reikhalzende naar lucht, en schudden onder 't hijgen
Het druipend water van de schouders, 't hemelruim
Doorborend met den top, die soms een dubble pluim
Doet wappren van rood vuur en zwarten smook en steenen.
De golven, o n d e r de aard, of o v e r de aarde henen,
Elkaâr verdringend, vliên als een geslagen heir.
Zij springen woedend van de hooge rotsen neêr,
Of rollen haastig van de hellingen, of draven
De diepe grachten door, die ze in de slibbe graven -

Tot ze, aangevlogen en vermeerderd van alom,
Te-samen-vloeien in één mateloze kom!...
Geen water meer op 't Droog', dan waar een beekjen kabbelt,
De breede landstroom aan zijn glooiende oevers knabbelt,
Of 't meir zijn spiegel giet, met zilvergruis bestrooid.
Gods machtwoord is vervuld, de omwentling is voltooid,
De aanstaande woning voor volmaakter schepslen-orden,
't Paleis des Konings àller schepslen, is geworden!

En eer de siddring der verbazing is gestild,
Die elken zenuw van des Zieners borst doortrilt,
Hoort, wederom die stem des Eeuwgen, nieuwe glorie
Voorspellend, ditmaal de aard tot in de kleinste porie
Met levensvruchtbaarheid bezielend: JONGE BRUID
DES HEMELS, NEEM UW KLEED! GEOEN GRAS EN WELIG KRUID
'EN BOOMEN, UIT HUN ZAAD VAN EEUW TOT EEUW HERBOREN!'
De bergen luisteren, en alle dalen hooren!
Drie Dienaressen Gods, S c h a â u w , H e t t e en V o c h t i g h e i d ,
Zijn aan den weefstoel van het groote werk bereid:

De wonderarbeid is begonnen! Duizend draden[aant.]
Doorslingren reeds den grond. Daar wuiven de eerste bladen!
Daar houdt, van de eene pool tot de andere uitgestrekt,
Een eerste flora reeds de Moederaard bedekt!

Wat volle Plantengroei, den horizon omvaâmend[aant.]
Zoo ver de Ziener tuurt, de weligheid beschamend
Van tropische' overvloed! Maar tevens, welk een Rijk
Van wonderheden, dat alomme te gelijk
Alle eigenschappen toont en alle vormen mengelt!
Dat eindloos struikgewas, verward door-één-gestrengeld,
Gelijkt een struwelbosch! Maar uit dat kreupelhout
Gaan dennenmasten naar den hemel: 't is een woud!
En wederom is 't, woud een landschap, met valleien
En velden geschakeerd, bedriegelijke weîen,
Die poelen worden en moerassen, onder 't wier
Verheimlijkt, en waar soms een droomige rivier
Door heen zwoegt naar de Zee, dien streep daar, die loodkleurig
Den horizon besluit!

't Is dompig hier en treurig.
Aan alle kanten kruipt een heete nevel rond,
Een natte vlam als in een trekkas. Ook de grond
Is warm en dampend, door geen stervlings voet betreden,
Of immer te betreên! - O Gij verborgenheden
Der Vóórtijd, ongezien geworden en vergaan!
Gunt, als den Ziener, ons uw sluier op te slaan,
En laat, waar de oogen ons der profecy ontbreken,
't Gesteente in 's aardrijks schoot tot uw getuignis spreken!
Ziet! daar rijzen, ziet! daar groeien,
Uit de slibbe en op het drooge,
Op de bergen, uit hun bekkens,
In de laagte en in den hooge,
Tot aan 't uiterst eind der Zeën,
Wouden, Wouden, altijd Wouden,
Of die beide majesteiten
Saam' de waereld deelen zouden!
Vijfmaalhonderd Plantgeslachten,[aant.]

Varens half en varensoorten,
Bouwen saam' een Reuzendoolhof,
Zonder lanen, zonder poorten.
Hier - eerst als een groene waassem
Over de aardkorst uitgegoten;
Ginds - in onverduldig haasten
Reeds tot planten opgeschoten;
Straks - volgroeid tot zware stammen,
Die, als vorsten, eerbied vragen
Voor het toeval der geboorte
Dat hun kruin een kroon doet dragen.
Dicht op één het slijk ontkropen,
Buigen zij het hoofd en luistren,
In een doodsche zelfverveeling,
Wat de slaafsche golven fluistren,
Die, de oneindige uren tellend,
Langzaam kruipen aan hun voeten,
En, onmachtig in hun woede,
Morrend door den modder wroeten.
Hooge heesters, ondoordringbaar,

Krochten van den Nacht, verhoogen
Nog den sombren schaduwsluier,
Die het Oerbosch houdt omtogen.
- Al die groepen, opgestapeld
Of zij naar den hemel reiken,
Vormen saam' een Boomenbaaiert,
Alsof duizend machtige eiken
Een onmooglijke eenheid zochten,
En hun tronken en hun takken
Tot één monsterstruik vervlochten!
Maar geen eiken, en geen linden
Weven zulk onzachlijk lover:
Eer zij de eerste hut belommren,
Trekken hier nog eeuwen over!

Zie, bunder aan bunder
Van 't laauwe moeras
Bedekt met de halmen
Van weelderig gras!

Pas raakt er een windtjen
   Maar even hun top,
Daar steken zij dreigend
   De zaadkroonen op,
Gewassen tot wapens
   Van allerlei vorm,
Tot knotsen en speeren,
   Gereed tot den storm.
Zóó zullen eens legers
   In slagorde staan,
't Bevelwoord verbeidend:
   ‘Geleedren valt aan!’ -
Reeds nu is een zweemsel
   Van 't schouwspel te zien,
Dat later de waereld
   Der Menschen zal biên:
Hier - vreedzame buurschap,
   Geen stengel gekrenkt,
De grasplant, de rietstruik
   Gezellig vermengd!

Ginds - spraakloze veete,
   Van eindlozen duur:
Het recht van den sterke,
   De wet der Natuur!
De planten verdringen
   Elkander in 't rond;
De korstige mosschen
   Veroovren den grond:
Maar tusschen de wortels
   Daar wast en daar woelt,
De plaats hun betwistend,
   Het Paddengestoelt'!
Het boort door de slibbe,
   Het kloutert uit de aard,
Den reuzenkop schuddend,
   Gehaird en gebaard.
Zij bobbren en bersten,
   - Het beeld van den Nijd -
En blazen een gifdamp
   Die doodelijk bijt.

Wat warrelkluwen
Van struikgewassen,
Waar vreemde stammen
Het oog verrassen!
Een gril der schepping,
Een spotgedachte!
Een kaal en bultig
Verdraaid geslachte!
Vroeg-oude tronken
Vol rimpelkloven,
Met meelig schimmel
Als asch bestoven,
Wier maagre vingers
In 't wilde grijpen,
Of in wier toppen
Gezwellen rijpen,
Mislukte vruchten,
Wier vorken, hoeken,
Vergeefs de ronding
Der schoonheid zoeken!...

En dan weêr, stapels
Geknotte rieten,
Die hol en takloos
Naar boven schieten,
Al stuksgewijze
In-één-gestoken:
Vaalbleek en rammlend
Als aaklige doodsbeender-knoken!

Toch - te midden van die vormen,
zoo wanstaltig meestentijds,
Soms een schaduwtrek, een proefbeeld,
voor een later Paradijs.
Even of Natuur, al tastend,
hooger Ideaal bedoelt
Dan 't ontzettend Groote en Grootsche,
en - de Schoonheid vóórgevoelt.
Ziet die ranke Slingerplanten!
met heur lagen stand te onvreên,

Klemmen zij heur ranken vleiend
om de Kegeldragers heen.[aant.]
Hebben zij een reus veroverd,
hoog tot in zijn bladertop,
Hangen ze, als heur zegeteekens,
trossen en festoenen op!
Ziet die Ondergrondsche Stengels,[aant.]
smachtende naar licht en lucht,
Straalswijs uit den bodem schieten
met een ellenlange vlucht!
Ringen dragen ze en gestarnten,
immer reiend vijf aan vijf,
Of een etsnaald ze graveerde
op hun golvend slangenlijf.
Ziet die Varens, die daar prijken
met heur hoogen vederbos,
Gracelijke bladerslippen
zwierende als een hoogtij-dosch!
Stengelpluimen, waaierkroonen,
wiegen, wuiven, af en aan,

Of een koning en zijn hofstoet
tot de blijde bruiloft gaan.
Ziet dat boschperk zich ontwikklen
uit het graauwe nevelwaas
Tot een glanzig Naaldgeboomte,
statige araukariaas!
Neigt uw twijgen! toch ten hemel
gaat uw stam in rechten loop,
Levendige pyramiden,
buigende Ernst, vol groene Hoop!
Ziet die rijke Zegelboomen![aant.]
overdekt met beeldhouwwerk,
Voeren ze op geribde zuilen
een gestippeld stempelmerk:
Want een groef blijft van elk blaadtjen,
weggerukt door 't stormgeweld,
Maar de wonden worden sieraân,
als de wonden van een Held!
Ziet die trotsche Hylodendrons![aant.]
loover, wassende uit hun stam,

Weefde lang hun groenen mantel,
tot hun volle wasdom kwam:
't Jonglingskleed werd afgeworpen,
't schubbenjak werd aangedaan:
't Wijst nu, groeiend alle jaren,
't snel verloop der eeuwen aan.
Als die koningen der wouden
lang alreeds verdwenen zijn,
Zullen andre vorsten heerschen,
dadel, ceder, palm en pijn:
Hun gestalte is reeds aan 't worden,
maar verliest zich bij de pracht
Van die titans, op dit heden
nog braveerende in hun kracht!
O gij Mozes, Isrêls Ziener!
hadt ge in later dag geleefd,
Gij ook hadt de vraag gefluisterd,
die op ònze lippen zweeft:
‘Heeft de schepper van 't A l h a m b r a
in een Kunstnaarsdroom misschien,

In het drijven van de wolken,
dezen D e r d e n D a g gezien?
Al zijn zuilen en zijn boogen,
al zijn kantwerk, al de zwier
Van zijn toovrende arabesken,
al zijn wondren, groeien hier!'...

Maar wild of schoon, hoe heur gelaat zich teeken',
Een treurig floers is over de Aard verspreid:
Één trek alom blijft boven de andren spreken:
't Is Eenzaamheid, diepe, eindloze Eenzaamheid!
't Is of de wind, die soms een tak doet klaatren,
Het vallen van een stam, die even kraakt,
Het zijplen van de slaperige waatren,
De stilte, niet verbreekt, maar hoorbaar maakt.
Een padde ligt in 't laauwe slijk te droomen,
Een schorpioen vliegt haastig tusschen 't riet:[aant.]
Maar nachtegaal noch tortel in de boomen,
Maar vleugelslag noch orglend vogellied.

Vloog hier een vlindertje' om, hoe zou hij kozen?
   Streek hier een bietjen neêr, wáár vond ze 't meel?
Geen wit en rood van leliën en rozen,
   Geen geurig ooft met blosjens van fluweel!
Slechts wouden, uit eentonig groen geweven,
   Waar boven zich die graauwe hemel plooit,
Waar ze eeuw aan eeuw, maar vruchtloos, henenstreven,
   Als zuchtende: ‘O gij zonne! komt gij nooit?’
Maar altijd laat de Vlammenschijf zich wachten;
   En, werkzaam en geduldig te gelijk,
Besteedt Natuur de volheid harer krachten
   Aan 't ééne, onmeetbre Plantenrijk!

Maar wat huivring doorvaart
Als een rillende koorts het gebeente der Aard?
Wordt ze in 't eind overstelpt door die drukkende last,
Met steeds klimmende zwaarte op haar schouders getast?..
Ziet, de golvende bodem scheurt krakend van één!
Door den smook, dien hij blaast, spelen vuurvlammen heen:

Gloênde steenregens dwarlen en ploffen in zee;
Het gebergte verschuift, en de dalen gaan meê!
En de boschreuzen wagglen, en tuimlen in 't rond,
En de wouden vergaan in den gapenden grond,
Op elkaâr, door elkaâr, in de diepte gesmakt,
Tusschen vuursteen en kleiaard te samen gepakt!
Zoo verdwijnt, als een droom, heel dat machtige Rijk,
Onder 't deksel van zand en doorzijpelend slijk!

Maar terwijl de lagen groeien
Van de nieuwe waereldschors,
Waar een f l o r a , minder forsch,
Maar te schooner op zal bloeien,
Keert die eerste Reuzenhof
In de diepte niet tot stof.
In dien chaos daar beneden,
Wonderdadige Alchemist,
Schept Natuur verborgenheden,
Door geen Mozes zelf gegist!

Wat er nutloos schijnt te slapen,
   Ruilt zijn groen voor 't zwartste zwart,
Wordt bewaakt, bewerkt, herschapen,
   Tot een wondersteen gehard.[aant.]
Eenig ware steen der Wijzen!
   Als de Menschheid op zijn graf
   Slaan zal met heur koningsstaf,
Zal hij uit den dood verrijzen.
   Zomergloed en zonnegloor,
Warmte-, Licht- en Kennis-stroomen,
Uit zijn aadren voortgekomen,
   Golven heel de waereld door.
Tijd en Ruimte zijn verdwenen;
Steden, volkeren, veréénen...
   Zwarte diamant der Mijn!
Van Beschavings tempelsteenen
   Zult gij Hoofd- en Hoeksteen zijn!

De Toekomst ontsluiert tooneel voor tooneel!
Daar naadren de delvers met spâ en houweel.
Zij spitten in de aardkorst, en boren de schacht,
En dringen al verder door modder en nacht!
Aan 't rammelend rad vliegt de korf op en neêr,
De zwoegende pomp gaat het water te keer.
De moker rinkinkt en de koker verwijdt,
Voorbij zijn de lagen van zandgruis en krijt:
Nu glinstert - de Steenkool!... De Mijngroef ontsluit,
En breidt tot spelonken en gangen zich uit,
Tot straten en pleinen, door balken geschraagd,
Waar 't lampjen de schaduw verlicht, niet verjaagt!
Hier woelen, diep onder het zeebed, beneên
De zeilende schepen, de werkliên dooréén;
En 't paard, voor zijn kar, met bedaard overleg,
Vindt, dampend van zweet, door dien orkus zijn weg.
Omhoog maar! omhoog maar! gij kostlijke vracht,
Waar 't zonlicht u kust en - Vooruitgang u wacht!

Nu zomert het 's winters in huizen en kluizen:
De gaz-tong te nacht voert den dag in heur straal!
Nu purpert de koolvlam de zwarte fornuizen,
Nu vloeit in de vormen 't gesmolten metaal.
Daar vonkelt de klok, die de vroome gemeente
Tot bidden vermaant! En daar bliksemt het zwaard,
Dat haardstede en outer, der vaadren gebeente,
De wieg van uw kind, voor verguizing bewaart!
Daar hoort ge de fluitende s t o o m k e t e l koken,
Waaruit de beweegkracht dier werktuigen doomt,
Straks zwoegend en stampend met de ijzeren knoken,
Alsof hun een adem des levens doorstroomt.
Daar dobbert de b o o t , die, geen zeilen ontplooiend,
Door 't vliegende schuim met twee raderen klept,
Een zwaan, die, den vijver met pluimdons bestrooiend,
In statigen maatslag de zwempooten rept!
Daar ratelt de trein, met de kracht der orkanen,
Een vuurspuwend monster der fabel gelijk.
Hoe tuimlen de boomen! hoe wervlen de lanen!
Hoe nemen de steden al dansend de wijk!

Een menner, geklemd op den nek, houdt den leidsel;
Twee reepen van ijzer bestemmen zijn spoor.
't Gaat boven de daken, 't gaat onder 't plaveisel,
Nu afgronden over, dan rotswanden door.
En koning en knecht, o gezegend aanschouwen!
Gaan samen één weg door de hoogte en het diep,
Als broeders vereend en gerust in 't vertrouwen
Op 't Menschlijk Genie en - dien God die het schiep!

Maar geen vuurtong op den luchter,
en geen sprankel aan den haard,
En geen rookpluim boven 't werktuig,
dat daar arbeidt, vliegt, of vaart,
Die ù niet vertegenwoordigt,
Wouden die geen stervling zag!
Niet van ù getuigt, gij Wondren
van den Derden Scheppingsdag!
En die stemmen die daar menglen,
't gaz dat zingt, de stoom die fluit,

't Ruischende muziek der vlammen,
spreken 't eigen denkbeeld uit:
't Is na duizendduizend jaren
de echo nog van 't slotakkoord
Van der Englen hallelujah,
op dien Derden Dag gehoord!
Heilge Ziener, gij, vernaamt gij 't? -
wat in raadsel was verhuld,
Is ontsluierd: wij verstaan het,
want - de Tijden zijn vervuld.

Derde scheppings-lied.

1.

Wien wacht gij? Wat verheven gast
Bereidt gij naar den eisch
Het Koninklijk Paleis?
Gij Aarde! die daar wordt en wast,
Geboren uit het golvend ruim,
Nog bigglend van zijn schuim?

2.

Uw bergen klimmen uit de kolk,
En zenden van hun top
Den witten waassem op,
Als outers in een wierookwolk;
Uw dalen rollen, groen van kruid,
Hun prachttapeeten uit.

3.

Uw wouden menglen tot één Woud,
   En strenglen welf en boog,
   En bouwen hemelhoog
Een kerk van ongekorven hout,
Waar Englen op den drempel staan,
   En luistrend gadeslaan.

4.

Daar wandelt door uw heiligdom
   Een ongeziene Macht,
   Een goddelijke Kracht:
Ze gaat als door heur werkplaats om,
Ze schept, herschept, bewerkt, bereidt:
   't Is - de Alvoorzienigheid!

5.

Zijt ons gezegend, Groote God!
Uw zorg, Uw raad, Uw hand,
Schikt alles in verband;
Elk leven met zijn levens-lot,
Elk Heden met zijn jongst Verleên,
Elke Eeuw met Eeuwigheên!

6.

Uw Zee, die waerelddeelen scheidt,
Biedt straks gedwee den rug,
En spant de waterbrug,
Die volkren tot elkander leidt,
En aardsche' en geestlijke' overvloed
Met woeker ruilen doet.

7.

Uw Bergen zoogen aan hun borst
   En wiegen in hun sneeuw
   De stroomen eeuw aan eeuw,
Waarnaar Uw groote Lusthof dorst;
En houden 't Steenen Boek bewaard,
   De G e n e s i s der Aard'!

8.

Uw Bosschen - werp ze neêr in 't slijk!
   Verander hun natuur!
   Der Toekomst voorraadschuur
Ontbrak nog aan Uw wonderrijk.
Bouw, Eeuwge! bij ons jubelchoor
   Uw warmte- en lichttrezoor!

9.

Hij komt, die eens Uw schat ontsluit:
De Mensch, van Uw geslacht!
Daar opent hij den nacht:
Daar vliegen zij hun kerker uit,
Die geesten, eeuwen achtereen
Gebannen in den steen!

10.

Zij dragen Wetenschap en Kunst,
Weêrlichtend langs hun spoor,
De wijde waereld door.
Zij zijn des Menschen, door Uw gunst!
Maar hij - is de Uwe, en werpt zijn kroon
Aanbiddend voor Uw troon!

11.

Want al wat is of worden zal,
O Oppermajesteit!
Macht, kracht, of heerlijkheid,
En aller hemelen heelal,
Is U tot eenige, eeuwige eer;
Hozanna! Looft den Heer!

Vierde tafereel.

En God zeide: ‘Dat er lichten zijn in het uitspansel des hemels, om scheiding te maken tusschen den dag en tusschen den nacht; en dat zij zijn tot teekenen en tot gezette tijden, en tot dagen en jaren! En dat zij zijn tot lichten in het uitspansel des hemels, om licht te geven op de aarde!
’

En het was alzoo. God dan maakte die twee groote lichten: dat groote licht tot heerschappij des daags, en dat kleine licht tot heerschappij des nachts; ook de sterren.
En God stelde ze in het uitspansel des hemels, om licht te geven op de aarde, en om te heerschen op den dag en in den nacht, en om scheiding te maken tusschen het licht en tusscheu de duisternis. En God zag dat het goed was.
Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Vierde Dag.
Genes. I : 14-19.

Een avond wederom daalde op het Aardrijk neêr:
't Werd nacht. Maar 't is de Nacht van gistren reeds niet meer.
De gloor in 't Westen, die 't besluiten van de ronde
Des daags nu driemaal aan des Zieners oog verkondde,
Verspreidde een klaarder licht, dat trager onderging;
En ditmaal bleef hem, op heur spade wandeling,
De wolkenkaravaan in 't duister niet verborgen.
Nog grooter ommekeer bij 't naadren van den Morgen!
De nevel, die voorheen zijn waassemend gordijn
Aan alle takken hing der groote woudwoestijn,

Zwaarmoedig dommelde op de varens aan de zoomen
Der Zee, of rondkroop op de slibberige stroomen,
Wordt opgetrokken. En terwijl hij wegrolt, hoor!
Daar trilt het machtwoord Gods de verste verte door:
NU LAAT ER LICHTEN IN DE HEMELRUIMTE STRALEN,
WIER OP- EN NEDERGANG ÈN DAG ÈN NACHT BEPALEN,
DE WISSLING REGELEN VAN JAAR EN JAARGETIJ,
'WIER BEURTELINGSCHE LAMP HET LICHT DER AARDE ZIJ!'

God sprak. Daar woelt in 't Oost een wonder lichtgetoover:
Het brons der wolkjens gaat in geelen goudglans over;
Het goud wordt vuur, maar vuur van rozenrooden gloed,
Die eerst de hoogten, straks de diepten blozen doet,
En duizend duizenden van flikkervonken dansen
Op alle golven! - Een fontein van purperglansen
Stort uit den horizont, een waterval van Licht!
En uit die vuurzee, ziet! gelijk het aangezicht
Eens engels, rijst, voor 't eerst, met statelijken luister
De vlammenschijf omhoog![aant.]

Wees welkom uit het duister
Van uw verborgenheid, gij Oog der Schepping! Bron
Van 's waerelds leven! Straal der Godheid! Schoone Zon!
De Aarde, eeuwen achtereen, zag elken dag naar 't wonder
Van uw verschijning uit, van heimwee trillende onder[aant.]
Uw moederlijken blik, gevoeld maar niet aanschouwd,
Doch nu ontsluierd, en voor immer! Strooi uw goud,
En meng uw verwen! Laat uit stralende penseelen
Op heel dit graauwe stof uw Zeven Kleuren spelen
En spieglen, zoo als Hij, Wiens dienares gij zijt,
't Heelal tot weêrglans van Zijn eeuwge glorie wijdt!

Nu zal zich de Aard, met immer-gretige oogen,
Verkwikken aan de stralen uwer eer,
Uw heldenloop toejuichende in den hoogen.

En als ze uw komst reeds millioenen keer
Gevierd heeft, toch elke' avond zult gij 't hooren:
'Nog ééns, o Zon! nog ééns, en - altijd weêr!'[aant.]

En altijd weêr ontsluit ge uw lichttrezoren,
Haar met uw warmte en levensovervloed
Verzadigend tot in de kleinste poren.

Gij kranst haar 't hoofd gelijk een minnaar doet,
En om heur schoudren plooit gij, lente aan lente,
Het bruiloftskleed, dat afhangt tot heur voet.

Des winters schuld betaalt uw zomerrente
Met woeker. En zóó hoog kunt gij niet staan,
Of door de reeten uwer vlammentente

Zult gij den gang der waereld gadeslaan,[aant.]
Het Drama, dat de menschenkindren spelen,
Geslingerd immer tusschen lach en traan.

Wat wisseling van groepen en tafreelen,
Van eeuwen en van levens en van lot,
Bespiedt gij hier in talloze tooneelen!

Gij ziet den Mensch, Gods beeld eerst, van zijn God
Afvallig straks; en 't kroost uit hem geboren,
Steeds struiklend over 't ééne en éérst verbod!

Een Paradijs, geschonken en verloren,
Ontloken en verdord gelijk een roos,
Begraven onder distelstruik en doren,

Wel steeds teruggezocht, maar vruchteloos!
Een Zondvloed, de aard nog eenmaal in zijn kolken
Omhullend met den windeldoek des doods;

Maar de Ark gespaard, en 't zaad der Nieuwe Volken
Uit haar verspreid: - terwijl gij-zelf omhoog,
Als met een bloemfestoen, de waterwolken

Bij-één-bindt met uw bonten Regenboog!
Een Tweede Menschdom dan, in al zijn trachten
En streven zich ontwikkelend voor uw oog;

De vroegste pelgrimaadjen der Geslachten:
De jeugd der Maatschappij; de wieg en 't graf
Van Naties; - Koninkrijken, Waereldmachten,

In opkomst, bloei, verval, verstrooid als kaf;
Den langen strijd van Waarheid met de Logen,
Barbaarschheid met Beschaving, die den staf

In 't eind Verheft, de wondren des Alhoogen
Nascheppende op 't gebied van Industrie
En Kunst en Wetenschap - heel 't wilsvermogen

En de almacht van het Menschelijk Genie....
Maar al de zwakheid ook van 't Menschelijk Harte:
Zijn tweespalt en gebroken harmonie,

Zijn dwaze vreugd, door schandelijke smarte,
Zijn schaamle deugd, door schittrend kwaad gestoord....
Dat \'alles zult ge aanschomven uit uw verte!

Gij zult den Dood, in 't kleed van Broedermoord,
Geweldig in het Leven in zien breken,
En zetten steeds de groote slachting voort,

Door duizenden van kwalen en gebreken,
Door Krijg en Pestilentie, Overdaad
En Armoê, door de giftige angelsteken

Der driften, Roem- en Gelddorst, Liefde en Haat,
Door lood en staal, door de elementen allen,
Zelfs door de lucht, die door de longen gaat!

Zoo zult gij rijp en groen voor hem zien vallen,
En bleeken op het wijde doodenveld
Het lijkgebeent' van millioenentallen.

Maar Hèm ook zult ge zien, den Sterken Held,
Uw beeld, des waerelds Licht, die dood en zonden
Vernietigt, en het Paradijs herstelt,

Dat schooner nog dan 't éérste wordt bevonden!
Dáár drooge alle tranen, hier geschreid;
En zelfs ùw glans, o Zonne! wordt verslonden

In 't eeuwig Licht van 's Heeren heerlijkheid!

Maar heden, blinkende in het hooge worstelperk,
Voltooit gij, stap voor stap, uw eerste heldenwerk,
Aanrukkende immer op de dichte wolkendrommen
Die de Aard belegerden, hun buigende kolommen
In 't hart doorbrekend en verstrooiend heinde en veer'.
De pijlen die gij schiet, doorzuivren de atmosfeer,
En haasten zich alom de gassen weg te vagen,
Die d' adem stikken en de ontwikkeling vertragen
Van hóóger Levensvorm. In u w bezielend licht
Verheldert zich alreeds des Waerelds aangezicht!
Haar vlakte, een c h a o s eens van varens, is dezelfde
Niet meer van gisteren: een vaster bodem welfde

Zich boven de oude schors, die wegzonk in d' abys;
En 't zieklijk vaalgroen werd een schitterend vernis,
Als esmeraudenglans op 't graskleed uitgegoten!
De stroomen, vrolijk uit hun sluimring opgeschoten,
De zeën, vonklend nu in 't volle zonnevuur,
Weêrkaatsen overal een hemel van azuur,
En werpen 't strand, dat haar verlangend zoekt te omarmen,
Verliefde kussen toe. - Al inniger verwarmen
De stralen d' aardbol, schoon in ongelijken graad.
Daar komt verscheidenheid van Jaartij' en Klimaat,
Nu de eeuwge hette wijkt, die eens alomme broeide.
De Reuzen-flo r a , die in 't vochtig duister bloeide,
Blijft uitgestorven, en een jonger Dynastij
Van Planten klimt ten troon. Zij breidt heur heerschappij
In bosch en boogert uit, eenvoudiger van blaâren
En needriger van stam dan de oude woudpilaren,
Maar vaster, uit hard hout geweven, licht en bruin[aant.]
Schakeerende in hun schaaûw, en wiegende in hun kruin
Een oogstbelofte in pracht van bloesems. Alle kleuren
Doorspelen 't veldtapijt; en de eerste balsemgeuren

Verraden 't heiligdom, waar 't Roosjen opengaat.
Als goud blinkt de Appel, en als purper de Granaat.
Een zoete zomersneeuw bestrooit den Hagedoren;
De Vijgenboom konfijt zijn vruchten, 't Ruischend Koren
Golft als een blonde zee, aandragende in keur schoot
Wat alle levens eens zal voeden, 't Levend Brood!
In groene bekers kruidt de Wingert reeds de teugen
Der maische most, die 't hart des menschen zal verheugen.
En 't nieuw geboomt', voor goed gelegerd over de Aard',
Zijn Koning wachtend, staat in feestkleedij geschaard.

Nu, Linde! schiet uw wortel.
Straks schommelt ge over 't herdersdak,
En kirrend hangt de tortel
Zijn nestjen aan uw tak.
Straks zal, bij veldfluit en schalmei,
De Jeugd in blijde paren
Zich aan uw voet vergaâren
Ter blijde Bruiloftsrei!

Nu zaai uw akertrossen,
O Eik! en weef uw loofgordijn:
Gij Patriarch der Bosschen,
Die eeuwen jong zult zijn!
Eens bouwt ge aan hut en koningstroon,
Aan schuur en scheepskiel mede -
Den Deugden van den vrede
Vlecht gij de burgerkroon!

Ten Libanon gestegen,
Breid, Ceder! over boom en kruid
Met Priesterlijken zegen
Uw machtige armen uit!
Gij duldt geen smet: geen spin zoo stout,
Die aan uw schors zal kleven.
Aanstaande tempels leven
In uw ontzachlijk hout.

Droefgeestige Cypresse!
Schud d' avonddaauw als tranen af.
Gij zijt de Profetesse
Van, 't Algemeene Graf.
Al eens de Mensch zijn zwarten rouw
Lang rozenrood liet kleuren,
Zult gij - nog altijd treuren,
Tot in den dood getrouw!

En 't is, of de avond reeds zich uitbreidt over de Aarde,
En al de wondren van haar bonte toovergaarde
Doet deinzen met de Zon, die nu in 't Westen daalt.
Rijk als haar opgang, is haar ondergang, omstraald
Van donkrer vlammen dan de Morgenkim omhulden.
Toch is heur purpergloed getemperd, en zij dulden
Dat in heur diep de blik zich dompele, eerbiedvol
Maar niet verblind meer. Ziet! daar rust de Stralenbol
Nog even op de kruin van 't verst' gebergt'; nog even

Op 's hemels rand, als om een afscheidsgroet te geven
Aan de Aard, wier schoonheid zij den blinden Nacht niet gunt.
Nu gaat ze! een halfrond, straks een vuurstreep, dan een punt -
Niets meer! Ze is weg! Ze is als verzonken in de kolken
Der zee, gestorven en begraven! Aan de wolken
En op de golven vloeit de laatste flikkerschijn
In scheemring weg. Schoon Licht! moet dit uw einde zijn?
Maar eer het nacht wordt, daar vertoont zich in het Oosten
Een lieflijk schouwspel, dat de treurende Aard zal troosten:
Daar rijst een a n d r e Schijf! en uit heur blaauwe sfeer
Giet zij heur stralen als gesmolten zilver neêr.
Zij spranklen op den stroom, zij wieglen op de toppen
Der bergen, kussen al de fluisterende knoppen
En bloemen, glijden langs de stammen neêr in 't bosch,
En slapen zachtkens in op 't ongerepte mosch.
Een zoete tooverglans doet alles levend schijnen
In 't weemlend schaduwspel, verzacht de scherpe lijnen,
Rondt alle hoeken, en vult elke gaping aan.
Gij tweede Licht der Aard, wees welkom, blanke Maan!
Nu heeft zij niet geheel keur lieve Zon verloren,

Nu g ij haar spiegel zijt, de Nachtzon, uitverkoren
Tot medeheerschappij!...

En als des Zieners oog
Haar zeegnend nastaart, waar zij voortreist aan den boog,
Als hij 't geheim bepeinst dier schemerende vlekken,
Waarin hij d' aanleg van een Landschap meent te ontdekken,
Geschetst met heuvelen en dalen - daar verspreidt
Aan 't Luchtverwelfsel zich een nieuwe heerlijkheid!
Een schittrend vuurwerk gloort en glinstert door de plooien
Der wolkensluiers, en juweelen overstrooien
Als uit Gods volle hand het voorhoofd van de Nacht.
Dat is het Starrenheir! der Legerscharen Macht,
Het oudste kroost des Lichts, door de englen toegezongen
Op d' eersten morgen, maar eerst heden doorgedrongen
Tot in 't gezicht der Aard, de zuster, lang begeerd,
Naar wie de Hemel nu zijn duizende oogen keert!

Verheven majesteit der eindeloze heemlen!
Doorzichtige Oceaan, waar starrengroepen weemlen,

Gelijk het stofgoud op den bodem van het diep!
Wat moet Hij heerlijk zijn, die u zoo heerlijk schiep!
Het is den Ziener Gods, als stond Hij op den drempel
Van 't Allerheiligste in den grooten Scheppings-tempel,
Al 1uistrend voor 't gordijn. En dáár bejegent hem
Een raadselachtig woord, een zachte geestenstem:

Hef de oogen naar omhoog, en proef of gij de starren[aant.]
Kunt tellen! - 't Is vergeefs! Heur menigten verwarren
Uw doode nummers, en uw pinkend oog wordt moê.
Één Enkle telde haar, tot de allerlaatste toe.
Hij, de Opperheirvoogd, leidt heur benden, brengt ze samen
Te velde en in 't gelid, en monstert ze bij namen.
Geen post blijft ledig staan, waar Zijn bevelwoord klonk:
De trotsche Orion noch de kleinste starrenvonk
Des Melkwegs wordt gemist. Want al die flikkervieren
Zijn geen gesteenten, die het koepeldak versieren
Der Aard, geen lampenkroon, die haar ter eere brandt.
't Zijn waerelden, als zij, gesprenkeld als dun zand.

Door heel de Oneindigheid, waar zij den loop begonnen
Toen de Aard nog sluimerde in de windselen. 't Zijn zonnen,
Van waerelden omringd, die uit háár wederschijn
Heur stralen putten, en wier middenpunt ze zijn
In de eeuwige etherzee. Maar alle zonnen draaien
Om andre zonnen heen in ordlijk ommezwaaien,
En deze om andren weêr, het Goddelijke Licht
Meêvoerende op een baan, veel verder dan 't gezicht
Eens Engels reiken kan. Één enkle van die stippen,
Wier beelden, daar ge tuurt, onmerkbaar henenglippen
Door 't netvlies van uw oog, beschaamt uw Moederaard[aant.]
In grootte minder niet dan Horebs berggevaart'
De laagste steenklip aan zijn voeten. In verrukken
Steekt gij de handen uit, als om de ster te plukken,
Die zoo nabij schijnt: maar indien ge kost verstaan
Wat groote kloof u scheidt, een duizling greep u aan,
Hoe snel de vleuglen ook van uw gedachten ijlen!
't Licht, in één polsslag, vliegt tweehonderdduizend mijlen:
Toch wandelt zevenmaal de Aarde om heur Zonne rond,
Eer de allernaaste star heur licht op aarde zond![aant.]

God noemt die ruimte - een span! hoe zal de Mensch haar heeten?
Soms zweepen plotseling vuurstralende komeeten
't Blaauw halfrond met heur staart één enklen nacht en vliên,
Na eeuwen rennens eerst op de eigen plaats herzien!
Wat a l m a c h t , die aldus die Lichten in de voren
Des hemels heeft gezaaid, gelijk de landman 't koren!
Die al die bollen, ééns in 't eindloos luchtgewelf
Geslingerd, voor altijd doet wentlen om zich-zelf
En om elkander! Wat aanbiddelijke wetten
Van Tucht en Orde, die hun 't wankelen beletten
Uit de aangewezen lijn, en 't keerpunt eeren doen
Van komen en van gaan, van op- en nederspoên!
Wat w ijs h e i d , die hun leert, bij 't naadren en doorsnijden
Der cirkelbanen, een ontmoeting te vermijden,
Wier schok verplettren zou; die ieder zeilend schip
Dier starrenvloot, kompas en reiskaart geeft, om klip
En baken in de zee te erkennen waar ze drijven!
Wat l i e f d e , die alom tot zoete Lustverblijven
Voor schepslen hunner waard die menigvuldigheid
Van stralende eilanden bestemd heeft en bereid,

Tot schouwtooneelen van een rustloos Alvermogen,
Tot woningen in 't Huis des Vaders, voor Wiens oogen
Niets klein of groot is. En zij weten 't, want hun God
Te dienen op Zijn wenk, is aller hoogst gebod,
Eerste aandrift, eenigste bestemming, eeuwige eere!
't Heelal doorwandelend, verkonden zij den Heere,
De sterkte van Zijn hand, den glans van Zijn gelaat,
In alle ruimten, alle tijden, op de maat
Van eigen lofmuziek hun heilge dansen menglend![aant.]
Gij hoort ze n i e t , maar z i e t hun ommegang, zich strenglend
Dooréén en trekkende in hun stralende figuur
Het cijfer van Gods Naam aan 't eindeloos azuur!

‘Maar, waar gij mogelijk een klank van op kunt vangen,
Met de ooren niet, maar 't hart, dat zijn de jubelzangen
Der Zusters, al te saam in zoete harmony
Om de eigen Zon gegroept, uwe Aarde met de Rij
Planeeten, dwalend maar om nimmer te verdwalen,
Dus lovend, beurt om beurt, in eindloze choralen.’

De beurtzang der planeeten.

1.

CHOOR.

Eeuwige! U eeren wij,
  Oorsprong en Ader,
Zon aller sfeeren! Gij,
  Hemelsche Vader!

2.

MERKURIUS.

Waar ook Uw hemelen
Rollen of wemelen, -

Rond U vergaârende,
't Duister verklarende,
U openbarende,
Roemen ze U saam!
Maak door Uw zegen
't Schepsel bekwaam
Tot al Uw wegen,
En - heilig Uw Naam!

3.

VENUS.

Wáár is de krachtige,
U, o Almachtige,
Wanorde keerende,
Hoog triomfeerende,
Zalig regeerende
Koning! gelijk?

De ondank verstomme,
De afgunst bezwijk'!
Koom' eens alomme.
Uw zaligend Rijk!

4.

DE AARDE.

Englen omringen U,
Dienen U, zingen U,
Duizendmaal duizende,
D' ether doorkruizende,
Of bij Uw suizende
Palmen geschaard.
Werkzaam gewemel!
Bezige gaard!
Als in den Hemel
Zoo zij het op Aard!

5.

MARS.

Alles behoedende,
Houdende, voedende,
Alles doorzwevende,
Zelf eeuwig levende,
Levenskracht gevende
Uit Uwen schoot!
Hoor aller beden!
Zie aller nood!
Geef allen heden
Uw dagelijks Brood!

6.

JUPITER.

Gij onbevleklijke
Draag al 't gebreklijke!

Sterk wat versterven zou!
Red wat bederven zou!
Roep wat daar zwerven zou
Buiten Uw baan!
Wildet Gij wijken,
Waàt kon bestaan?
't Licht moest bezwijken,
't Heelal zou vergaan!

7.

SATURNUS.

Ziel van d' Almogende!
Liefde! Meêdoogende,
Eeuwig erbarmende!
Blijf als de omarmende,
Alles verwarmende

Kracht ons nabij!
Talloze tallen
Wentlen als wij:
De éénheid van allen,
't Groote aspunt, zijt Gij!

8.

URANUS.

Koning der Koningen!
't Ruischt in Uw woningen,
Kransen zie 'k strengelen,
Paren zich mengelen,
Wezens, als de engelen
Heerlijk gewrocht!
Bleven ze U immer
Needrig verknocht!

Werden ze nimmer
Tot afval verzocht!

9.

NEPTUNUS.

Heilge aller heiligen!
Blijf ons beveiligen!
Zweef onze rangen door!
Trek onze gangen voor!
Wat onze zangen stoor',
Regel de maat!
Wek door Uw hoede
't Goede uit het Kwaad,
't Beste uit het Goede,
Dat - nimmer vergaat!

10.

CHOOR.

U de viktorie, Heer!
   U al te samen
't Rijk en de glorie, Heer!
   Eeuwelijk. Amen!

Vijfde tafereel.

En God zeide: ‘Dat de wateren doen uitkrielen een gewriemel van gedierte dat den adem des levens heeft; en het gevogelte vliege boven de aarde, in het uitspansel des hemels!’ En God schiep de groote zeemonsters, en alle levende wemelende ziel, welke de wateren overvloedig voortbrachten, naar haren aart; en alle vliegend gevleugelte naar zijnen aart. En God zag, dat het goed was. En God zegende ze: zeggende: ‘Zijt vruchtbaar, en vermenigvuldigt, en vervult de wateren inde ze\:en, en het gevogelte vermenigvuldige op de aarde!’
Toen waa 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Vijfde Dag.
Genes. I : 20-23.

Gelijk de slapende, op het grillig Droomgebied,
Vaak midden in 't Bedrijf den voorhang vallen ziet,
Een poos bewustloos blijft, maar, levendige doode,
Op eens de draad hervat en voortspint waar hij noode
Dien glippen liet: aldus de heilge Ziener Gods!
Daar ligt hij, ruglings, als een grafbeeld, op zijn rots.
Des geestes venstren zijn een oogenblik gesloten;
De erinring sluimert; en een balsem, neêrgevloten
Als van Gods vingertop, verkoelt zijn kloppend brein:
Een droppel mooglijk uit die zalige fontein,

Die de afgetobde ziel der vrijgelaten vroomen
Drenkt met de Onsterflijkheid, als ze in den Hemel komen!
Maar eindlijk is 't, als roert de onzichtbre hand hem aan;
Hij hoort zijn naam: hij heeft het fluisterwoord verstaan:
‘Sta op, en zie!’ Hij is verrezen. Uit den hoogen
Valt stroomend licht; en nu, de linkerhand voor de oogen,
Scherpt hij den blik, en ziet....

Daar bloeit de jeugdige Aard
Als gistren! Eenzaamheid en Stilte, wáár hij staart!
't Zijn hooge bergen, diepe wouden, lage weîen,
Moerassen, meiren, en rivieren die valleien
En heuvlen snoeren aan heur slingrend zilverdraad;
Groene eilanden, wier strand in blaauwe golfjens baadt,
Of rotsen, onder rook en vlammen opgedreven
Uit d' afgrond. Voorts - de Zee! onmetelijk, verheven,
Het beeld der Eeuwigheid.
Dat alles schittert thans
Nog meer dan gistren in den vollen hemelglans,

Want bijna heeft de Zon heur middagtroon bestegen.
En als zij 't toppunt groet, en nu haar gouden regen
Van stralen lijnrecht stort op 's aardrijks aangezicht,
Daar daalt de Godsstem op de trilling van het Licht:
NU WEMELE DE ZEE VAN LEVENDIGE ZIELEN,
DIE DOOR DE WATEREN EN UIT DE WAATREN KRIELEN,
EN ALLE VLIEGENDE GEVLEUGELT NAAR ZIJN AART
'SLA VLERK OF SLAGWIEK UIT, EN STIJGE HEMELWAART!'

God sprak, en - 't was alzoo. De Zee, de Lucht, bevolken
Heur dubble waereld in 't oneindige. In de kolken
Des Oceaans, in meir en zandkreek, baai en bocht,
- Te voren naauwlijks door een eersten gast bezocht,
Als- op verkenning in nog onbewoonde baren! -
Plascht Leven, duizendvoud.
Daar trekken legerscharen[aant.]
Van Visschen, scholende eerst eendrachtig soort bij soort,
Met purpren vinnen door dezelfde strooming voort;
Allengs, verlokt door 't zoet der vrijheid, zich verspreidend,

En, eenzaam of gepaard, in 't groene zeewier weidend,
Of wouden van koraal doorwandlend. Maar de vreê
Duurt kort: - een jachtveld nu, een strijdperk wordt de Zee,
Van dood en leven, waar geharnaste tyrannen
Eerst tegen de onmacht van hun mindren samenspannen
Met speer en stekelpunt en bliksemend gebit,
Straks worstlen met elkaâr, tot dollen moord verhit.
De List verschalkt vaak, waar de Kracht niet kan verscheuren;
En zelfs het schelpdier zet zijn paerlemoeren deuren
Half open, wachtend op zijn vochtig aas. Daar staan
Geduchte reuzen op in 't diep van d' Oceaan,
Soms, snakkende naar lucht, naar de oppervlakte stuivend,
De heete dampen uit het wijde neusgat snuivend,
Of waterstralen als een dubblen regenboog
Opspuitende in de lucht!... Het onervaren oog
Moge, als zij slapen, hen een drijvend eiland wanen,
Straks roeren zij den staart, en klutsen als orkanen
De waterbaren tot een schuimende woestijn,
Wreed, onbetrouwbaar steeds - als dwingelanden zijn!

Maar wie als geweldige meesters regeeren,
Let op! boven de andren braveert er daar één,[aant.]
Verbazend Gedrocht, dat het beeld der Chimeeren,
De fabel der Heidnen, in 't leven doet treên.
Met schrik zien de burgers der zee hem genaken,
En deinzen, en duiken in 't diepst van hun kil.
Zijn kop is de snoet der Haagdisse, zijn kaken
Gelijken den bek van den Nijlkrokodil.
Zijn hals schijnt een slang, uit heur kronkels gestegen;
Kameleons-ribben beschermen een romp
Als 't lijf van een zoogdier, en vinnen bewegen,
Vijfvingrig geweven, den dobbrenden klomp.
Zijn staart is een roer, immer wendend en keerend;
Nu onder, dan boven, braveert hij d' orkaan;
Of, naauwlijks den spiegel van 't watervlak scheerend,
Beweegt hij den nek als een statige zwaan,
En dompelt hem neêr in de spattende baren,
Of slingert hem op in de suizende lucht,
En - verovert den visch onder 't varen,
Of den vogel in 't snelst van zijn vlucht!

Maar ook hij zal zijn meester wel vinden:
Want daar schiet uit de zeewoestenij,[aant.]
Even tuk als hij-zelf op verslinden,
Reeds een sterker den sterke ter zij'.
Ziet den kaper de golven doorplasschen!
Geeft het monster een naam! Wat zal 't zijn?
't Is, verward door elkander gewassen,
Krokodil, Salamander, Dolfijn!
Kop en romp zijn uit één stuk gegoten;
Ellenlang is de staart dien het zwiert;
't Paart de klaauwige Walvisschenpoten
Aan het borstbeen van 't Snavelgediert'.
Heel het reuzige lijf is omtogen
Met het leêr van een schubbigen huid.[aant.]
Als een menschenhoofd puilen die oogen
Hem ten grimmigen haaienkop uit:
En vergrootende als kunstige glazen,
Door hun beenachtig oogvlies beschermd,[aant.]
Staan ze op wacht als spionnen, en azen
Met een haat, die zich nimmer ontfermt!

Wie zoo stout, die hem aan denkt te randen?
Wie zoo sterk, wien de schrik niet vervaart
Van dien muil met zijn tweehonderd tanden,
Als rechtstandige dolken geschaard?
Wat zijn vraatzucht ontmoet, wordt besprongen;
En ontbreekt het den dwingland aan buit,
Ziet! hij keert zich verwoed tot zijn jongen,
En zijn eigen geslacht moordt hij uit.

Maar niet in de waatren blijven
Alle Monsters, die daar drijven:
Duizenden, naar 't strand gezwommen,
Zijn het rotsklif opgeklommen.
Ziet ze kruipen, ziet ze krielen,
Die Tweeslachtige Reptielen!
Nu eens in de slibberholen
Van de ondiepe kreek verscholen,
Tusschen klippen ingesloten;
Dan weêr, met de kraauwelpoten

Schofflend door de heete zanden
Van de dorgerooste stranden,
Waar zij 't schubbig vee belagen,
Dat bij d' oever zich durft wagen,
Of in halven slaap zich baakren
In het felle zonneblaakren,
't Krokodillen-lichaam rekkend,
Vijftig voeten gronds bedekkend!...[aant.]
Andren, aan nog grover leden
Paren vriendelijker zeden:[aant.]
Ziet dat kruipende gevaarte
D' oever kneuzen door zijn zwaarte!
Wee, wanneer zijn hongerwoede
Zich met andre levens voedde!
Maar dit reusdier slaat zijn tanden
Niet in bloedige ingewanden:
Om in vrede huis te houden,
Zoekt hij de eenzaamheid der wouden.
Ziet hem daar met plompen horen
Door de dichte struiken boren,

Met gekromde nagelspitsen
't Loover van de boomen ritsen,
Met gekrulde lippen smakken
Naar het bloeisel van de takken,
Of, verzadigd, met wat blaâren,
Droomen op zijn bed van varen -
Onbewust Profeet geworden
Van weêr hooger schepslenorden!

Al die kruipende Amphibiën
zijn gekomen en gegaan.
Welk een huivringwekkend schepsel
komt daar schuiflende achteraan?
Zonder ribbe- of borstgebeente,
d' onvolmaakten worm gelijk,
Zonder vóór- of achterpoten,
gaat het op zijn buik door 't slijk.
Ziet dat lijf in bochten golven,
nu eens schittrend van een pracht,

Als met vlammig vuur geschilderd,
dan weêr zwarter dan de nacht!
Uit zijn kaken gaapt een afgrond,
op zijn tanden loert de moord;
Sissend met gespleten tonge,
schiet hij als een bliksem voort.
Ook de stoutste dieren rillen
van een plotselingen schrik,
Voor 't betooverende staren
van dien onverklaarbren blik,
Voor de doodelijke omhelzing
van een kracht die, wàt ze grijpt,
Met de kronkelende wrongen
d' adem uit de longen nijpt.
Gij, zoo dom en toch arglistig,
gij, zoo plomp en toch zoo sluw,
Schittrend schoon en toch afschuwlijk,
zoo bevallig, toch zoo ruw,
Koud van buiten als een ijsklomp,
toch een brandende natuur,

Vol hartstochtelijke boosheid
en verterend minnevuur;
Gruwzaam wreed, en toch gevoelig,
zelfs voor maat en melody -
Tegenstrijdigste aller wezens!
wandlend raadsel! wie zijt gij?
Zoo mag wel de Ziener vragen,
als hij op dat ondier staart,
Laatstgeboorne der Reptielen,
maar vervallen en ontaart,
Éénig voorbeeld van teruggang
op de groote ontwikklingsbaan,
Waar in steeds volmaakter vormen
alle Levens zijn ontstaan;
En de Slang, de diep verlaagde,
wordt hem een gelijkenis
Van d' onzichtbaren Verleider,
die des Menschen vijand is,
Even machtig en begoochlend,
even valsch en even trotsch,

Uw verwonderlijkst verschijnsel,
Zedelijke Schepping Gods!

En als de Ziener, met de ontroering in 't gemoed.
Nog immer staroogt op 't gewemel aan zijn voet,
Den God der Engelen aanbiddende in den Schepper
Der Monsters, hoort! op eens een klaterend geklepper
Van vlerk en slagwiek in de mateloze lucht:
Al 't Vliegend Schepsel, duizendsoortig, neemt zijn vlucht!

Maar - dàt is geen vogel, al klieft hij de ruimte,[aant.]
Al rept hij de wieken in snorrende vaart!
Daar donst op dat lichaam geveêrt' noch gepluimte:
Van leêr zijn die vleugels, van been is die staart!
Geen Bijgeloof ooit, door verbeelding bedrogen,
Schiep vreeslijker monsters van 't Drakengeslacht.
Zijn kop is zoo lang als zijn romp, en zijn oogen
Zien alles, alom, ook in 't holst van den nacht.

Zijn muil is een zaag, die de beendren doet kraken
   Van vogel of visch, op zijn strooptocht ontmoet;
Aan 't eind van zijn vlerken staan vingers met haken,
   Geklaauwd als de duim van het vleêrmuisgebroed:
Geen vlieghuid belemmert ze in 't grijpen en vangen;
   Hij klimt er meê op, en hij klampt er meê vast,
Hij entert er meê, en hij blijft er meê hangen
   Aan grotwand of boomtak, en schommelt zijn last.
Op eens ziet ge al zwemmend op 't water hem wiegen:
   Ook dáár heeft hij plannen van aanval beraamd!
En vaart hij weêr op, hij ontplooit onder 't vliegen
   Een zwang die den steengier der Alpen beschaamt.

   Maar ook de Vooglen-zelf, de ontelbre Pluimgeslachten,
Gaan voor des Zieners oog op wapperende schachten
Ten hoogen hemel, of verspreiden zich alom
Aan 't strand der zeën, bij rivier of vijverkom,
Van vreugde schaatrende op het feest van hun geboorte!
Ook hier verschijnen 't eerst, als voorhoede aller soorten,

De Reusgestalten - van wier myriadental
De Mensch, 't versteende rif niet eens aanschouwen zal!
Maar daarom zal dit volk niet ongekend verzwinden.
Zie 't zand! Wuft speelgoed van de golven en de winden!
Wat ijdler dan een naam, aan 't weeke zand vertrouwd?
Wat zwakker dan een huis, op wellend zand gebouwd?
Toch zal dat zelfde zand het wandelspoor bewaren
Dier vroege schepslen, voor onheuchelijke jaren
Vergaan, en staven dus het Goddelijke Woord,
Ook door een Mozes in zijn scheppingsdroom gehoord!
Wij griflen op metaal: - O God! uw vogels prenten
Een h i e r o g l y p h in 't zand, die alle monumenten
Der menschen overleeft, beveiligd voor het woên
Van d' onverbidbren tijd. Wat Faraönen doen
Met pyramiden, 't werk van millioenen slaven,
Doet Gij, o Schepper! met een handvol klei, begraven
In 't diep: Gij legt er uw geslachtsregisters neêr,
Verzegeld met uw merk. Gij, eeuwige Opperheer!
Hebt de arme middlen van den stervling niet van nooden:
Gij hebt het gantsch gebied van levenden en dooden,

Uw starrenhemel, tot gedenkrol; en in 't slijk
Der Aard vereeuwigt, Gij de Archiven van Uw Rijk!

Daar stappen ze op de hooge steltenpoten,[aant.]
Met veedren als een pels van hairig pluis
En beendren als uit ijzererts gegoten.

De modder kuilt en wordt met steenrotsgruis
Doormetseld, waar zij hun drie teen en planten,
Bij d' ellenlangen tred. De kraan, de struis,

Wordt dwerg bij die gevleugelde giganten,
Die toch van hun geslacht zijn. Menigeen
Had later naast Afrykes elefanten

Gelijkhoofds in de renbaan kunnen treên.
Hun roepstem, als ze krijschen, als ze tieren,
Snerpt als een veldgeschrei door alles heen.

En als ze met de breede wieken zwieren,
In dichte zwermen varend naar omhoog,
Ontroert de lucht, alsof er stormen gieren,

En dekt een zwarte wolk den hemelhoog.
Zij wandlen naar de meiren, naar de plasschen, -
En of het schelpdier 't huis te sluiten poog',

Het vischvolk op zijn schubbige kurassen,
De schildpad op zijn steenen dak vertrouwt,
Toch zal die monsterneb zijn prooi verrassen...

Niet lang nochtans: geen reuzen worden oud!

Terwijl hùn geslachten
Onmerkbaar vergaan,
Ziet! kleiner gewiekte
Gestalten ontstaan.

In holen en kloven,
   In grebbel en weî,
Ontworstelt het kieken
   Het wiegelend ei.
Nu zwirrelt en zwarrelt,
   Oneindig vermeêrd,
Een vleugelgedierte
   Van alle geveêrt'.
Zij reppen en kleppen
   De wassende wiek,
Die ordlijk de maat slaat
   Tot de eerste muziek:
Zij stemmen het orgel
   Der zangrige keel;
Zij schettren en tjilpen
   In vrolijk gekweel.
Zij vallen al zingend
   Op 't bladerrijk woud,
En fladdren in 't lover,
   Of snufflen door 't hout.

Zij roepen, zij paren,
   Zij sluiten den echt;
En bouwen het nestjen
   Zoo cierlijk, zoo hecht,
Als nu nog, in 't immer
   Verjongende groen,
Na eeuwen maal eeuwen
   Hun kinderen doen!
Of wagen, aâmechtig
   Van 't steken der zon,
Een koelbad in 't water
   Der spattende bron;
En duiken de kopjens
   Met dartlend geplons,
En schudden de paerlen
   Van 't bigglende dons;
Hervinden daarboven
   Hun lommrige tent;
Of, voelen zich burgers
   In 't vloeibre element:

Dàn slaan zij als riemen
De zwempoten uit,
De kreeken doorplasschend
Met gagglend geluid,
En roeien daarhenen,
Geen kunst zich bewust,
Toch meester geboren,
Volkomen gerust!

Zoo wordt elk Leven
Door de eigen wet
Een baan gegeven,
Een taak gezet!
Der Gieren koning,
Die slacht en wurgt,
Verkiest tot woning
Een steenrotsburcht.
Toch huist het Sijsjen
In 't veldplantsoen,

En fluit zijn wijsjen,
   En wipt door 't groen.
Fier steigert de Arend
   Naar 's hemels boog,
De zonne starend
   In 't vlammend oog.
Maar tuimeldronken
   Van 't licht, gaat de Uil
In bergspelonken
   Tot d' avond schuil.
De Woudspecht Klavert
   Den boomstam op:
In 't eenzaam davert
   Zijn hamerklop.
Maar de Eiber, wapprend
   Ter karavaan,
Vangt snavelklapprend
   De luchtreis aan.
Hoe statig wiegelt
   De Zwaan, hoe rank!

Heur mantel spiegelt
Als sneeuw zoo blank!
Maar kleuren pronken
In 't Paauwen-rad,
Met starrenvonken
En goud bespat!
Ginds kirt in rozen
Een Tortelpaar:
Uit alle kozen
Die twee elkaâr!
Terwijl stapt, zwaaiend
Met kam en spoor,
De Haan al kraaiend
Zijn harem door.
En waar nu 't drooge
't Moeras verving,
Waar eens de hooge
Dinornis ging:[aant.]
Dáár gonst en mommelt
De Vogelvlieg,[aant.]

En schudt en schommelt
Zijn bloemenwieg,
En houdt bij drupplen
Zijn honigmaal,
En schijnt in 't hupplen
Een vonk, een straal,
Een bloem, zoo even
Den steel ontsnapt,
Die nu, verheven
Tot hooger leven,
Een stem mag geven
En - vleugelklapt!

Zoo woelt en ruischt het voor des Zieners oog en oor,
En toovert 's Heeren geest hem al de wondren voor
Des Vijfden Dags, voltooid en zichtbaar afgesloten[aant.]
Door d' avondschemer, van den hemel uitgegoten
Op de Aard', waar lijn en kleur in 't dommlig twijfellicht
Versmelt.

Maar luister! Uit het deinzende Gezicht
Verheffen stemmen zich, die beurtlings jubelzingen.
Zóó zweeft eens 't afscheidslied der blijde schepelingen
Het water over, waar de dobberende kiel
Vast wegstuift voor den wind die in heur wieken viel.

Vijfde scheppings-lied.
- De vogelen. -

1.

CHOOR.

Al wat adem heeft, love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijn eer!

Voor den blinkenden Troon
Komen de englen gevloôn
Om den Schepper hun dank te betalen,
Onder vleugelgezuis,
Onder snarengeruisch,
In een stroom van bezielde Choralen.

Maar òns lied en hùn stem
Klinkt al 't zelfde voor Hem:
Zingend vedertje' en juichende Aartsengel
Werden beide op één woord,
Maken beide één akkoord
In het groot Hallelujah-gemengel.

2.

LEEUWERIK.

O, hoe zalig, hoe zoet,
Met een vrolijken groet
Naar de wieg van den morgen te stijgen,
's Heeren glimlach te zien,
En Hem 't welkom te biên,
Als alle andere stemmen nog zwijgen!

Wat het schepsel geniet',
Alle licht, alle lied,
Alle veêrkracht tot lieven en loven,
Daalt ter neêr van den Heer, -
Tot den Heer keert het weêr,
S u r s u m c o r d a ! Van Boven, naar Boven!

3.

RAVE.

Een mistroostig geslacht,
In 't livrei van den nacht,
Arme stiefkindren zijn wij der wouden.
Hij, die d' adem ons schonk,
Heeft ons vederenpronk,
Heeft de gave des lieds ons onthouden.

Maar de Almachtige let
Op ons schreiend gebed:
Ook ons ravengekras is een hulde
Aan den God der Natuur,
Wiens aanbidlijk bestuur
Alle nooddruft verwekte en - vervulde!

4.

MUSCH.

Onze vlucht gaat niet hoog:
Maar het Goddelijk oog
Ziet van ver' onze vleugeltjens trillen;
Schoon geen penningsken waard,
Valt geen muschken ter aard',
Of de Heer moet het weten en - willen.

En wat mensch ooit eenmaal
Door de wildernis dwaal',
O, hem zullen 't de muschkens doen weten:
Onze Vader is goed:
Die zijn vogelen voedt,
Zou die immer zijn kindren vergeten?

5.

NACHTEGAAL.

Of de dag ook verga,
Gij, o God! blijft ons na,
Voor Wien immers de nacht niet verdonkert?
Als het graauwt heinde en ver',
Rijst zoo menige ster,
Die ten helderen middag niet flonkert.

O, hoe heerlijk, hoe schoon,
Als geen enkele toon
Meer weêrgalmt, nòg het speeltuig te dwingen,
En, Gods licht in het hart,
Hoe de nacht zich verzwart',
In den donker het vrolijkst te zingen!

6.

CHOOR.

Al wat adem heeft, love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijn eer!

Zesde tafereel.

En God zeide: ‘De aarde brenge levende zielen voort, naar haren aart, vee, en kruipend, en wild gedierte der aarde, naar zijnen aart!’ En het was alzoo. En God maakte het wild gedierte der aarde naar zijnen aart, en het vee naar zijnen aart, en al het kruipend gedierte des aardbodems naar zijnen aart. En God zag dat het goed was.
En God zeide: ‘Laat ons menschen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis! Eu dat zij heerschappij hebben over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het vee, en over de geheele aarde, en over al het kruipend gedierte, dat op de aarde kruipt.’
En God schiep den mensch naar Zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem: Man en Vrouw schiep Hij ze. En God zegende hen, en God zeide tot hen: ‘Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt, en

vervult de aarde, en onderwerpt haar, en hebt heerschappij over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het gedierte dat op de aarde kruipt!'
En God zeide: 'Zie, ik heb ulieden al het zaad zaaiende kruid gegeven, dat op de gantsche aarde is, en alle geboomte, in 'twelk zaadzaaiende boomvrucht is: het zij u tot spijze! Maar aan al het gedierte der aarde, en al het gevogelte des hemels, en aan al het kruipende gedierte op de aarde, waarin eene levende ziel is, [heb ik] al het groene kruid tot spijze [gegeven].'
En God zag al wat Hij gemaakt had, en zie, het was zeer goed.
Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Zesde Dag.
Genes. I : 24-31.

Gode is een eeuw een uur, één dag als duizend jaren:
Geen tijd voor d' Eeuwge! En wien Zijn geest is ingevaren,
Vat de afstanden, als Hij, met goddelijken blik
Te-samen in één punt. - Dus, als met blijden schrik
Zijn ziel verfrischt ontwaakt en met verhelderde oogen,
De Ziener op den Berg! Is daar een nacht vervlogen
Van oogenblikken of jaarduizenden?... Hoeveel
Is de eerste waereld sints het allerlaatst tooneel
Veranderd! Even als de spelingen verdwijnen
Van 't kinderaangezicht in nieuwe trekken, - lijnen

Van 't jongelings-gelaat, - is 't aanschijn der Natuur,
Bij 't eigen grondbeeld, op dit Zesde Morgenuur
Gewijzigd. - Eilanden zijn tot elkaâr genaderd;
H i e r , in hun bekkens, heeft de kalkschaal zich vergaderd
Bij 't afgeschuurde gruis der bergen, en den kuil
Gedempt tot vaste-land; ginds heeft de watermuil
Een deel van 't drooge weêr vérslonden, onder 't dalen
En beurtlings rijzen van den bodem, duizend malen
Verschoven, eindlijk toch de machtige overhand
Behoudend. Oudere rivieren klommen 't zand
Der eerste bedding uit, en kozen nieuwe zoomen
Bij nieuwe richting; en aanstaande waereldstroomen
- Gegroet, gij blonde Rhijn! - beproeven d' eersten sprong
Van uit hun rotswieg, op gebergten even jong.
Want de aardkorst baarde in 't West, bij spade moederweën,
Heur laatste reuzige steenkindren, Pyreneën
En Alpen.
De Alpen!... Ziet, zij vonklen in den gloed
Der morgenstralen, als de waereld aan hun voet
Nog schemert. Welk een pracht! 't Is of ze inwendig branden,

En, plotsling als kristal doorzichtig, door hun wanden
Het Heilge toonen, waar Gods krachten werkzaam zijn.
Nù wordt op 't sneeuwgebergt' het vorstelijk hermelijn
Tot purper; dàn we\^er is 't, of uit die ijswoestijnen
Een woud van rozen bloeit. De graauwe klippen schijnen
Met alle kleuren van den regenboog bemaald;
En 't klare meirvlak in de bergvallei herhaalt
Het vluchtig wonder in zijn spiegel...
't Is vervlogen
Gelijk een droom!...
Nu ook beginnen in den hoogen
De g l e t s c h e r s langzaam hun beweging, menig rots[aant.]
Aan stukken stootende en voortschuivende op hun schots.
Rivieren rollen 't gruis de zee in, waar de lagen
Steeds groeien, om in 't eind uit d' afgrond op te dagen,
Gezegende aanslib, meê dien Heerscher toegereed,
Die eenmaal uit heur leem zijn prachtpaleizen kneedt!
Want al wat nu geschiedt, op de aarde en onder de aarde,
Is voorbereiding, om den Vorst der Aard naar waarde
Te ontfangen, als zijn komst de ontzachelijke rij[aant.]

Der wezens sluiten zal en kroonen. Ze is nabij,
Die komst! Één schakel nog ontbreekt in de overgangen
Van 't klimmend Leven: nog één wonder, met verlangen
Gewacht, eerst nù gerijpt: de volle M o e d e r b o r s t !

Zoo zwijgt, gij zangers in uw loovertent! en schorst
Uw jachtspel in de lucht, gij vogels zonder veêren!
Zwijgt, monsters in de zee!... Daar klinkt de stem des Heeren
Op nieuw:
NU BRENGE DE AARD BEZIELDE SCHEPSLEN VOORT,
HET VEE DER WEIDEN, 'T WILD DER WOUDEN, ALLE SOORT
'VAN KRUIPENDE GEDAANTE!'
En woud en weide hooren;
De bodem wemelt, en - het Z o o g d i e r is geboren![aant.]

Eerst wandlen, als immer, de Reuzen voorop.
Daar schudt reeds het s c h r i k d i e r d' onzachlijken kop:[aant.]

Zijn kruin is den walvisschenschedel verwant,
Zijn muil is gewapend met dubbelden tand,
Twee sikkels, waarmeê hij den woudbodem splijt,
De stengels omver-maait, de wortels doorsnijdt;
Of, rustig, zich vasthaakt in biezen en gras,
Als 't achterlijf duikt in 't verkoelend moeras!

Daar neigt reeds de koning der l u i a a r d s den snoet,[aant.]
Met tanden als beitels, en schoffelt en wroet;
De greep van zijn klaauw reikt een el in den grond,
En slingert de kluiten tot heuvels in 't rond.
Kort heugt wie hem stoort de noodlottige dag:
Zijn staart is een knods, die verplet met één slag!

Het m a s t o d o n volgt hem, met zwaaienden tromp.[aant.]
Wat kluwens van spieren doorvlechten dien romp!
Hoe stampen die pooten door 't schuimende slijk!
Die knoken zijn zuilen van koper gelijk.
Hij baant als een storm straks door 't woud zich een spoor,
Met machtige houwers van blinkend ivoor!

Een ander gevaarte, met stoottand en snuit,
Steekt, hoog als een berg, boven de elefant uit.

Als slagen eens mokers, zoo bonzen zijn schreên;
Een rossige wolpels omkronkelt zijn leên;
Zijn rughairen stijgen als borstels omhoog;
Het dampt uit zijn neusgat, het vlamt uit zijn oog.
Gerust op zijn sterkte, gereed tot de straf,
Aldus wacht de m a m m o u t h zijn weêrpartij af!
Daar proeft de r h i n o c e r o s , woedend van wrok,
Wat kracht hij bespringt, want bij hijgt van den schok.
Hoe beuken die stoten, veel honderde maal,
Zijn pantser van schilden, zijn nek van metaal!
Gegeesseld, dat hooren en zien hem vergaan,
Getrapt en geschopt, onvertsaagd houdt hij aan.
Hij wringt door de pooten zijns vijands zich heen,
En rijt hem de buik met den neushoorn van één!

Maar de zonne zwenkt naar 't Westen:
't reuzenlegioen deinst af,
Uitgestorven, toch onsterflijk
zich versteenende in zijn graf.

Nu de voorhoede is verdwenen,
rukt het Leger-zelf hervoort
Van de b l ijv e n d e geslachten,
ieder in zijn orde en soort.
Welk een stoet! Aêloude Ziener,
zaagt gij ooit in 't beeldenschrift
Van de Memphische obelisken
zulk een optocht neêrgegrift?[aant.]
Zijn de zinrijke figuren,
die dáár plechtig voorwaards gaan,
Ooit zoo treffend, zoo geheimvol,
als dees bonte karavaan,
Als de keten dezer wezens,
in 't oneindige uitgebreid,
Rijzend, rijzend, immer rijzend
uit het diep der Eeuwigheid,
Nog na eeuwen henentrekkend
over 't eigenste tooneel,
Waar ook gij verscheent en wandelt,
meêbegrepen in 't Geheel.

Wie verklaart wat heerlijk raadsel
hun Gods hand heeft ingeprent,
Levendige hieroglyphen!
wie, waar uw bestemming endt?
Ziet, zij komen als een wonder,
of 't gebergte zich ontsloot,
Of de weiden, of de wouden
jongen wierpen uit hun schoot,
Groot en klein, maar steeds volwassen,
mild maar immer wijs bedacht,
Forschgeklauwd, gehoefd, gehorend,
dichtgepantserd, bontgevacht.
Wat veelvuldigheid van levens,
immer tweevoud, wèlgepaard!
Wat verscheidenheid van vormen,
samenstel, behoefte en aart!
Maar hoe vaak ook ondoorgrondlijk
in hun éénheid en verband,
Onbegrijplijk in hunne oorzaak
voor het eindige verstand,

Tegenstellingen, niet zelden
schrikbre tegenstrijdigheên -
Toch, in de Eeuwge Godsgedachte,
heilig, onverbreeklijk-één!

Zie 't l a m m e k e n ginds, dat de klaverwei' scheert,
Zoo wit, of ze uit sneeuw waar' geweven!
Hoe smeekend die blik, die niets meerder begeert
Dan 't leven, och! laat haar het leven!
Wat inborst zoo zacht, als die vacht van satijn,
Die, moeder! het kleed van uw eerstling zal zijn!

Maar om de heerde, zie! daar jaagt,
Met vratige ingewanden,
De w o l f , die jonge levens vraagt,
Straks kermende in zijn tanden!
Barbaar, door woest instinkt geleid,
Worgt hij de blanke onnoozelheid.

Ginds loeit reeds het r u n d , dat, gedwee in 't gareel,
   Uw land met zijn zweet zal besproeien,
Uw koren zal dorschen, of, zilver en eêl
   Den room in uw kuipen doen vloeien.
Straks klingelt zijn klokjen door 't grazige dal,
Straks zoekt het, o Melkert, uw gastvrijen stal!

   Maar ziet, hoe daar de gramme l e e u w
      Zijn gouden manen schudde'!
   Daar brengt hij met een zegeschreeuw
      De slachting in de kudde, -
   Geweldnaar, die door schrik regeert,
   Met beendren zijn paleis stoffeert!

Daar huppelt het ros: welk een moed! welk een kracht!
   Wat wedren, van vonken omstoven!
't Roept brieschend een ruiter, om, fier op zijn vracht,
   Te spotten met klippen en kloven:
Straks voert het, recht in tegen kogel en lans,
Den held ter viktorie, en - deelt in zijn krans!

Maar in zijn bontgevlekten huid,
Den valschen knevel lekkend,
Beloert de tijger reeds zijn buit,
Ten wissen sprong zich rekkend,
En slaat de kattenklauw verwoed
In 't edelst dier, en zuigt zijn bloed!

Daar knielt reeds de k e m e l , gezaâld door Gods hand,
O Meester! of g ij mocht verschijnen,
Uw levend kompas in de zeën van zand,
Uw wandelend schip der woestijnen!
Wiens wierook en goud, wien Rebeccaas hij torscht,
Wiens leven hij redt met de bron uit zijn borst!

Maar door de donkre struiken sluipt
Het broedsel der h y e e n e n ,
Dat als het boos geweten gluipt,
En als een kind kan weenen,
Lafhartig, immer uitgevast,
De graven schendt, op lijken brast!

Daar blaft en daar knipoogt de schrandere Vrind,
Wiens blikken een liefkozing vragen,
Die 't erf uwer woning, den slaap van uw kind,
Uw schat eens bewaakt en - uw dagen,
Uw hand kust, ook als ze onrechtvaardig kastijdt,
En, sterft ge, op uw zerk zich den hongersdood wijdt!

Maar grijnzend roskamt de aap omhoog
De afschuwelijke jongen,
En tuimelt, met de hel in 't oog,
In schaamteloze sprongen:
Wien walgt dat menschlijk spotbeeld niet?
Die hoonlach tusschen 't Scheppingslied!

Maar God is in Zijn recht, en in Zijn schepslen allen
Verheerlijkt Hij zich-zelf! Van al die duizendtallen
Niet één verstoken van der Almacht stempelmerk,
Of nutloos voor den gang van 't groote Ontwikklingswerk,
Dat nu zijn sluitpunt zoekt.

De waatren overdekken[aant.]
Nog eens den bodem van het waereldrond, en trekken
Een heilgen sluier voor Gods arbeid.
Starens moê
Slaat, één sekonde lang, de Ziener de oogen toe;
En als hij ze opheft, ja, als tot een laatsten zegen
Gedoopt, nu gànts voltooid, straalt hem de Waereld tegen!

Één plekjen vooral op de levende kaart
Verbaast hem. Dáár rijst, als een bolwerk der aard,
Een Driehoek, een Hoogland, ver boven twee zeên[aant.]
Getild op gemuurten van eeuwigen steen.
Als groene esmerauden, geslingerd door 't hair,
Doorkruisen de schakels der bergen elkaâr.
Daar golft op hun toppen zoo glinstrend een gras,
Of de adem des Scheppers nog daauwde op 't gewas.
Daar klimt langs hun wanden zoo welig een woud,
Een mengling van alle geblaârt', alle hout,

Als stond hier de Kweekhof die Schoonheên bereid,
Omlaag niet gezien dan verdeeld en verspreid.
Daar springen ten Noorden, daar springen ten Zuid,
Twee zuster-rivieren hun poriën uit,
Zóó helder, als had haar Gods vinger gesprengd,
De zuiverste sneeuwwolk als voedster gedrenkt.
Van stofgoud weêrglinstert heur zilveren tint,
Dat - E d e n ! uw voetstuk aan de Aarde verbindt.

Maar omhoog, door een mantling van rotsen omgeven,
   Dáár schuilt, dáár ontluikt, uit de groenende sprei,
De kroon en het hart van die Hemelsche dreven,
   Een Lustoord der Almacht, een Wondervallei.
Wat immer de zinnen verrukt en de zielen,
   Met kleuren, of geuren, of lijnen, of klank,
't Is al hier bij-één, waar een Engel zou knielen,
   Om de aarde te kussen, in spraaklozen dank!
In 't West - draalt de zon aan een wolklozen hemel;
   In 't Oost - slaan de starren den Vreugdehof gâ:

De bodem omlaag bootst het starrengewemel
In 't prachtmozaïek van zijn bloemknoppen na.
De boschjens doorstrenglen elkaâr tot één tente,
Met klimop en rozen te-samen-gestrikt,
Doorstroomd van de lucht eener eeuwige Lente,
Die, rein, alles reinigt, en 't leven verkwikt;
Door 't slaperig loover heur koelte doet spelen,
Het zand uit de bloem schudt, den graankorrel zaait,
De dauwpaerlen rijgt aan de dorstende steelen,
En trilt van muziek, die haar treft, wáár ze waait:
Muziek - uit de toppen der murmlende ceders,
Uit palmen en mirten, doorruischt nacht en dag
Van schommlende nestjens en klapprende veders,
Van 't tortelgekir en den nachtegaalslag.
Muziek - uit de waatren, nù nedergeschoten
In schuimenden val; dàn, als zilver zoo klaar,
Één springende straal; ginds, in beekjens vervloten,
Die fluistren en lisplen, als roepen ze elkaâr.
Zij kabblen in schaaûw van geboomt', uit wier schorsen
Welriekendheid waassemt, of honigzeem dauwt;

Wier takken, gebukt door de last die ze torschen,
Een vruchtenoogst wiegen van goud, groeiend goud.
En tusschen de stammen, daar wandelt, daar slingert
De wijnstok alom, met zijn groengeele huif,
En huwt er den olm aan zijn dartelen wingert,
De sneeuw van d' amandel aan 't purper der druif.
Zoo ergends de waereld één plekjen kan toonen,
Te rein voor de zonde, te schoon voor den dood,
Een beeld van dat Land waar de Zaligen wonen,
O Erzerums Beemde, 't is h i e r , in ùw schoot![aant.]

Dat is - het Paradijs, zoo zalig, zoo volkomen!
Verloren sedert, maar steeds levende in de droomen
Van alle volkren en van iedre menschenjeugd!
Den Ziener klopt het hart van nameloze vreugd, -
Als, hoor! Gods stem herklinkt, een woord van alvermogen,
Maar inniger dan ooit. De Oneindige, bewogen,
Wekt luid zich-zelven op: ‘ONS MEESTERSTUK ONTBREEKT:
FORMEEREN WIJ DEN MENSCH, ONS EIGEN BEELD!’

Hij spreekt:
Daar staat in d' eêlsten vorm Gods heerlijkste gedachte
Belichaamd! Daar verschijnt de Mensch van Zijn geslachte, aant.
Zoo schoon, zoo hemelsch schoon, dat al de heerlijkheid,
Op al de wonderen van 't Paradijs verspreid,
Verduistert bij de pracht van dezen uitverkoorne!
Hoe anders, bij zijn komst, die allereerst-geboorne,
Volwassen voor zijn God, dan later 't krijtend wicht,
Dat zwak en hulploos aan des Levens drempel ligt!
Hoe anders dan de Mensch na eeuwen - niet de ontaarde,
Zich wentlende in het slijk, bewustloos van zijn waarde,
Maar die van 't edelst ras, der bergen vrije zoon;
Ja, hoe veel heerlijker dan Hellas' marmren goôn,
De Antinöussen en Apolloos! - 't Hoofd gebogen,
Kust al het schepsel 't stof: zijn stal wijst naar den hoogen,
En tot den hemel is zijn voorhoofd opgericht.
Gods eigen majesteit zweeft op zijn aangezicht
In wondre spelingen, en Gods onsterflijk leven
Licht uit die oogen, waar bezielde tranen beven,
Maar van een glimlach als een zonneschijn doorstraald.

Die handen, door wier sneeuw de blaauwende ader dwaalt,
Zijn uitgebreid als tot een Priesterlijken zegen;
Die lippen, frisch gelijk een lenteroos, bewegen,
En: 'VADER! VADER!' ruischt het eerste Menschenwoord!

Het eerste Menschenwoord een eerste Lofakkoord!
Zoo hebt gij-zelf dan uw bestemming aangewezen,
Gij, goddelijke Spraak! niet maar der ziel ontrezen,
Haar echo, trillende in 't gevleugelde geluid,
Maar stortende die ziel in heel haar volheid uit,
Met al haar krachten, al haar werkingen, en gaven,
En Godsverwantschap! Wat in 't harte lag begraven,
De diepste droefheid en het teederste genot,
Ontsluiert zich in 't Woord, dat, schepper onder God,
Een nieuwe waereld doet verschijnen, die voor de oogen
Des geestes opengaat. Hoe luistert opgetogen
De Paradijshof, hoe verstomt de nachtegaal,
Bij de eerste klanken van die wondervolle Taal,
Waar al de stemmen van de Schepping zich in menglen:
Het ritslen van een blad en 't hallel-lied der Englen!

Tweeling is de Mensch geboren;
maar toch in zijn tweeheid één:
Helft en weêrhelft, ééne ziele,
beide elkanders vleesch en been.
Hij - alleen voor God geschapen;
zij - voor God ook, maar in hèm.
Hij - Gods glorie; zij - de zijne;
zij - het oor; en hij - de stem.
Hij - het hoofd, vol ernst en wijsheid,
maar door háár gevoel verzacht;
Zij - het hart, vol vreugd en teêrheid,
maar gestevigd door zijn kracht.
Hij - zelfstandig als de ceder,
die op eigen wortel steunt;
Zij - afhanklijk als de klimöp,
die zich aan zijn takken leunt.
Somtijds echter, zij - de meerdre,
sterker dan de trotsche Man,
Wien ze in geestkracht, trouw en gaven,
menigmaal beschamen kan.

Waar de Man van vreeze trilde,
streed en overwon de Vrouw.
Slechts een Moeder redt heur zuigling
uit den scherpen leeuwenklauw;
't Kind aan 't harte, tart zij de ijsschots,
vliegt zij door de vlammen heen:
Spraakloos zich ten offer wijden,
kan de Vrouw, de Vrouw-alléén!

Rond zijn slapen kroest de hairvlok,
rijker dan een koningskroon:
In der lokken gouden sluier
is haar schoonheid dubbel schoon.
In zijn oogen - zonnegloeiing,
heldenfierheid, leeuwenmoed,
In haar blikken - maanlichtflikkring,
duivenonschuld, vroom en goed.
Zijn gebied is heel de Schepping,
en zijn arbeidsveld in 't licht,

Waar hij God vertegenwoordigt
voor der Englen aangezicht.
Meest op d' achtergrond van 't leven
is haar schouwtooneel bereid,
In uw liefelijke scheemring,
dienende Bescheidenheid!
Hem - de menschen; haar - heur kindren;
hem - de waereld; haar - het huis:
En voor beide - Liefdes volheid,
als Gods liefde rein en kuisch!
Hij voor allen; zij voor de enklen -
en toch beide voor elkaâr,
Niet gemengd en toch vereenigd,
immer Hier en - eeuwig Dáár!

Zoo is dan 't wonder van des Menschen komst op aarde
De kroon der wonderen! Zoo, wat uw oog ontwaarde,
O Ziener! meer dan een volmaakter v o r m ! Ge aanschouwt
Het h u i s , maar niet den h e e r , die daar zijn zetel houdt.

Dat 's - de i n n e r l ijk e M e n s c h ! als z i e l te-saam-geweven
Met heur lichaamlijk kleed, waarin zij 't zinlijk leven
Verordent en bestuurt, afhanklijk van haar kluis,
Gelijk de horenslek verwassen met heur huis!
Maar g e e s t ook, eedler kracht ervarend, onverganklijk,
Bestemd voor 't Eeuwige, en van 't hulsel onafhanklijk,
Gelijk de rups, die straks, de dorre pop ontsnapt,
In hooger element als vlinder vleugelklapt.
De onzichtbre gast verblijdt zijn woning, door wier zalen
En cellen warmte en licht door alle buizen stralen.
't Is door heur vensteren en deuren, dat hij ziet
En hoort en waarneemt wat in zijn paleis geschiedt,
En buiten zijn paleis. De zinnen staan als wachten
Elk op zijn post; terwijl hij arbeidt: zijn gedachten
Vergaârt, zijn oordeel scherpt, als rechter vonnis velt,
Nù juicht of siddert, door begeerte of angst bekneld,
Dàn in de erinnring zwelgt, of de ongeboren tijden
Profetiesch oproept - maar bij al zijn doen en lijden
Alömaanwezig in zijn eigendom, gelijk
God overal is in Zijn eindloos Scheppingsrijk.

Ja, meer! nog edeler bestemming wacht die woning,
Dan zelfs 't paleis te zijn van 's waerelds onderkoning.
O Mozes! waarom straks op deze, uw zelfde rots
Gezocht naar 't Ideaal der Tabernakel Gods,
Onduidlijk scheemrende aan de graauwe wolkenboogen?[aant.]
Dat Ideaal - staat hier verwerklijkt voor uwe oogen!

's Menschen l i c h a a m is de Voorhof
tot een tempel van Gods eer;
En die Voorhof, alle dagen,
brengt zijne offers aan den Heer:
Aardsche driften, heete tochten,
heel de dierlijke natuur,
Overwonnen en verslonden
door het Hemelsch altaarvuur.
't Heilige is - des menschen z i e l e :
want dáár tintelt, rein en klaar,
't Licht der onvervalschte Reden
van den gouden kandelaar.

De Almacht spijst er alle krachten
uit Haar eigen overvloed,
En de wierook der gebeden
geurt haar dankbaar te gemoet.
Maar het Heilige der Heilgen
is de g e e s t , die eeuwig leeft:
Dáár is 't, dat de God des Levens
door Z ijn geest getuignis geeft;
Dáár is 't, dat de God der Liefde
zich zijn Hoogepriester toont,
Tusschen heilige gedachten
als Zijn Cherubiem getroond!

De Priester is gewijd; nu wordt de Plaatsbekleeder
Tot soeverein gezalfd. Daar klinkt de Godsstem weder:
ZOO HEERSCHT, O MENSCH! OP AL DE VISSCHEN VAN DE ZEE,
DE VOGELEN DER LUCHT, EN OVER ALLE VEE,
EN AL WAT LEEFT OP AARDE, EN OVER ALLE KRACHTEN
'VAN AARDE, LUCHT, EN ZEE, DIE UW BEVELEN WACHTEN!'

En nu! daar dwaerelt
In bonte rij
De Dierenwaereld
Den Mensch voorbij.
En allen groeten
Hun Opperheer;
Aan 's Menschen voeten
Buigt alles neêr:
't G e w e l d , vergetend
In schuwen schrik
Zijn klauw, geketend
Door 's Konings blik -
De H a a t , die, bevend,
N u de Onschuld spaart,
En, half weêrstrevend,
Toch kwispelstaart -
De L i s t , die kronklend
In bochten wringt,
En d' angel, vonklend
Van gif, bedwingt -

Maar ook de zachte
   Dienstvaardigheid,
Den Langverwachte
   Ter hulp bereid,
Bereid te geven
   Heur kracht, heur moed,
Heur zweet, heur leven,
   Heur hartebloed!
De velden zingen,
   Het boschjen fluit,
De vogels springen
   Hun nestjen uit,
En kwinkeleeren
   Met blijde stem:
Muziek en veêren,
   ‘t Is al voor hem!’
Het golfjen dartelt,
   En uit de kolk
Der meiren spartelt
   Het schubbig volk;

En uit zijn zalen
Rolt de Oceaan
Zijn bloedkoralen
En paerels aan.
En stemmen suizen
Uit woud en gaard,
Uit 's afgronds kluizen
En 't hart der Aard:
‘Hij 's opgetreden,
Die 't zegel breekt
Der sluimrende verborgenheden,
En overal, omhoog, beneden,
Zijn goddelijk: “Effatha!” spreekt!’

Zoo knielt al 't schepsel voor des Scheppers stedehouder;
- Alleen voor God knielt hij! -
Zoo klimt hij dan ten troon, en op zijn koningsschouder
Is de eeuwge heerschappij!

Ja, later! later, als de Koning is gevallen,
Als de aard hem zal weêrstaan,
De lager schepslen, als oproerige vazallen,
Zich van zijn juk ontslaan:
Dan nog zult gij hem zien, zoo ver de golven zwalpen,
Doorkruisend Oost en West;
Nog steeds een Majesteit! mù op den top der Alpen
In 't hangend arendsnest:
Dàn weêr in de eenzaamheid der maagdlijke prairiën
Op 't nooit-gezadeld paard,
Dat, zwichtend voor de klem van zijn metalen kniën,
De dienstbaarheid aanvaardt:
In 't hok der leeuwen, bij een hopeloos ontmoeten
Gevangen in zijn strik,
Nu kruipend voor zijn zweep, en rillende aan zijn voeten
Voor 't dreigen van zijn blik:
In 't wier des afgronds, wiens bevolking met verbazen
Den gast verschijnen ziet,
Die in zijn duikersklok, terwijl de monsters grazen,
't Geheim der zee bespiedt!

Met de eigen zachte hand, geschoeid voor zon en regen,
Die zoo onweêrbaar scheen,
Bezweert hij bazilisk en adder, boort hij wegen
Door rots en bergwand heen,
Temt hij de omdijkte zee, dwingt hij den stroom te keeren,
Trekt hij des bliksems baan,
Ligt hij het water uit de beddingen der meiren,
Straks vol van golvend graan.
Hij weeft zich vleugelen uit de onderworpen krachten
Van ieder element,
Waarmeê hij, langs een draad, zijn vliegende gedachten
Naar 's waerelds einden zendt.
Elk blaadtje', in welke lucht en aan wat tak verrezen,
Elk kruidtje' uit 's aardrijk schoot,
Verklapt hem wàt het kan, versterken of genezen,
Of 't leven brengt, of dood!
Geen paerel schuilt te d i e p om in zijn kroon te prijken;
Zoo h o o g schuilt geen planeet,
Waarmeê hij niet die kroon des Scheppers zal verrijken,
Die Starrenhemel heet!

Als hij twee waerelden, gesplitst door de Oceanen,
Nog pas heeft saamgesnoerd,
Zendt hij zijn luchtschip op, om hem een weg te banen
Tot waar geen wiek zich roert.
De klei, waarop hij treedt, herschept hij in metalen;
En uit het Heiligdom
Van 's waerelds diepten, waar geen zon- of maanlicht stralen,
Keert hij met buit we\^erom:
De steenen taaflen, die, sints millioenen jaren
Den tand des tijds te sterk,
In beeldschrift van Gods hand de wonderen bewaren
Van 't Zesdaagsch Scheppingswerk!
Al 't schepsel blijft voor hem, hij blijft voor God geschapen,
En, zelf Gods eigendom,
Brengt hij al 't schepsel - want nòg schemert om zijn slapen
De kroon! - tot God we\^erom.
Hij, de éénige op deze Aard, verstaat wat Alvermogen
Heur wondren kon gebiên.
De heemlen stralen, maar de starren missen oogen[aant.]
Om d' eeuwgen Geest te zien;

De waatren ruischen, maar de zeegolf kan niet hooren;
Al vlamoogt de adelaar,
Blind is hij voor de i d e e ; de mol, al scherpt zij de ooren,
Wordt nooit het w o o r d gewaar.
De Onzichtbre Vader wordt slechts door Zijn kind vernomen,
Zijn heerlijkst werk in 't stof,
In wien al de andren eerst tot hun bestemming komen:
Te leven tot Gods lof!

En nu! daar klinkt op eens, gelijk eens vaders zegen,
Het scheppend almachtswoord des aardrijks koning tegen:
'ZIJT VRUCHTBAAR, BREID U UIT!' aant.

Daar duikt de zon in zee,
En wischt de lijnen uit en neemt de kleuren meê.
Het is den Ziender, of de steile steenrotswanden,
Nog straks de ringelmuur van Edens lustwaranden,
Bewogen als een damp die op den wind versmelt.
De hoogten zinken: ver en verder vlieden veld

En woud en heuvlen, tot ze in 't eindlooz' zich verloopen...
De horizont herrijst: weêr ligt de Waereld open!
En in de scheemring gaan en weemlen overal
Gedaanten, duizendmaal veel duizende in getal,
Maar alle zweemend in gestalte naar dien Eenen,
Den Ziener als Gods zoon in 't Paradijs verschenen,
En naar die zuster van Gods Englen - een geslacht
Van Koningen bij Gods genade! - Door den nacht
Weêrgalmen stemmen, die uit elke richting trillen,
Elkander naderend, of zij versmelten willen
Tot één akkoord... Daar sluit het Vizioen!... Maar 't Choor
Ruischt over Mozes heen: zijn ziel is in zijn oor.

Zesde scheppings-lied.
- Des menschen hymne. -

I.

Wie zijt Gij, Eeuwig-Onvolprezen'?
   Dat onze mond U noemen moog'!
Wij, aan Uw voet uit stof gerezen,
   Versmachten naar Uw Vaderoog.
Zien we op naar gindsche stargewelven,
   Daar zweeft Uw heerlijkheid voorbij:
Wij vinden, keerende in ons-zelven,
   Uw spoor te rug: ook dáár waart Gij!

Tot U trekt iedere gedachte,
   Voor U trilt elke harteklop.
Bij al wat 's Menschen ziel verwachte,
   Wacht ze U, en zoekt ze Uw schaduw op.
Gij komt haar telkens, telkens nader,
   Steeds grijpt zij naar Uw hand... Te vroeg!
Wij hebben U in alles, Vader!
   En hebben U in niets genoeg.

Ons drijft een nameloos verlangen
   Met heilig, onuitbluschlijk vuur,
U gànts te kennen, gànts te ontfangen,
   Een erfgenaam van Uw natuur!
Zoo schreit geen rave naar zijn spijze,
   Zoo keert geen bloeme naar heur zon,
Als 't hart tot U, Algoede! Al wijze!
   Gij, Licht- en Liefde- en Levensbron!

II.

MANNEN-CHOOR.

God en Vader!
Sla ons gade:
Uw nabijheid
Hoû de wacht!
Uit Uw ader
Stroomt genade. -
Hoogste Vrijheid!
Eeuwge Kracht!
Wil ons drenken
Aan Uw boezem!
Wil ons sterken
Door Uw tucht!
Van ons denken
U de bloezem!
Van ons werken
U de vrucht!

Met Uw wapen,
Dat wij scherpen,
Wil ons leeren
Tred voor tred
Al 't Geschapen'
Te onderwerpen,
Te regeeren
Naar Uw wet!
Maak door lijden,
Strijden, streven,
Ter viktorie
Ons bekwaam:
Dat wij U, aan 't eind der tijden,
De Aarde, Uw leengoed, wedergeven
Vol der glorie
Van Uw naam!

III.

VROUWEN-CHOOR.

Albehoeder!
Hoor de bede
Voor ons eerste
Kindekijn!
Die het Moeder-
-harte kneedde,
Moet de teêrste
Liefde zijn!
Zie ons knielen,
Waar we samen
't Eden vonden,
Man en Vrouw!
Die twee zielen
Met Zijn Amen
Heeft verbonden,
Blijft getrouw!

Liefdes lessen
Wèl te kennen,
Vriendlijk, vredig,
Rein en waar,
Als Priestressen
Ons te wennen
Aan het zedig
Huisaltaar:
U ter eere
't Kroost te kweeken
Tot een heerlijk
Volk van God:
D\`at, bij 't werk der Menschheid, Heere!
Waar geen enkle mag ontbreken,
Zij 't begeerlijk
Vrouwenlot!

IV.

ENGELENGROET.

Hozanna! Zijt gezegend,
Gij koninklijk Geslacht,
Met broedergroet bejegend
Door 's Hemels Englenwacht!

Wij mochten 't welkom heeten,
Het L e v e n , in het diep,
Dat de eeuwenlange keten
Ontwikklingen doorliep;
Dat immer U bedoelde,
Hoe duizenvoud het scheen;
U zocht en voorgevoelde,
Door alle vormen heen!

En nu - gij zijt gekomen,
   Zoo lang verbeid, bereid,
Ver boven hoop en droomen
   Der Schepping heerlijkheid!
De kroon des Aardschen Levens,
   Gods afdruk in het slijk,
De vrucht en de éénheid tevens
   Van Stof en Geestenrijk!

Hozanna! Gij, wien erflijk
   Een dubbeld purper gordt:
In wien 't Vergankbre Onsterflijk,
   Het Godlijk' Menschlijk wordt!

Nog zijt gij in den morgen
   Der Kindschheid! Menig kracht
Ligt in uw geest verborgen,
   Die op de ontwaking wacht.

Hoe hoog u de Almacht plaatste,
Nog is in 't wijd verschiet,
Deez' glorie de allerlaatste,
Nog, de allerhoogste niet!

B e z i t , met al uw gaven,
U-z e l v e n eerst geheel!
De knechts-soldij voor slaven!
Voor vrijen - 't kinderdeel!
En dan - u-z e l f g e g e v e n
Dien G o d , wien 't Al behoort!
Dàt is, o Menschlijk L e v e n ,
Uw zaalge weêrgeboort'!

Laat nu al 's Hemels kringen
En 't wentlend Waereld-Al
Hem 't driemaal Heilig zingen,
Die was en wezen zal!

Zevende tafereel.

Alzoo zijn volbracht de hemel en de aarde en al hun heir.
Als nu God op den Zevenden Dag volbracht had zijn werk dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust op den Zevenden Dag van al Zijn werk dat Hij gemaakt had.
En God heeft den Zevenden Dag gezegend en dien geheiligd; omdat Hij op denzelven gerust heeft van Zijn werk, hetwelk God geschapen had om te volmaken.
Genes. II : 1-3.

Het Scheppings-drama heeft zijn allerlaatst tafreel
Vertoond. Nog éénmaal daalt op 't groote schouwtooneel
Rondom des Hemels tolk 't Profetiesch duister neder;
Nog ééns ziet hij de zon van 's waerelds jonkheid weder,
Die met heur purperstraal hem de oogleên open kust.
't Is of geheel Natuur in heilige' aandacht rust.
In 't klare luchtruim heerscht een onverbroken zwijgen,
Eerbiedig suizend. Van de bergaltaren stijgen
De zilvren nevels als een offerdamp omhoog.
Van vreugdedroppen blinkt het helder bloemenoog,

En 't geurig bloemenhart stort zijn welriekendheden.
De bosschen buigen en gefluisterde gebeden
Gaan door hun takken. Ook de dartle zefiers slaan
De glazen toetsen van de beekjens zachter aan.
't Schijnt, al het schepsel schorst den arbeid, om den Gever
Van alle goed vereend te danken. Zelfs de bever
Vergeet te bouwen, en de vogel vlecht niet voort
Aan 't half-voltooide nest...

Daar ruischt het Godlijk Woord,
Als op de vleuglen van de stilte voortgedragen:
'DIT IS MIJN SABBATS-FEEST! GIJ ZEVENDE DER DAGEN,
U WIJD EN HEILIG IK!'
En als de Godsprofeet
Zich 't voorhoofd sluiert in de plooien van zijn kleed,
Vervolgt de Roepstem:
'MAAR MIJN LIEFDE EN ALMACHT STAKEN
HEUR ZORGEN NIET. O MENSCH! UW VORMING TE VOLMAKEN,
ZIEDAAR MIJN SABBATS-WERK, DAT OOK HET UWE ZIJ!' aant.

En nu - de Droom heeft uit: de geest der Profecy
Vaart henen. Amrams zoon, tot in de ziel bewogen,
Blikt twijfiend rond: en ja, daar keeren voor zijn oogen
De Horeb, Midian, de kudde die hij weidt,
De rook uit Jethroos schouw - heel de oude werklijkheid!
Al peinzend daalt hij neêr, nog gloeiende om de slapen
Van geestdrift, biddend straks en wachtend bij zijn schapen,
Totdat - zijn sabbat luidt en hij Gods werk aanvaardt:
É é n V o l k te vormen tot een zegen voor heel de A a r d '!

Geen Zevende' Avond heeft de Godsman neêr zien varen,
Al rekte zich zijn baan.
Des Heeren Sabbats-d a g telt zesmaalduizend jaren,
En houdt nog immer aan.
Des Heeren Sabbats-w e r k , bij dagen noch bij nachten
Verpoosd, is niet voltooid:
Het duurt, als de asch van dit en talloze geslachten
Reeds eeuwen is verstrooid;

Het duurt, zoolang één traan uit menschenoogen paerelt
In dit ontwikkingsoord;
En, breekt hier 't laatste hart, dan nog, in Beter Waereld,
Gaat de arbeid eeuwig voort.
De Sabbat heeft geen eind; want alle Zeedlijk Leven,
Door alle sfeeren heen,
Zingt zijn: ‘e x c e l s i o r !’ en blijft naar Hooger streven.
- V o l m a a k t , is G o d -alleen!

Wie nu wijst den later Dichter
een verkoren plekjen aan,
Om, als van een ander Horeb,
't Sabbatswonder gâ te slaan?
O mijn Alpen! hooge Jungfrau!
'k zie u in den geest weêrom:
'k Stijg weêr langs uw reuzentrappen
tot uw opperst Heiligdom.
Met de waereld aan mijn voeten,
wil ik peinzen aan heur lot,

Wil ik staren op de gangen
van een albesturend God!
Nu geen steenen der getuignis
uit het ingewand der Aard,
Maar de diepste erinneringen,
Menschdom! uit ù w hart vergaârd!

Aan het blind Instinkt ontwassen,
door de Reden voortgeleid,
Heeft de Mensch de wieg verlaten
van de kindsche onnozelheid.
Méér dan zinlijk zelfgenieten,
is de roeping die hem wacht,
Méér dan 't volgen der natuurwet
van een dwingende Overmacht.
Op den bodem van zijn harte
lag zijn hemelsche adelbrief:
Vrijheid was de Konings-waarde,
die hem boven 't stof verhief.

Daarom kon de k r o o n des Konings
in haar vollen zonneschijn,
Slechts de V r ije W e d e r l i e f d e
voor de H o o g s t e L i e f d e zijn.
Bij de hachelijke keuze
tusschen Gods en eigen wil,
Aarzlend voor den Boom der Kennis,
staat hij op den tweesprong stil.
Zelfverloochening en Zelfzucht
voeren tweestrijd in zijn ziel:
De eerste worstling was zijn voorrecht,
werd zijn neêrlaag, en - hij viel!

Daar brengt nu de Zonde de scheiding in 't leven,
Daar gaapt nu de wond der onsterflijke smart!
Daar zwerft nu de zoon, door zich-zelven verdreven,
Het vaderhuis uit, met zijn vijand in 't hart!
Daar eischt nu het kind, dat zich mondig verklaarde,
De ontzachlijke taak des zelfstandigen mans!

Hij-zelf gaf het sein: mede oproerig, acht de Aarde
Den staf van heur herder de roede eens tyrans.
De bodem verdedigt met distlen en doornen
Zijn vrijheid; de lusthof verwaarloost zijn pronk;
De leeuw toont zijn tanden, de buffel zijn hoornen,
De cherub zijn zwaard, en het graf zijn spelonk.
Zie 't kroost des verneêrden, zijn ballingschap deelend,
Maar Eden vergetend, hoe verder het dwaalt!
Zie 't Kwade, uit zijn zaaisel zich-zelve herteelend,
En d' Afval, gestaâg en - vermeetler herhaald!
Twee worstlende Machten betwisten elkander
't Bezit van den Mensch, in steeds heftiger strijd:
Het eene vergrijp volgt gevleugeld het ander -
Gods beeld in de ziel, 't Hoogaltaar, ligt ontwijd.
De zee breekt haar sluizen om de Aard te verzwelgen,
De zwavelvlam blaakt de misbruikte Natuur:
Maar 't doodelijk vonnis moog' z o n d a a r s verdelgen,
De z o n d e , ongedeerd, rijst uit water en vuur!
Heur adem verdierlijkt het Menschelijk Harte:
't Verheimlijkt niet langer, 't aanbidt straks zijn kwaad,

Zijn wulpsche Begeerte in een schaamteloze A s t a r t e ,
In Baäl zijn eigen schuimbekkenden Haat.
Het Schoone is misvormd, en de Waarheid verbasterd,
De God dien men mint, in een schrikbeeld verkeerd,
Dat m' aanroept en tuchtigt, bewierookt en lastert,
Zelf beitelt en bootst, en toch - knielend vereert![aant.]
Ja, duizend vijandige Goden doorzwermen
De vier elementen, gevloekt legioen,
Dat de Onschuld verkracht, en uit moederlijke armen
Den zuigeling wegrukt, der wrake ter zoen!
Waar is nu die Koning, gezalfd uit den hoogen?
Gij vindt hem terug - ter galeibank gesleept,
Den tredmolen drijvend, in 't ploegjuk gebogen,
Gekoppeld als vee naar de marktplaats gezweept!
Gij ziet hem op 't slagveld, in 't staal tot de tanden,
Ter moordende jacht als een bloedhond gehitst;
Den broeder verscheuren en smetten de handen
Met gruwzamen lijkroof, den gieren betwist!
Ge ontmoet hem op 't feest, met de bekers rinkinkend,
Een nevel voor 't oog en de furie in 't bloed,

In alkohol-stroomen zijn ziele verdrinkend,
Gewenteld in 't slijk, en verschupt met den voet!
Ge ontmoet hem op 't ziekbed, door kwalen verslonden,
Van honger versmachtend in kerker en kot,
In 't hok van den waanzin met ketens gebonden,
Of wanklend den trap op van 't roode schavot!...
Ge vindt hem o p de aarde in zijn onrust alomme;
In rust o n d e r de aard vindt ge alomme hem weêr:
Dáár kust hem de Ontbinding, de blinde, de stomme...
Wat rest van den Koning? - 't Geraamte, niets meer!

Maar de som van zoo veel levens,
als de Levens-kroon ontstaan,
Maar de Mensch, uit God geboren,
kan aldus niet ondergaan!
Met barmhartigheid bewogen,
ziet de Vader 't arme kind,
Dat zijn eerste schrede voorwaards
met een diepen val begint.

Ook die val moet verder brengen,
zij het onder schande en pijn,
En die schijndood zal de sluimer
vóór een grootsch ontwaken zijn!

Met de middlen, met de wegen
Van Zijn wijsheid, van Zijn macht,
Komt de Algoede Zijn geslacht
Op den bangen dwaalweg tegen,
En daar straalt een spoor van zegen
Door de wanorde en den nacht.
Wat al kreeten Hem bestormen,
Door den wanldank ongestoord,
Werkt de Vader liefdrijk voort,
En in duizendvoude vormen
Kleedt Hij Zijn welsprekend Woord.
Leesbaar staat het aan dien Hemel,
Met zijn ongerimpeld blaauw
Lovend de Onbezweken Trouw,

Met zijn vonklend stargewemel
   Prijzend als op d' eersten dag
   't Eenig en Alhoog Gezag.
Hoorbaar klinkt het uit de stroomen,
Uit de velden, uit de boomen,
   In een eindloos lofchoraal.
   Want het schepsel al te maal
Houdt niet op zijn God te roemen.
   Ieder in zijn eigen taal
Wil den naam des Scheppers noemen.
Lente schrijft hem op de bloemen
   Met een gouden zonnestraal;
Zomer kranst hem met festoenen,
   Vol van blozende' overvloed;
En als knop noch bot meer groenen,
   Weeft de winter voor uw voet
   In zijn sneeuwkleed: ‘God is goed!’
‘God is goed en - groot!’ herhalen
Alle heuvlen met hun dalen,
   Alle bergen die daar staan,

Als voor de eeuwigheid geschapen,
Aan wier borst de wolken slapen,
Aan wier voet gelijk de blaân
Volken komen en vergaan!
's Heeren stem is op de waatren,
Die Hij van Zijn vingertop
Sprenkelde als een regendrop;
En wanneer de diepten schaatren,
't Bliksemvuur de wolken deelt,
En de zee heur psalmen speelt
Onder 't loeiend donderklaatren,
Dan ontblooten zelfs Gods haatren
Met een huivring 't schennig hoofd,
En - de twijfelaar gelooft!

En anders nog weêr vormt de almachtige God
Zijn kind in de school der ervaring:
Hij predikt met f e i t e n . Elk Leven en Lot
Zijn woorden der Groote Openbaring!

Geen toeval verbreekt ooit het heilig verband
Van Schuld en Ellend, Deugd en Zegen;
Verrassend komt immer de onzichtbare Hand,
Om beide in heur schalen te wegen.
De Nijd heeft zijn worm, en de Vrekheid haar vrees,
De Wellust zijn martelaarssponde;
De Zonde, overal, is de prikkel van 't vleesch,
De Dood, steeds de prikkel der zonde!
Maar 't Goede, gezaaid waar de Plicht het beveelt,
Lokt graan uit de onvruchtbaarste klippen;
En elke dronk waters, uit liefde gedeeld,
Verkwikt nog de stervende lippen!
De honden van Achab zijn vaardig om 't bloed
Van offers en beulen te menglen -
De gasten van Abrâm gaan rond met hun groet,
En steeds wie ze ontfangt, herbergt Englen!...
Zoo de enklen, zoo allen! - Gods weg is in 't Licht,
Al de eeuwen vertellen Zijn glorie:
De Waereldgeschiednis is 't Waereldgericht,
Vergelding, de wet der Historie!

Zij wijst op een Macht, die verdrukkers verdrukt,
Tot knechten vernedert van knechten,
Die volkrenverwoesters den moker ontrukt,
Om nu ook hùn haardsteê te slechten.
Als Kanân de maat van zijn gruwlen vervult,
Staat Isrêl gereed op den drempel;
Als Isrêl ten slotte verstokt in zijn schuld,
Steekt Rome de vlam in den tempel:
En als voor dat Rome, verbasterd, verslapt,
De val in Gods raad is besloten,
Dan komt de Barbaar, die zijn hoogmoed vertrapt,
Dan volgen de Hunnen de Gothen!..
Maar steeds blijft de wolk der Gerechtigheid Gods
Omzoomd met het goud der Genade:
Één Rijk houdt zich staande en braveert op zijn rots
Den wassenden springvloed van 't Kwade;
Één Rijk breidt zich uit, niet te vuur of te zwaard,
Maar diep in den geest der gemoedren,
En rijpt tot een G o d s r ijk , dat hemel en aard
Voor eeuwig te saam' zal verbroedren!

Dáárom spreekt de Hemelvader
niet maar uit Zijn stargewelf,
Niet maar uit de menschen-w a e r e l d ,
maar in 's menschen w e z e n -zelf.
Wondervol instinkt der Schaamte,
die de siddring jaagt door 't bloed,
En de ontroerde ziel weêrspiegelt
in uw donkren rozengloed!
Zijt gij 't avondrood der onschuld,
reine zon die lang verdween?
Of de straal eens beetren morgens,
blozend door de neevlen heen?
Onbegrijpelijk Geweten!
zijt gij niet de stem der Plicht,
Die den wil betoomt en regelt,
de innerlijke onwaarheid richt?
Bleeft gij niet de ontfanklijke akker,
waar 't beginsel kiemen zal
Van een eeuwige herstelling
uit een tijdelijken val?

En de Zorg, die u behoedde,
hoedt zij en bewaart zij niet
Evenzoo de Godsgedachte,
die de Menschheid nooit verliet?
Ook de zonäanbidder huldigt,
vallende op zijn aangezicht,
Onbewust der Lichten Vader,
't eeuwig, ongeschapen licht;
Ook de vuurgloed der altaren,
opgaande in den Heidennacht,
Spreekt van honger naar verzoening
met een onbekende Macht;
Ook de Hindo, die zich neêrwerpt
voor de kar van Juggernaut,
Toont een zucht die voor d' Alhooge
't leven niet te heilig houdt!

En wat sluimert in het binnenst',
ordloos of belemmerd werkt,

Wordt door 's Vaders Geest verwakkerd,
vrijgemaakt, bestemd, versterkt.
En die Geest, alomme vonklend,
stijgt bij enkelen ten top
Als een hemelvlam: want de Eeuwge
voedt door menschen menschen op.
Ziet dat l s r ê l , 't uitverkoorne!
niet door krijgs- of kunstnaarsroem, -
Door den Genius der Godsdienst
aller volkren eêlste bloem,
Aller volkren schatbewaarder,
door het toebetrouwd kleinood:
Kennis van den Eenig-Eenen,
driemaal heilig, goed en groot!
Onder ballingschap en lijden
wordt het als een graan gedorscht,
Steeds de Heilbelofte koestrend
aan de raauwgeslagen borst,
En verstrooid door àlle naties,
maar verzelvigd met niet één,

Toch d e N a t i e , Waarheids fakkel
dragend door de Waereld heen!

Aan u de roem, dat ge, aan Gods voet gezeten,
Getrouw waart in Zijn Huis, groote Amrams zoon!
Die 't schrift, verbleekt in 't menschelijk geweten,
In 't marmer grift tot eeuwge Godsgeboôn!
Aan u de dank, gewijde Sionieten!
Wier melody de kille borst ontsteekt,
En, 't zij ge roept tot lijden of genieten,
De moedertaal van 't Menschlijk Harte spreekt!
U, Davids Harp, vooral! die de Aard doet galmen
Van hymnen, of gelijk een boetling weent,
Die balsemdaauw neêrdruppelt uit uw psalmen,
En 't heimwee naar den Hemel woorden leent!
Aan u de lof, gezalfde Godsverkondren!
Die, naar het Oost des Grooten Dags gekeerd,
De richtbazuin in 's Dwinglands oor doet dondren,
En - 't rouwend Volk den Redder profeteert!

U, zone van Hilkia! 't zwaarste dragend
Als waart ge uit erts gesmeed, toch met de stem
Eens nachtegaals uwe elegiën klagend
Op 't rookend puin van uw Jeruzalem!
U, eerst en laatst, Jezaïa! uitgevlogen
Op aadlaarswiek voorbij de grens des tijds,
Nù zingend naast de Serafîm gebogen,
Dàn hupplend door 't herwonnen Paradijs!
Gij allen hebt door leeren en ontbeeren
De ruwe baan der Menschheid meê bereid:
Gij h a d t uw deel aan 't Sabbatswerk des Heeren -
Gij h e b t uw deel aan 's Heeren heerlijkheid!

Allen zijt gij de eêlste kindren
van het eerste Godsverbond,[aant.]
De alleroudste Evangelisten,
die 's Messias Rijk verkondt!
't Is de hoop op Zijn verschijning,
die door uwe orakels speelt;

In het lot van uw Profeeten,
schaduwt gij Zijn levensbeeld;
In den arbeid uwer Priesters
wordt Zijn aanstaand werk vertoond;
In de glorie uwer Vorsten,
de eer die eens Zijn scepter kroont!
't Heilig lijden is gemeenschap
aan hetgeen Hij lijdt eenmaal:
Elk verwinnaar geeft het voorspel
van Zijn groote zegepraal;
En alle overwonnelingen
zijn bewijs en onderpand,
Dat Zijn Rijk zich uit zal breiden
tot het verste waereldstrand.
Zoo dan kweekt ge, in Sems geslachte,
dat van heilbegeerte blaakt,
Een Verhevene Gedachte,
die een Volk onsterflijk maakt!

Maar ook buiten de enge palen
van één, afgezonderd Volk,
Blaast de vrije Geest des Heeren,
gaven strooiende uit de wolk.
Zie dat H e l l a s , 't lang verdeelde!
door de zangen van Homeer
En der Perzen kamp hereenigd
tot een machtig Heldenheir!
Ook zijn tempels zijn gebeden,
zwevende op der zuilen vlucht;
Ook de Olympische oefenspelen,
scholen van een heilge tucht!
Ook het Schoone, dat hij huldigt,
is van 't Goede een wederglans.
In zijn mythen slaapt de Waarheid
met een bonten bloemenkrans.
H e m zijn Hoop, Geloof en Liefde
nog als Gratiën vermomd,
En zijn Psyche zoekt en jammert
tot de Godlijke Eros komt!

Als een vriendlijke Geleidster
   Daalt de Kunst uit Beter kring,
Meêverkoren wegbereidster
   Tot de Hoogste ontwikkeling!
Laat de menschenstem zich paren
   Aan den klank van 't zangrig hout,
   Aan de trilling van uw goud,
Welgestemde citersnaren!
   Vrede ritselt van uw wiek,
   Reine, hemelsche Muziek!
Hebt gij leeuw en slang doen luistren,
   Stroomen in hun vaart geschorst, -
   't Wilde dier in 's menschen borst
Slaat gij in onzichtbre kluistren,
   En der driften dwarrelvloed
   Effent gij in 't bruischend bloed.
Evenwicht van Hart en Leven,
   Harmonie van Woord en Daad,
   Kalme rhyhtmus, vaste maat,
Eischt de wet, door U gegeven!

En wat de Kunst begon met hóórbre akkoorden,
Dat zet zij voort in kleur en vorm en lijn.
Haar scheppingen zijn onuitspreekbre woorden
Die naklank uit een reiner waereld zijn!
De Schoonheid zweeft in zielvolle idealen
Heur oog voorbij, nog lang van 't Licht verblind.
Dien droom getast! dat beeld moet nederdalen,
Van geest en stof, twee Rijken, 't wonderkind!
Nu, Regenboog! ontbind uw Zeven Kleuren,
Zoo word' door u het doode doek bezield!
Gij Godheid, wil den steenen mantel scheuren,
Het marmerblok, dat u gevangen hield!
't Geschiedt! daar stort een Eden, heerlijk glansend,
Apelles-zelf een hemel in 't gemoed;
En Phidias, zijn Jupiter bekransend,
Werpt onbewust zijn lauwer aan G o d s voet!

Nu bestraalt gij hoofd en harte,
Wijsbegeerte en Poëzy!

Zustrenpaar, den gang besturend
van een breeden Priestrenrij!
Man van Samos! Zedenkweeker,[aant.]
Jonglings-mentor, Kindervrind,
Die in God, als in d' ‘A l g o e d e ,’
's Menschen toonbeeld wedervindt;
Die den vrede wilt doen heerschen
ook in elke levens-sfeer,
Als de harmonie der heemlen
alomvattend, rein en teêr!
Naar de Bron van àlle Waarheid
leidt ùw waarheidsvorsching heen:
De edelsten uws volks bezielt gij,
jaren, eeuwen, achteréén. -
Sokrates! uw eigen leeraar,
eer gij die van andren werdt!
Wijze onwetende! ernstig schertser!
stout bespieder van het Hart!
Uit den keisteen slaat gij vonken;
uit het ijdel luchtgewelf

Lokt gij 't onderzoek naar binnen,
met uw vruchtbaar: ‘Ken u-zelf!’
Trouw aan God en uw geweten,
bleeft gij ook in ketens vrij:
Zóó wordt u de dood genezing,
zóó de gifkelk artsenij! -
En gij, goddelijke Plato!
zoekt gij niet met smachtend oog,
Balling voor een wijl op aarde,
't ware Vaderland omhoog?
In de donkere spelonke[aant.]
wijst gij op het schaduwbeeld
Van de onsterfelijke Schoonheid,
dat daar langs de wanden speelt.
Al het Goede is u Herinnring[aant.]
uit een zalig Geestenrijk;
Liefde preêkt gij; want de Liefde
maakt den mensch zijn Goôn gelijk!

En de Dichters al te samen
Groote gaven, eedle namen,
  Heffen hun gezangen aan,
  Achter U, Maeoonsche zwaan!
Om het Menschlijke uit te spreken,
Op te heffen, aan te kweeken,
  Om de taal te doen verstaan
Van de Deugd en 't Mededoogen,
  Van den Glimlach en den Traan,
Menglend steeds in menschen-oogen
  Bij des waerelds wel en wee,
  Als in de uwe, Andromaché!
Bij genieten of verlangen,
  Door den juichtoon en de klacht,
Klinkt de grondtoon àller zangen:
  ‘‘t M e n s c h d o m is v a n G o d s g e s l a c h t!’ aant.
En de fiere Treurspelmuze,
  Wandlende aan de spits van 't Choor,
  Houdt der Schuld het schrikbeeld voor
Der versteenende Meduze;

Wijst den zwakke in 't lijdensuur
Op een eeuwig Albestuur,
Dat de teugels houdt der tijden,
Op een hooge en heilge Wet,
Ook den Koningen gezet,[aant.]
Doodlijk wie haar ooit ontwijden!...
En wanneer bij al de ellend
Van dit wisselziek Beneden,
't Hoofd zich troostloos zijwaards wendt,
Met de Olympiërs te onvreden,
Ziet! Prometheus op zijn rots,
Voelende al des Menschdoms nooden,
Spelt den ondergang der Goden
Door den pijl des Nieuwen Gods!

Die Goden veroudren! zij wanklen! zij vielen....
't Is al voor de Hoogste Openbaring bereid.
‘Een nieuwe vertroosting!’ zóó zucht uit de zielen
Een hoop tegen hoop, die een wonder verbeidt.[aant.]

Zij roept om een andwoord op de eerste aller vragen:
   Wie eindlijk den Mensch met den balsem bedeelt
Voor de erflijke wond, veertig eeuwen gedragen,
   In allerlei windsels gehuld, niet geheeld?
Zij roept om den God, wel gezocht, niet gegrepen;
   Vermoed, niet gekend; nu onmisbrer dan ooit,
Nu ze ophield, verblind met een fabel te dweepen,
   Bont kleed, om het drogbeeld der waarheid geplooid!
Zij roept om een Heiland, uit allen verkoren
   V o o r allen: een Zoon uit G o d s vaderlijk hart,
Maar M e n s c h e n -zoon ook, uit de tranen geboren
   Der reinste begeerte, der edelste smart!
En - 't wonder geschiedt! Daar verschijnt de Verwachte,
   Die 't licht is der Heidnen en Israëls eer.
Hij komt haar volvoeren, de Sabbats-gedachte:
   God-zelf, in de krib, legt Zijn rijkssleutel neêr!
Hij komt; en 't Nieuw tijdperk van 't Menschelijk Leven
   Vangt aan - als de Idylle: in een groene vallei,
Waar starrenglans schittert, en lofzangen zweven,
   Bij herders en englen, in feestlijken rei,

Waar de eeuwige liefde van d' Allesbehoeder
Heur laatst, heerlijkst werk met een glimlach begint,
Die speelt om de lippen van 't heiligste Kind,
Aan 't hart van de zaligste Moeder!

Gegroet, Voleindiger van 't Godlijk Vrederijk,
Gij Jezus! wel een mensch, den broederen gelijk,
Uit aardschen moederschoot gelijk zij-zelf genomen,
Maar ook de Mensch, de ware, onzondige, volkomen
Des Scheppers Ideaal, Zijn vleeschgeworden Woord! -
Tot wiens gelijknis door een Hemelsche geboort',
Herschepping uit Uw geest, die andren klimmen moeten!
Al wat wij heerlijkst ooit in Adams kroost begroeten,
Verbrokkeld onder vele, en met getaanden glans,
Ciert U, vereenigd tot een vollen stralenkrans!
De Mensch van alle stam en natie, alle tijden
En oorden, iedere aart en vorming, kunt Gij wijden
Tot zijn bestemming, die, o Gods volwassen Zoon!
In U verwerklijkt werd. Gij zijt de wonderkroon,

De keurbloem, die den stam des Levens voor alle eeuwen
Voltooit! De vroomheid, eens de volksdeugd der Hebreeuwen,
De schoonheids-aandrift en natuurzin van den Griek,
De geestvlucht des Germaans, op onvermoeide wiek
't Gebied doorvorschend der diepzinnige gedachten,
Zij zijn àl' de uwen, bij een evenwicht van krachten
En gaven, dat noch aard noch helle storen kan!
Het teêr gevoel der Vrouw, de sterkte van den Man,
De eenvoudigheid van 't Kind, de wijsheid van den Grijze,
Doormenglen zich in U op onnaspeurbre wijze
Tot één persoonlijkheid! - In uw gemeenschap leert
De machtigste monarch hoe hij zijn volk regeert,
En de armste herder, met wat trouwe hij zal waken
Voor 't schamel kuddeke. In blijmoedig zelfverzaken
Kunt Gij de moeder, die bij 't schommlend wiegjen zucht,
Al zacht beschamen, en in louterende tucht
Den zwakken, vader uw beschamend voorbeeld toonen!
En wederom leert Gij aan dochteren en zonen,
Wat kinderliefde heet, tot in den dood getrouw!
Bij Uw verschijning sluipt een bitterzoete rouw

In 's Menschen ziele, haar bekrompenheid en kleinheid
Zich over U bewust. Uw vlekkeloze reinheid
Ontdekt haar vlekken, en uwe onschuld al haar schuld.
Zij ziet haar trotschheid door uw needrigheid onthuld,
Haar boosheid door uw deugd, haar muitend tegenstreven
Door uw gehoorzaamheid. Zóó leert gij wat het Leven
Der kranke Menschheid werd; maar, tevens, wat het w o r d t ,
Als God genezing in haar dorrende aadren stort!
Gij zijt het toonbeeld van het wonderbaar vereenen
Van God en Mensch: uw Stof wordt van den Geest doorschenen:
Gelijk het lamplicht schijnt door 't sneeuwwit alabast.
Wie U ziet, ziet den M e n s c h ! en weder, die U tast,
Raakt G o d aan, 't Eeuwige in den brozen vorm gegoten
Van 't Eindige! - Gods licht, in stralen uitgevloten,
Vonkt uit uw oogen, uit uw woorden, uit uw werk!
Gij, zwakker dan een worm, zijt alle Macht te sterk,
Den haat der Waereld, de betoovering der Zonde,
Den prikkel van den Dood! Gij gaat den nacht in 't ronde,
Gelijk de maan, die al het schijnsel, dat ze spreidt,
D' onzichtbre zon ontleent. In uw gerechtigheid

Weêrkaatst de luister van de Heiligheid des Heeren,
In uw verstand een straal dier Wijsheid, die de sfeeren
In 't wentelen bestuurt en allen nood vervult.
Uw goedheid is verwant aan 't Eindeloos Geduld,
Uw giften dragen 't merk van Hemelsche Genaden;
En de Eeuwge Liefde, die de ziel is uwer daden,
Weêrspiegelt zich tot in uw tranen, in uw bloed...
Nog eens, Voleinder van Gods Vrederijk, gegroet!

Gij, tusschen kindren
Ter-neêr-gezeten,
Wie der Profeten
  Komt U nabij?
Heeft ooit de gave
Der Taal getooverd
En 't hart veroverd,
  Wie sprak als Gij?
Hoe heet het Heilge,
Daar wij U hooren?

Een plekje' in 't koren,
   Een berg, een dal,
Een dobbrend scheepjen,
Een straat, een drempel:
O Heer, ùw tempel
   Is overal!
Gij hoort de schepping
Orakels spreken,
Die zij in teeken
   En beeld verborg:
U brengt elk muschken
En iedre lelie
Het Evangelie
   Van 's Vaders zorg.
En heerde en herder,
En brood en bronne,
De morgenzonne,
   Het groene kruid,
U drukken ze allen
Een Hooger waarheid

Vol diepte en klaarheid
   Verzinlijkt uit.
Niet uit de hoogte
Doet Gij vertsagen
Met schrikbre slagen
   Uit de onweêrswolk:
Maar wat door liefde
Voor God kan winnen,
Dàt vindt hier binnen
   In U zijn tolk!
Gij zijt de Rabbi
Van God gegeven:
Uw leer is leven,
   Uw leven, leer!
En wáár we U hooren
Of zien, daar buigen
We in 't stof en juichen:
   ‘Dàt is de Heer!’

En wat de Heidnen vruchtloos zochten
Met boetedienst en plechtgebaar,
Wat ram en varre niet vermochten,
Geslacht op Sions brandaltaar:
Dàt, Hoogepriester vol erbarmen!
Bestaat G ij in Uw Heiligdom:
Gij leidt het kind in 's Vaders armen,
De ziele tot heur God weêrom.

Waar is het heilig liefdeteeken,
Waarop de God der Liefde wacht?
De proef, waar àllen voor bezweken,
De Hoogste Daad, hebt G ij volbracht!
U zien we een vlekloos menschenleven,
Een heilig hart, nooit minnens moê,
Vrijwillig God ten offer geven,
Tot in den dood des kruises toe!

De scherpste doornen onzer zonden
   Ontfangt Gij zeegnend tot uw kroon;
Gij kust, bij onverdiende wonden,
   Gods slaande hand en - blijft Zijn Zoon.
Gij laat den grooten strijd niet varen,
   Maar viert der Liefde zegepraal.
‘V e r z o e n i n g !’ fluistren de Englenscharen,
   Aanbiddend bij den folterpaal.

Dáár, onder 't klimmen, onder 't vlijmen
   Van zielepijnen, eindloos zwaar,
In 't duister, dat den dag doet zwijmen,
   Ontmoeten God en Mensch elkaâr.
En bij die sprakeloze omarming
   Ontsluiert zich Gods aangezicht,
Waarop - de traandrop der Erbarming,
   De glimlach der Vergeving ligt!

Nu zijn de ellenden en de zorgen
   Van d' ouden afval weggedaan;
Nu vangt de Mensch, na droeven morgen,
   Zijn betere Geschiednis aan:[aant.]
Want allen die zich ùwer wijden,
   O Middlaar! zetten, op Uw woord,
In zelfverloochening en lijden
   Uw heilig Liefdes-offer voort!

Geboorteweën zijn die smarten,
   Waaruit hun hemel rijzen zal;
In 't Allerheiligste des harten
   Geeft God zich hunner gants en al.
Hij houdt Zijn kindren, nu herkregen,
   De laatste en schoonste kroon gereed:
Hij overstelpt hen met Zijn zegen,
   Gelijk Hij U, hun Eerstling, deed!

Hozanna! Gij, Koning van 't Koningsgeslachte,
   Door U uit het diensthuis der zonde bevrijd!
Uw beeld straks, o Zoon van d' Algoede en Almachte,
   Gelijk Gij Zijn beeld en bewindvoerder zijt!
Het Goddelijk Leven, met U is 't verschenen:
   Het schiet als een spruit uit den dorrenden tronk;
Het stroomt als een balsem door de aderen henen
   Der Menschheid, uw Maagschap, en maakt haar weêr jonk!
Gij kiest uw Apostlen, gij geeft aan uw boden
   Uw blijmare meê met het wachtwoord: ‘volg Mij!’
Zij spreken uw last, en de beendren der dooden
   Bewegen, verrijzen, Apostlen als zij!
Verliet gij de waereld, uw heengaan is blijven;
   Gij blijft al de dagen, gij komt ieder uur.
Geen macht kan uw G e e s t uit de waereld verdrijven:
   In Hem zijt ge alom, en gij doopt haar met vuur.
Gij blijft in uw W o o r d , dat Gods raad openbaarde:
   't Zwijgt nooit zonder weêrklank, 't verwaait niet als kaf,
't Wordt nergends gebroken, 't valt nimmer op aarde,
   't Schudt immer, als Gij, weêr de grafdoeken af!

't Is allen geslachten ten erfgoed gegeven.
   Altijd, wáár het ging, blijft een spoor van zijn loop,
Een lichtspoor van liefde, van goddelijk leven,
   Van hemelsche vrede, van heilige hoop.
Het bindt of ontbindt; geen die 't hoort, kan 't vergeten;
   Waar 't komt, klopt het aan, dringt het door, neemt het in;
't Verandert de harten, 't geneest het geweten,
   't Begint al het goede, en - voltooit het Begin!
Het spreekt, als Gij-zelf, want Gij spreekt tot die 't hooren:
   Nu, blinden, wordt ziende! nu, kreuplen, staat op!
‘In zonden verstorvnen, wordt wedergeboren!’
   En - 't wonder ontluikt, als een bloem uit haar knop!
Gij zijt, en Gij blijft - in den kring der Getrouwen,
   Uw eigen G e m e e n t e in heur bruiloftsgewaad,
Uw Lichaam, waarin wij U zichtbaar aanschouwen,
   Zoo als wij de Ziel zien op 't zielvol gelaat.
Gij snelt ter viktorie; gij roept al die dwalen,
   Gij steunt al die vallen; gij troost iedre smart
En wijdt iedre vreugde; gij spreekt alle talen,
   En immer, in alle, de taal van Gods hart!

De Rijken der aard zijn ter uwer beschikking,
   De Koningen bieden U knielend hun groet:
De machtigste Koning, de Vorst der Verschrikking,
   Legt siddrend zijn prikkel ter neêr voor uw voet.
Gij brijzelt den scheidsmuur die volken van volken,
   Die menschen van menschen, die broeders verdeelt,
Uw kruis, op uw Kerkspits, stijgt hoog tot de wolken,
   Groot Liefde-symbool, waar Gods zonlicht op speelt!
Slechts uren misschien teil' de Sabbat - we ontwaren
   Uw werk toch, o Heiland! dat groot is en veel:
Drie waerelden hebben heur logenaltaren
   Bij aanvang verbroken, één waereld geheel!
Een vierde uit de menigt' der duizendmillioenen,
   Tot dragers bestemd van Gods beeld hier op aard,
Erkennen de Hand, die de velden doet groenen,
   De heemlen doet blaauwen, de zielen bewaart!
De Liefde, haast schaamrood ten hemel gevaren,
   Keert weêr, als 't beginsel, dat scepters bestuurt
En 't wetboek doordringt van Beschaafde' en Barbaren,
   Den deessem gelijk die den meelklomp doorzuurt!

Gij, Heer! hebt het dwangjuk des Negers vertreden,
De schrijnende neepen van d' Oorlog verzacht,
Den Kerker doen ruischen van psalmen en beden,
Het licht van Gods woord in de Mijngroef gebracht!
Gij heiligt den Echt; gij hergeeft aan de Vrouwe
Heur plaats in 't Gezin, in den Staat, in Gods Rijk.
Gij maakt voor dien God, o Gerechte en Getrouwe!
Den waereldmonarch en den beedlaar gelijk.
Wat immer r e i n - m e n s c h l ijk op aarde is ontloken,
Is c h r i s t l i j k ! ontkiemd onder ùw heerschappij,
Gerijpt in de sfeer, waar uw geest heeft gesproken...
Hersteller! Vernieuwer! gezegend zijt Gij!

Gezegend door alle eeuwen henen,
O Gij, wiens werk ten einde spoedt!
Breng, door Uw hemelsch licht beschenen,
Den versten Heiden aan Gods voet.
Geen plek worde onbestraald gelaten
Waar 't zand eens menschen tred verraadt,

Totdat, o Koning! in uw staten
   De zonne niet meer ondergaat!

Dan graast de leeuw bij 't rund, dan kozen
   De wolf en 't lam, dan bloeit op aard
De vredeolijf, en onder rozen
   Begraaf de schaamte 't laatste zwaard!
Dan geeft ge uw staf den Vader weder,
   Dan zit Ge, aan 't groote vreugdfestijn,
Als de eerste veler broeders neder -
   En God zal 't al in allen zijn!

De Hoogste Liefde heeft verwonnen:
   De Sabbats-a r b e i d is bereid,
De Sabbats-v i e r i n g is begonnen,
   En eindigt niet in eeuwigheid.
Alom ontvouwt het Rijpe Leven
   Zijn laatste en heerlijkste gestalt',
Zoo ver de ontelbre scharen zweven,
   En - 't immer Nieuwe Lied weêrschalt.

Sabbats-lied.
- Hymne der voleindigden. -

1.

Hallelujah! Waar zijn woorden,
Lofakkoorden,
Jubelpsalmen, Uwer waard?
Eeuwig-levende, Eerste en Leste!
Hoogste Liefde, Wijste en Beste!
God des Hemels en der Aard!

2.

Zie Uw scharen
Zich vergaâren,
Tot één Huisgezin vereend,
Neêrgebogen
Voor Uwe oogen,
Waar hun ziel van blijdschap weent!

3.

Gij, Almachte!
Wiens gedachte
Werklijk en waarachtig is,
Hebt te voren
Ons verkoren
Tot Uw Godsgelijkenis!

4.

Eer nog 't eerste
Leven heerschte
In een enkel element,
Eer één sterre
Blonk van verre,
Eeuwge! hebt Gij ons gekend!

5.

Gij verwekte,
Redde' en dekte,
Gij volmaakte Uw godlijk zaad.
Nu onthult Gij,
Nu vervult Gij,
Vader! Uw genaderaad.

6.

Lange nachten,
Vol van klachten!
Bange dagen, vol van strijd!
Lasten, nooden,
Duizend dooden,
Zegt ons, waar gij h e d e n zijt!

7.

Welk ontwaken
Uit de kaken
Van het alverslindend Graf!
Slechts de teugels
Onzer vleugels,
Slechts den blinddoek, stroopte 't af!

8.

Welk een zegen,
Opgestegen,
God des Levens! tot Uw Troon,
U te groeten,
Aan Uw voeten
Stralend met de koningskroon!

9.

Nu, ontbonden
Van de zonden,
Eeuwig de Uwe, zijn wij vrij,
Rein verrezen,
Gants genezen,
Heilig, heerlijk, zoo als Gij!

10.

Laat ons zingen!
Hemelingen
Misten ònze stem in 't Choor:
Heden klinkt zij!
Heden dringt zij
Al Uw Paradijzen door!

11.

Laat ons denken
Aan Uw wenken,
Aan Uw werken, ginds op Aard,
En herhalen!
Duizendmalen
Wat Ge ons dáár reeds deedt en waart!

12.

Laat ons komen
Tot de stroomen
Van Uw langgewenschte Vreugd,
Tot de klare
Bron van 't Ware,
't Eenig Schoone, de Eeuwge Jeugd!

13.

Laat ons lezen
In Uw wezen,
Dat door al Uw werken speelt,
En ontdekken
Al de trekken
Van Uw Godlijk Deugdenbeeld!

14.

Liefderijke!
U gelijke
't Kind, dat Gij hebt opgevoed!
Eerste en Laatste! dat hij worde
Wat een schepsel zijner orde
Worden k a n en - worden m o e t !...

15.

Hallelujah! Waar zijn woorden,
Lofakkoorden,
Waar de ziel in overstort'? - Vader! om met jubelklanken,
Uwer waardig U te danken,
Is een Eeuwigheid te kort!

Tabula votiva.

- Me tabula sacer Votiva paries indicat uvida Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.
HORAT. *Od. lib.* I.O.I.

HOC ERAT IN VOTIS.

Dàt was mijn bede! of vóór mijn dood
Een eerste en beste Lied mocht trillen,[aant.]
Waar al mijn denken, weten, willen,
Mijn hoofd en hart, in overgoot,
Tot lof des Goeden, Wijzen, Sterken,
Die Lied en Liefde en Leven geeft,
Wiens glorie in Zijn werken leeft,
En - in de werken Zijner werken!

O God! Gij schonkt mijn beê gehoor.
Thands U de Dank, als eens de Bede!
De zeeman hangt, zoo pas ter reede,
't Nog vochtig kleed in 't Tempel-choor:
Zóó leg ik, met een heilig beven,
Mijn dichtpen aan Uw voetbank neêr.
Neem, Schepper! uit genade weêr
Wat Ge uit genade hebt gegeven!

AMSTERDAM,
Dingsdagavond, 5 December 1865.

Korte aanteekeningen en ophelderingen.

‘From harmony, from heavenly harmony,
This universal frame began:
From harmony to harmony,
Through all the compass of the notes it ran,
The diapason closing fall in Man.’

DRYDEN,
A song for St. Cicilia's Day, 1687.

[‘Uit harmony, uit 's hemels harmonye,
Ontstond dit algemeene beeld:
Uit harmony door harmony geteeld,
Doorliep bet heel den ladder der akkoorden,
Terwijl de oktaaf zich oploste in den Mensch.’]

Eerste tafereel.

‘Zou er wel waarlijk overeenstemming bestaan tusschen de uitkomsten van het ernstig onderzoek op het gebied der Aardkunde en der Natuurkunde van den Mensch, en tusschen de bijbelsche oirkonde betreffende de eerste geschiedenis der waereld?’ Zietdaar wel eene der groote vragen van onzen kritischen tijd: een vraag, waarop men het toestemmend andwoord lang schuldig is gebleven, vooral ook ten gevolge eener bekrompenheid, die aan de letter der profetiesch-dichterlijke beschouwing van Mozes angstig bleef vasthouden. Een belangrijke schrede verder tot de erkentenis der harmonische verhouding van het Mozaïesch scheppingsverhaal en de wetenschappelijke slotsom aangaande de formeering onzer Aarde, was de, thands wel algemeene, omhelzing van het gevoelen der uitstekendste filologen, dat de ‘d a g e n ’ uit het Mazaïesch

scheppingsverhaal, zonder den geest der Hebreeuwsche taal geweld aan te doen, gevoegelijk beschouwd kunnen worden als op elkander volgende tijdperken van groote uitgestrektheid.

Dit gevoelen wordt des te aannemelijker, wanneer wij mede vaststellen, dat Mozes in een vizioen van zoogenaamde retrospektive (achterwaarts ziende) Profecie de goddelijke openbaring betreffende de schepping zal ontfangen hebben; zoo als dan ook trouwends zijne oirkonde (reeds Eichhorn heeft het opgemerkt) ons niet zoo zeer een scheppings-verhaal als wel een scheppings-tafereel geeft. ‘De openbaring,’ zegt Hugh Miller, in zijne *Getuigenis der Gesteenten* bl. 136, in overeenstemming met Dr. Kurtz, ‘heeft al het karakter van een profecie door middel van gezichten, van een profecie door ooggetuigenis, en kan misschien 't best begrepen worden door haar eenvoudig te beschouwen als een vertooning der verschijnselen, die werkelijk bij de schepping plaats grepen, aan het zielsoog van den profeet, naar de gewone wetten van het perspektief, en die door hem getrouw beschreven werden in de ongekunstelde taal van zijnen tijd.’ - ‘Nemen wij dit aan,’ zoo voegt genoemde Schrijver er elders nog bij, ‘dan hebben wij bij de bepaling der scheppingsdagen aan niets anders te denken dan aan het aanbreken van het licht in de duisternis, waardoor de eerste dag in het eerste profetiesch gezicht ontstond; gelijk er even zoo aan al de vijf volgende dagen en gezichten een begin en een einde kwam. Alleen van den zevenden dag is de avond nog niet gedaald: hij is de dag der ruste, waarop geen scheppings-arbeid,

in den gewonen zin des woords, meer verricht wordt, maar die, geheiligd en gezegend boven al de dagen die voorafgingen, zich uitsluitend ten doel stelt de zedelijke verheffing en eindelijke verhooging van den Mensch, en dus nog altijd voortduurt.'

Bladzijde 4, regel 8.

'De God des Hemels mint de bergen dezer Aarde.'

'Hoogten en bergen plegen door geheel de Schrift heen gedenkwaardige plaatsen van goddelijke openbaring te zijn. De God des hemels en de mensch der aarde ontmoetten zich aldaar meer dan eens. De Allerhoogste daalt neder op hetgeen waar het schepsel tegen opklimt.' - Da Costa.

Bladzijde 5, regel 5.

'Alom de stempel van 't onheuchelijk Begin.'

'Geen plaats ter aarde heeft zulk een ongewoon en eigenaardig uitzicht, als dat men van den top van den Sinaï aantreft. Het is dáár, als stond men midden op het reusachtig groote nest van een eenzamen adelaar, gebouwd op naakte, woeste rotsen en door twee zeën begrensd. Werwaards men het oog ook wendt, nergends een bosch; geen ruischende beek of waterval, geen hut of dorp, en

wanneer de stem van storm en donder zwijgt, dan heerscht hier een stilte zoo majestueus, als op geen andere plek ter waereld. De woestijn van Sinaï staat daar als een nog onveranderd gewrocht van den derden scheppingsdag; als een gedenkteeken van de ure toen God sprak: ’Dat de wateren van onder den hemel in ééne plaats vergaderd worden en dat het drooge worde gezien!‘ Zij levert ons een aanschouwelijk beeld van dien tijd des begins, toen er nog geen gras, geen kruid of vruchtbaar geboomte was, geen levend gedierte, geen gevogelte, geen vee of menschen; maar toen, in plaats van de werkzaamheid des bezielden levens, slechts het gebod werd vernomen, dat aan de grondvesten der Aarde hare gedaante en aan de wateren hunne bepaalde grenzen gaf.’ - Schubert.

Bladzijde 10, regel 11.

‘In d' aanvang schiep de Heer de Hemelen en de Aarde.’

Dat woord predikt terstond eene dubbelde waarheid: vooreerst, dat er een begin is geweest aller dingen, en ten tweeden, dat er maar één eenig Schepper is aller dingen; en bevat alzoo een dubbeld protest: vooreerst, tegen het Heidensche Materialisme, dat van een eeuwigen chaos droomde, òf als altijd bestaan hebbende (Oostersche volken), òf als uit eeuwige bestanddeelen voortgekomen (Noordelijke volken); en ten tweeden, tegen het Veelgodendom.

W a n n e e r dat begin plaats heeft gehad, wordt niet uitgesproken; maar Geologie en Astronomie beide verzekeren ons, dat er een onnoemelijk getal eeuwen moet verloopen zijn, sedert de ‘hemel’ (daaronder begrepen de hemelsche heirscharen, zon, maan en sterren) en onze aardbol, in 't aanzijn traden.

Herschell heeft berekend, dat het licht van eene der verste nevelsterren, die hij ontdekte, tweehonderdduizend mijlen aflegt in ééne sekonde, en tweehonderd millioenen jaren noodig heeft om onze Aarde te bereiken. Die nevelster-zelve moet dus op zijn minst even zoo vele jaren hebben bestaan. Evenzoo heeft men kunnen nagaan, dat er vier of vijf millioenen jaren moeten zijn voorbijgegaan sedert het begin van de eerste, door bezinking uit het water ontstane steenlaag. Intusschen, hoevele millioenen jaren er dan ook mogen zijn voorbijgevlogen, de Geologie bevestigt de Schriftleer, dat er eenmaal een b e g i n is geweest.

Bladzijde 11, regel 18.

Dat is de Aard.
Maar in wat toestand nog? Een vormeloos beginsel,
‘Een Woest-en-Ledig.’

‘De Aarde nu was woest en ledig, en duisternis was op den afgrond.’ Gen. I : 2. Letterlijk תֹהוּ וָבֹהוּ S e p t u a g . *ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος*, o n z i c h t b a a r en o n t o e b e r e i d . O n z i c h t b a a r :

voor zoo ver de Aarde met water of damp was bedekt, en gehuld in 't duister dat over de diepte des afgronds hing. O n t o e b e r e i d : voor zooverre geen organische vormen van planten of dieren nog te voorschijn waren geroepen. Alzoo, een donkere, onbewoonde waterwoestijn.

Met dit eerste bericht stemt de Geologie al terstond overeen; want zij leert ons, 1°. dat er een periode moet geweest zijn, ver in de eerste tijden der vóór-adamitische waereld, waarin onze geheele aardbol met w a t e r bedekt was. Dat water deed zijn invloed gevoelen op de gestolde aardkorst, en de daarvan afgeslagen steenen vormden een bezinksel of nederzetsel op den granietbodem der aarde. Op die eerste lagen pakten zich telkens nieuwe lagen, die nieuwe gesteenten (g r o e p e n , s t e l s e l s) vormden. De alleroudste lagen nu, kennelijk door zulk een bezinksel uit water ontstaan (en daarom s e d i m e n t a i r e lagen genoemd) worden in bijna elk toegankelijk deel der Aarde gevonden; waaruit volgt, dat dit water zich even ver als de rotslagen moet hebben uitgestrekt. En wat, 2°. de d u i s t e r n i s betreft: in het zoo even bedoelde vroege tijdperk, waarin de eerste rotslagen zich vormden in de zee, en dat gewoonlijk het a z o ï s c h e (dierloze) wordt genoemd, moet de temperatuur van aarde en water zóó hoog zijn geweest, dat er nog geen dieren of planten konden leven. De hette van de aardkorst moet toen zoo fel zijn geweest, dat de beddingen, oorspronkelijk blijkbaar in w a t e r nedergezet, tot een halfvloeibaren staat overgingen. Een onophoudelijke stoom moet

alzoo de Aarde in tastbare duisternis hebben gehuld. - Gedurende dat tijdperk nu, was, ten 3°. de Aarde l e d i g , d.i. ontbloot van natuurlijk leven. Spijt alle navorsching, hebben de Geologen geen enkel overblijfsel van dier of plant in de zoogenaamde a z o ï s c h e lagen, of haar granietbasis, aangetroffen. Uit een en ander mogen wij dus besluiten, dat de Aarde voor een tijd bedekt was met water, onzichtbaar, zonder Planten- of Dierenrijk, met één woord: w o e s t e n l e d i g , en dat wel gedurende het gantsche azoïsche tijdperk: dat, waarin de Neptunische vormingen de Plutonische gevolgd waren, toen, bij 't ontstaan der lagen, de temperatuur van aarde en water, zooals wij reeds opmerkten, nog te hoog was dan dat daar dier of plant kon bestaan. - Zie o.a. Hugh Miller, *Getuig. der Gesteenten*, M'Causland, *Sermons in stone*, enz.

Bladzijde 14, regel 1.

‘Zie toe! de Geest van God daalt op de waatren neêr.
Maar niet op vleugelen der stormen.’

‘De Geest Gods zweefde over de wateren,’ leest men Gen. I : 2. Te recht heeft men opgemerkt, dat deze woorden, die meestal de aandacht der uitleggers ontsnapten, inderdaad een sleutel te meer geven voor de overeenstemming tusschen de H. Schrift en de Geologie. - Sommigen vertalen רוּחַ אֱלֹהִים door w i n d d e s H e e r e n , d.i. h e v i g e n s t o r m w i n d . Maar waar geen

atmosfeer is, kan geen wind zijn, en de atmosfeer ontstond eerst op den tweeden scheppingsdag. Anderen hooren in deze woorden alleen de aankondiging van de tegenwoordigheid van den Geest der Godheid. Maar daarbij zien zij voorbij, dat er dan een overtol- ligheid zou gezegd zijn, omdat de verzekering wel niet noodig is, dat de Schepper tegenwoordig was bij 'tgeen Hij-zelf schiep. Zoo zijn wij dan wel genoodzaakt aan te nemen, dat Mozes met die woorden bedoeld moet hebben de aanduiding van de eene of andere meer specifieke werking van Gods Geest op de wateren die den aardbodem bedekten. Tot hiertoe was op het scheppingstooneel alles o n - o r g a n i e s c h, maar het o n - o r g a n i s c h e kan geen o r g a n i e s c h leven voortbrengen. Hier moet dus bedoeld zijn de eerste daad van schepping van Leven, het uitstorten van levenskrachten, in de wateren. Als de G e e s t G o d s, de scheppingskracht Gods, daarop ‘zweefde’, (eigenlijk: ‘b r o e d d e’, als b.v. het broeden eener duive) traden de eerstgeschapene dieren in 't aanzijn, die, bij gevolg, o n d e r z e e s c h e schepselen moeten geweest zijn.

Deze opvatting van het Mozaïesch verhaal wordt wederom door de Geologie bevestigd. Immers, van de a z o ï s c h e groep opklimmende van de onderste tot de bovenste steenlaag, en van daar tot de s i l u r i s c h e groep, daarboven neêrgezet, vinden wij allengskens de eerste sporen van f o s s i l e (versteende) overblijfselen van o r g a n i e s c h leven, te weten: van z o ö p h y t e n (plantdieren), m o l l u s k e n (weekdieren), c r u s t a c e ë n (schaaldieren), alle bij uitsluiting onderzeesche wezens.

Van de straaldieren, hoofdzakelijk koraaldieren, in den vorm van een ster, en van de crinoïden of steenlelië̈n, hebben wij gepoogd in de volgende regelen een dichterlijke maar toch naauwkeurige schildering te geven.

Bladzijde 14, regel 19.

‘Dubbelzinnige gestalten, mengeling van Plant en Dier.’

Het Plantdier is allerwaarschijnlijkst de eerstgeborene der Aarde, want de geheele ontwikkelings-analogie in 't geschapene leert ons, dat de eersteling des levens geen hoogere trap van physiesch organisme heeft kunnen bereiken dan het Plantdier, den bode eener aanstaande Dierenwaereld, met name van het later geschapene werveldier, waarvan de visch allereerst de hoogste klasse zou komen vertegenwoordigen.

Juist omdat deze zoöphyten of plantdieren, even als de oudste mollusken of weekdieren, de organen van gezicht en gehoor missen, mogen wij veronderstellen dat zij 't aanzijn ontfingen éér het licht over onze Planeet opging om aan het gebied der duisternis over den afgrond een einde te maken. Het bestaan toch van het gezicht veronderstelt het bestaan van 't licht; en de afwezigheid van 't gezicht bij de eerstgeschapene dieren, bevestigt de Mozaïsche oirkonde, dat de ‘Geest Gods op

de wateren broedde', dat is: hen met leven bezwangerde, éér het licht tot hunne diepte kon binnendringen.

Dit 'broeden van den Geest op de wateren,' intusschen, beperkte zich niet tot den eersten scheppingsdag (de vroegste scheppingsperiode) maar werd op den tweeden en derden dag voortgezet; zoodat, terwijl het licht verscheen en het uitspansel geformeerd werd, zelfs terwijl op den derden dag op het drooge het Plantenrijk ontstond, die Godsgeest nieuwe vormen van waterleven voortbracht: hoogere klassen van schelp- en schilddieren eerst; straks, na het ontstaan van het licht, de visschen.

De Geologie bevestigt deze feiten en het Mozaïesch vizioen stemt er mede in. Het werk Gods op den vijfden dag toch, was inderdaad de schepping van een geheel andere soort van dieren (als wij later zullen zien): zoodat, als wij de schepping van de ongewervelde, onderzeesche dieren niet mochten en moesten opgesloten rekenen in de formule dat 'Gods Geest op de wateren zweefde,' het Mozaïesch bericht over hen het stilzwijgen zou hebben bewaard. - Dat doet het n ù inderdaad niet; want met de Geologie leert het ons, dat Gods Geest op den eersten dag de wateren bevruchtte, terwijl het (even als de Geologie) n i e t zegt wanneer God o p h i e l d met het scheppen van onderzeesche dieren.

Er is, bovendien, een geldige reden waarom Mozes de schepping der eerste zeebewoners dùs meer ingewikkeld, niet plastiesch, gelijk de schepping der andere wezens, aankondigt. Hij

zag een vizioen - gelijk wij aannemen - en kon dus alleen datgene beschrijven waarvan hij oog- of oorgetuige was. Over wat hij niet zag of hoorde, moest hij wel het stilzwijgen bewaren. Daarom vermeldt hij elk goddelijk: ‘F i a t !’, dat hij hoorde; het ontstaan van het licht en het uitspansel, de verschijning van het drooge en het plantenrijk, m.a.w., al wat hij zag: - alzoo voorbijgaande wat hij n i e t zag en niet zien kòn, te weten: het ontstaan der o n d e r z e e s c h e d i e r e n , maar getuigende van wat hij, door een of ander zinlijk teeken, in zijn droomgezicht waarnam: het ‘zweven van Gods Geest over de wateren’; gelijk een Ezechiël, in zijn beroemd vizioen, Gods Geest waarnam, blazende op de beenderen in de doodsvallei.

Bladzijde 19, regel 1.

‘Zoo was dan de Aarde, niet wat dichterlijke weelde
Van later fantazy zich droomende verbeeldde.’

Dat hier gedoeld wordt op het bekende gevoelen, onder anderen van Chalmers en Buckland, zal wel geen nadere aanwijzing behoeven.

Bladzijde 19, regel 9.

Hoe wordt den Ziener nu tot plotselinge klaarheid
Wat, reeds in Memphis' School, zijn jonkheid van de waarheid,
In 't fabelkleed van Knef versluierd, dorst vermoên!...

De Egyptische Mythologie is nog steeds in vele opzichten in dichte nevelen gehuld. De Oud-Egyptische leer (volgends Eusebius) stelt het volgende. Knef, de eerstgeboren Lichtgeest, of het gevleugelde Woord, wiens beeld een cirkelvormig gewonden slang is (symbool van het Eeuwige), de ‘ongeteelde en onvergankelijke God’, heeft de waereld eivormig uit zijnen mond uitgeademd, waarop Buto, de God der Duisternis, het ter verpleging ontfing. Uit het Ei (chaos of baaiert) ontstond Fta, de waereldformeerder, die uit de schaal het Heelal vormde. (Zie Eusebius, *Praepar. Evang.*, III, 11.)

Diodorus Siculus (in *Bibl. Histor.*) deelt ons niet zoozeer de aâloude Egyptische Mythologie mede, als wel de leerstellingen der Priesters van zijnen tijd, waarin de invloed van latere Griekscke en Romeinsche wijsbegeerte niet te loochenen is. Volgends hem stelden de Egyptische priesters het vroeger bestaan van een chaös, van een grenzenloze duisternis boven een afgrond, die straks door een godlijken Geest bezield werd. Nu hield de wanorde op, en de baaiert werd verdeeld in vijf elementen: geest, vuur, stof, water en lucht. Door de beweging der lucht verhieven zich

de vuurdeeltjens, die nu de hemellichamen vormden, zon, maan en zeven planeeten. De vaste stof plofte neder en vormde de Aarde, waaruit de levende wezens te voorschijn kwamen.

Verder moet ik hier, kortheidshalven, verwijzen naar Dr. Adolf Wuttkes' door het *Haagsch Genootschap tot verdediging der Christelijke waarheid* in 1850 bekroonde: *Abhandlung über die Cosmogonie der Heidnischen Völker*.

Bladzijde 21, regel 1.

'Het oog is geboren.'

'De oogbol is saamgesteld uit drie bekleedende vliezen en drie lichtbrekende vochten. De vliezen zijn de volgende: vooreerst, de s c l e r o t i c a , of de b u i t e n s t e , een wit, taai, vezelig vlies, in het voorste gedeelte waarvan de doorschijnende c o r n e a , of het hoornvlies, is ingevat, even als een horologieglas. In het middenpunt van de iris is de pupil. Ten 2^{o}. de c h o r o i d e a , of het m i d d e l s t e vlies, gevormd uit bloedvaten, aan de binnenzijde waarvan zich een laag zwart p i g m e n t of kleurstof bevindt. 3^{o}. De r e t i n a , of het n e t v l i e s , het b i n n e n s t e vlies, dat een uitbreiding is van de gezichts-zenuw, door welke de slagader heenloopt. - D e l i c h t b r e k e n d e v o c h t e n zijn de volgende: 1^{o}. het h u m o r a q u e u s , of het waterachtige vocht, dat binnen het hoornvlies bevat is. 2^{o}. Het k r i s t a l v o c h t , dat in de lens bevat is. 3^{o} Het

h u m o r v i t r e u s , of g l a s v o c h t , dat de massa van den oogbol uitmaakt en besloten is binnen een uiterst fijn vlies, de m e m b r a n a h y a l o ï d e a . - Van deze deelen hebben alleen het netvlies en de c h o r o i d e a aandeel aan het voortbrengen van de gezichtsgewaarwording. Het overige van den toestel is geheel o p t i e s c h , en heeft ten doel de beelden op dezen gevoeligen toestel te werpen.' - Dr. George Henry Lewes.

Bladzijde 19, regel 16.

'Daar zij licht!'

Het godlijk gebod: 'D a a r z ij l i c h t !' en zijn gevolg, ontkent niet het vroeger bestaan van het licht, als een deel der oorspronkelijke schepping, of als eene van de p r i m i t i v e hoedanigheden van de zon en de andere hemellichamen. - 't Behelst alleen het bericht, dat het licht bevel ontfing dáár te schijnen waar duisternis was, t.w. op de wateren der aarde. 'Duisternis was op den afgrond'; en God zeide: 'Daar zij licht', om de duisternis te verdrijven. - De zon scheen sints de schepping; maar eerst nù kon zij heendringen door den nevelsluier dezer aarde. En dat zij, gedurende het laatste tijdperk van de formatie der S i l u r i s c h e steengroep werkelijk tot de diepte doordrong door een doorzichtig m e d i u m , blijkt uit het gezichts-

zintuig, nù bij de f o s s i l e n uit dat tijdperk in die steengroep gevonden.

Maar, ofschoon er nu licht was, de verschijning van 't licht was toch met betrekking tot onze aarde p r o g r e s s i e f. 't Bescheen de aarde niet terstond in al zijn volheid, en eeuwen nog gingen er voorbij, eer een sterfelijk oog de gedaante van de zon en de andere hemellichamen kon aanschouwen. De tusschenruimte tusschen het eerste en vierde tijdperk der schepping zou kunnen vergeleken worden bij het langzaam aannaderen van den morgen, van den bleeken glans van het rijzende licht af aan, tot op den schitterenden zonneschijn eener wolkeloze lucht. Met de eerste schemering en de daarop volgende scheiding tusschen licht en duisternis (‘Dag en Nacht’) op de aarde, eindigt de eerste scheppingsdag (scheppings-periode).

Tweede tafereel.

Bladzijde 30, regel 5.

De waatren scheiden
‘Van waatren! Daar verrijze een ruimte tusschen beiden!’

De gloeiende aardbol was, bij 't begin van dit Dagwerk,

nog altijd bedekt met water, kokend en waassemend door de middenpunthette. Die waassem, na tot zekere hoogte te zijn opgestegen, was afgekoeld in die hoogte, gekondenzeerd tot wolken; om straks, door de aantrekkingskracht der aarde weêr naar beneden gehaald, neder te dalen op dezelfde wateren, waaruit hij was voortgekomen. De Schepper nu, een dampkring formeerende, trok die waterdampen in wolkmassaas op, die straks, uit de hoogte, van tijd tot tijd hun inhoud in de wateren daaronder zouden uitplengen, in laauwe plaschregens zich ontlastende. Zulk een wolkentent stoot natuurlijk de zonnest r a l e n af van de Aarde, en maakte hare oppervlakte tot ééne, groote, vochtige trekkas, uitnemend geschikt tot het voortbrengen van een uitgestrekt, welig plantenrijk. De atmosfeer of het firmament bevatte' ongetwijfeld een veel grooter hoeveelheid koolstof dan de lucht van later tijd; maar zij was doordringbaar genoeg voor de doorlating van het licht, en elastiek genoeg om de wolken op te houden.

Zietdaar wat het Boek der Natuur ons leert, in volkomen overeenstemming met Mozes' beschrijving van de scheiding tusschen wateren o n d e r en wateren b o v e n het uitspansel.

Volgends de Schrift zijn wij nu genaderd tot het einde van den tweeden scheppingsdag; volgens de Geologie tot aan het einde van het Silurische tijdperk.

Bladzijde 31, regel 12.

't ‘Allerhoogst - in kleine vlokken, enz.’

De c i r r h u s , of vederwolk.

Aldaar, regel 15.

‘Uitgewolde vacht.’

Een drukfout. Lees: witgewolde vacht.

Bladzijde 32, regel 1.

‘Lager weêr - in d u n n e streepen, enz.’

De s t r a t u s , of laagwolk.

Aldaar, regel 9.

‘Eindlijk - in gevaarten, enz.’

De c u m u l u s , of stapelwolk.

Bladzijde 42, regel 13.

‘Zoo klaar, of ge uw licht aan u-zelf hebt ontleend.’

‘De verblindende witheid der sneeuw is vaak zoo sterk, dat zij z e l f l i c h t e n d schijnt. Toch is het slechts teruggekaatst licht. Een volstrekte duisternis, een volkomen afwezigheid van licht, is er op Aarde niet. Zelf diepe kelders en nog diepere mijnen zijn niet geheel zonder licht. Er zijn dieren, die daar kunnen zien, en zelfs de mensch kan, door lange gewoonte, zijn oog voor zulke zwakke indrukken gevoelig maken, dat hij in den donkersten kelder leert lezen: ervaringen, die de b a s t i l l e opgeleverd heeft.’ - Zimmerman, *De Aardbol en zijn natuurwonderen*.

Derde tafereel.

Bladzijde 56, regel 16.

‘Dikke dampen
Slaan op en beuren, of een hefboom haar bewoog,
De korst der waereld in fragmenten naar omhoog.’

Mozes' verslag van Gods werk op den derden dag, is een-

voudig en klaar: de vorming of verschijning van het drooge boven de wijde uitgestrektheid der wateren en de schepping van het plantenrijk des aardbodems, om op de oppervlakte te groeien en zich uit te breiden.

Wederom, wat zegt hieromtrent de getuigenis der Geologie?

V o o r e e r s t , wat betreft de vorming van het drooge.

Wij zijn aan het einde van het Silurische en 't begin van 't Devoniaansche of ouden-rooden-zandsteen-periode. En alle Geologen stemmen hierin met elkander overéén, dat (te oordeelen naar de verschijnselen die deze formatiën vergezelden) deze periode vooral vulkaniesch moet zijn geweest; zoodat, zonder twijfel, toen vele van de voornaamste bergketenen der waereld uit de diepte zijn opgeheven geworden. Bij de voortdurende verstijving der aardkorst ontstonden er, door ongelijke afkoeling, scheuren en spleten, uit welke gesmolten massaas van uit het inwendige der Aarde naar buiten geperst werden. Het water, de Aarde bedekkend, vond op verschillende plaatsen een toegang tot den aardkern, waar het met de nog ten deele ongesmolten, gloeiende steenmassaas in aanraking kwam. Hierdoor werden onder de verstijvende schors dampen van geweldige spanning voortgebracht, aan welke het, na herhaalde pogingen, gelukte, afzonderlijke deelen, even als lagen, boven het waterpas der toenmalige zee omhoog te heffen. - Mozes verhaalt ons niet h o e God het drooge deed verschijnen, maar wijst alleen op het gevolg van Gods machtwoord: ‘E n h e t w a s a l z o o .’ Hij zag vaste-land,

waar vroeger de wateren de overhand hadden - meer niet. Maar een zoo even bedoelde opheffing door vulkanische opstuwing, is de éénig begrijpelijke wijze, waarop vaste-land en eilanden zichtbaar konden worden op de vlakte der aardomgordelende zee.

En dat dit drooge juist toen en niet vroeger te voorschijn is gekomen, wordt even treffend bevestigd door het feit der volslagen afwezigheid van eenig spoor van land-planten in eene der vroegere formatiën, en hare onbetwijfelbare aanwezigheid in de eerste tijdperken van de genoemde formatiën.

T e n t w e e d e . De Geologische getuigenis aangaande den oorsprong of de eerste verschijning van land-vegetatie (een plantenrijk op de Aarde) is niet minder overeenstemmend met het Schriftverhaal. Het eerste spoor van landplanten is gevonden op den top der Silurische rotsen, waar de oude-roode-zandsteen onmiddelijk boven op haar rustte. Die planten moeten dus afkomstig zijn uit het einde van het Silurische en het begin van het Devoniaansche of O.R. zandsteen-tijdperk - eerst schraal en laag, maar toenemende straks in getale, gedaante en uitgebreidheid, tot zij eindelijk dien weligen plantengroei vertoonen, waaruit de groote steenkolenstelsels gevormd zijn.

Volgends Mozes had er op den derden dag een groote en uitgebreide omwenteling plaats: de eigenlijke Aarde, de aanstaande woning voor lucht-inademende diermenigten tot op den Mensch, begon te ontstaan te midden der vroegere waterwaereld. Maar uit de Geologie leeren we - wat geen deel van Mozes' verhaal

behoefde uit te maken - dat toen tevens een belangrijk toevoegsel gegeven werd aan het dierenrijk, door de schepping van de eerste soorten van gewervelde dieren, met name de visschen. Tot hiertoe was het ongewervelde schaaldier, een schepsel zonder beenderen of brein, het hoogste in de klasse der levende wezens, het meesterstuk der schepping en de alleenheerscher der waereld geweest. Thands, bij het ontstaan van het drooge en ons plantenrijk, verschijnen ook de visschen voor 't allereerst en nemen een hoogen rang in, om, op hunne beurt, gedurende vele eeuwen de opperheerschappij te voeren.

Intusschen wordt de Aarde bekleed met die uitgestrekte en reusachtige wouden, die het tijdperk der s t e e n k o o l f o r m a t i e kenmerkt, wier Geologische verschijnselen het Mozaïesch verhaal bekrachtigen. Is dat verhaal juist, dan moeten de door God verwekte planten en kruiden zich bevonden hebben in 't midden van al wat de versterking en voeding kon bevorderen van een overvloedige en te gelijk weeke en saprijke v e g e t a t i e . Dan moeten s c h a d u w , h e t t e en v o c h t i g h e i d , alom haar omringende, dien groei onafgebroken hebben bevorderd: s c h a d u w - door de wateren of wolken boven het uitspansel; h e t t e en v o c h t i g h e i d - omdat de uitwaasseming noodig was voor het aanvullen en onderhouden der wolken.

M'Causland, in zijne *Sermons in stone*, maakt de volgende belangrijke opmerkingen, die hier wel niet misplaats zullen zijn:

‘De wetenschap van den zonnestraal, dat ontastbaarste en

vluchtigste van alle geschapen wezens, helpt ons ter handhaving van het Mozaïesch getuigenis, evenzeer als de kennis der gesteenten, die meest vaste en meest veranderlijke der aardsche voorwerpen.

'In elken zonnestraal, die de Aarde bereikt, is een vereeniging van drie onderscheidene beginsels, t.w. l i c h t , warmte en a k t i n i s m e [*]. L i c h t , het lichtend beginsel, veroorzaakt de verschillende kleuren en tinten; w a r m t e , het verwarmend beginsel, regelt de temperatuur en verwekt de beweging; a k t i n i s m e , is een chemiesch beginsel, dat het leven in de plant verhaast en er verschillende veranderingen te weeg brengt.

Deze drie beginsels, schoon in eiken straal vereenigd, zijn nochtans scheidbaar, en, zijn zij gescheiden, dan hangt de invloed van den zonnestraal op aardsche substantiën geheel af van de evenredigheid, waarin die drie beginselen in den straal tot elkander staan. Zóó, b.v. leert de ervaring, dat de ontkieming van zaden en de groei van planten sneller en rijker is onder den invloed van het warmte- en aktiniesch beginsel, wanneer het van 't lichtbeginsel gescheiden is, dan onder den invloed van alle vereenigd.

Opmerkelijk is het, intusschen, dat bij zoodanigen snellen en weligen groei de plant, in plaats van te verharden, week en sappig blijft. Het is bepaald de onbewolkte lucht en de zonne-s t r a a l , die de vezelen der plant stevigt en haar tot een harde,

*) Van ἀχτιν, s t r a a l .

houten zelfstandigheid vormt. Een blik op de ranke, weeke planten, die onder den lommer onzer boomen zijn opgeschoten, en op de stevige en krachtige, schoon minder hoog en trager opgegroeide planten die 't volle zonlicht genieten - kan er ons van overtuigen. Zóóveel is zeker, dat de onbewolkte zonnestralen volstrekt noodig zijn tot het voortbrengen van een hard, houten weefsel. Elke boom, dwars doorgezaagd, vertoont een reeks van evenmiddelpuntige ringen van verschillende dikte: deze ringen zijn één voor één, jaarlijks, ontstaan onder den invloed van de zomerzonnestralen. Hieruit volgt, dat, waar geen zonneschijn is, en dus geen hard hout gevonden wordt, ook die zoogenaamde jaarringen (of zomerringen) niet gevonden worden. En verder, dat, waar die jaarringen wèl gevonden worden, wij zeker kunnen zijn, dat de direkte zonnestraal de plant heeft bereikt, en dat zomer en winter er elkander afgewisseld hebben, gedurende het tijdperk van haren groei.

Uit deze opmerkingen nu, ontleenen wij het volgende:

Vooreerst: dat tot de omstandigheden die meest geschikt zijn om een plantengroei snel en overvloedig te maken allereerst behoort een buitensluiting van de direkte zonnestralen bij de aanwezigheid van hette en vochtigheid; maar dat de planten, onder zulke omstandigheden verwekt, week en sappig zijn en geen spoor van jaarof zomerringen vertoonen.

En ten tweeden: dat zulke omstandigheden hoogst ongunstig zijn voor het bestaan van lucht-inademende dieren, omdat de planten

dan veel minder koolstofzuur-gaz inademen, en daaruit dus minder zuurstof (oxygeen) afscheiden, welk laatste juist het Dierlijk Leven moet voeden en onderhouden. Hieruit volgt, dat, indien in eenig oord en gedurende zekeren tijd de plantengroei welig en overvloedig is en week en saprijk van natuur, wij zeker zijn, dat de direkte zonnestraal in dat oord een vreemdeling is geweest gedurende den groei van zulk een plantenrijk. En omgekeerd, dat, bijaldien in hetzelfde oord, gedurende een volgend tijdperk het plantenrijk hard en houtachtig geworden is en inwendig de besproken zomerringen vertoont, wij zeker kunnen zijn, dat dáár.de zon dien tijd ònonderschept heeft geschenen, en zomerhette en winterkoû er elkander hebben afgewisseld.

'Welnu, aan het eerste beeld beandwoordt het welige plantenrijk van dezen derden scheppingsdag volkomen, zooals ons uit de steenkoolformatie blijkt, die uit die plantenstof geformeerd is; terwijl het opmerkelijk is, dat de zooeven genoemde jaar- of zomerringen, het produkt van den zonnestraal op de boomen, nimmer gevonden zijn in eenige fossile overblijfselen van de steenkoolof ouden-rooden-zandsteengroep, maar wel in de volgende latere stelsels.'

Bladzijde 56, regel 20.

'Uit de diepten klimmen.... riffen op.'

'Behalven door bezinking van het rotsgruis is er nog een an-

dere wijze, waarop de zeebodem kan worden opgehoogd... Op groote schaal geschieden de vormingen van lagen in de zeën tusschen de keerkringen, vooral door de, wel is waar langzame, maar steeds voortgaande werkzaamheid van millioenen en millioenen koraaldieren, die den koolzuren kalk, welke in het zeewater opgelost is, opnemen en weder als een vaste stof aan hunne lichaamsoppervlakte en te midden hunner weefsels afscheiden, Riffen van aanzienlijke uitgebreidheid, die de kusten van vele landen omzoomen, duizende eilanden in de Stille Zuidzee, meestal van een ringvormige gedaante, en a t o l l e n geheeten, zijn door die koraaldieren opgebouwd.' - Prof. P. Harting, *de Voorwaereldlijke Schepping*.

Bladzijde 59, regel 1.

'Duizend draden
Doorslingren reeds den grond.'

'De naar touw zweemende plant c h o r d a f i l u m , die voor onbedachtzame zwemmers wel eens zeer noodlottige gevolgen heeft, wanneer zij zich met de voeten in hare taaie strikken verwarren, wordt in de N e d e r - S i l u r i s c h e f o r m a t i e door een plant vertegenwoordigd, die bij den palaeontoloog onder den naam van p a l a e o c h o r d a , of o u d e k o o r d , bekend is en waarschijnlijk in twee soorten voorkomt, eene breede en eene smalle.' - Hugh Miller, *Getuigenis der Gesteenten*.

Bladzijde 59, regel 5.

‘Wat volle plantengroei.’

De Geologie leert ons, elke steenkoollaag, die aan het licht is gebracht, bevestigt het ons, dat een plantenrijk, gants afwijkend van dat van alle tropische gewesten, de geheele Aarde bedekte.

Te rekenen naar de uitgestrektheid en dikte der steenkoollagen, moeten bosch voor bosch, in talloze opvolging, volgroeid en gerijpt zijn, om daarna in de diepte neder te zinken.

Bladzijde 60, regel 20.

‘Vijfmaalhonderd plantgeslachten,
Varens half en varensoorten.’

Het aantal planten van de koolformatie, dat wij tot dus verre kennen, zegt Ad. Brogniart, bedraagt omstreeks 500, en van deze waren er 250, en dus de helft, varens. -

‘Elk kent de varenkruiden, met hunne groote, regelmatig gevederde bladeren, die in de schaduw onzer bosschen, niet zelden zelfs in de holten en scheuren der boomen, zich welig ontwikkelen. Maar nietig en klein zijn deze, in vergelijking van hunne zusters, die in den warmen, vochtigen dampkring der keerkringsgewesten groeien en dáár tot boomen van 30 à 60 voeten hoogte

worden, wier top een scherm van zich bevallig nederwaarts buigende bladeren draagt. Op den eersten blik zou men ze voor palmen aanzien, maar een nader onderzoek overtuigt ons weldra van het groote verschil tusschen beide. Aan de oppervlakte des stams zien wij de groote, eironde likteekens der afgevallen bladsteelen, die volgends een regelmatige spiraalrichting den stam omgeven. Die stam verschilt in maaksel geheel van alle andere stammen. Ook de bladeren onderscheiden zich in zoovele opzichten van de bladeren van andere planten, dat velen van meening zijn, dat zij veeleer als een soort van takken moeten beschouwd worden. Men gevoelt dadelijk, van welk gewicht deze kenmerken zijn voor het bepalen der f o s s i l e varens, waarvan dikwerf niets anders is overgebleven dan de indrukselen der bladeren in de eertijds weeke maar nu verharde klei.' - Prof. Harting.

Bladzijde 67, regel 2.

'De kegeldragers.'

K o n i f e r e n of g y m n o g e n e n , kegeldragende boomen, vaak honderd voet hoog, zijn de hoogste van allen.

Aldaar, regel 7.

'De ondergrondsche stengels.'

S t i g m a r i a , aldus genoemd naar de stigmata of indruksels, die zij dragen.

Bladzijde 68, regel 11.

‘De rijke zegelboomen.’

S i g i l l a r i a , dus geheeten, omdat, waar aan het laagste gedeelte van den stam de bladeren afgevallen zijn, zij op geregelde afstanden langs de ribben sporen hebben nagelaten, die ingedrukte z e g e l s gelijken.

Aldaar, regel 19.

‘ Hylodendrons.’

De h y l o d e n d r o n 's onderscheiden zich door hunne rechtlijnige rijen van ronde likteekens. Hunne stammen zijn bedekt met op lofwerk gelijkende insnijdingen of graveersels; en zij kunnen inderdaad wedijveren met het sierlijk snijwerk eener Korinthische zuil. Vooral munten hierin uit de f a v u l a r i a en al de l e p i d o d e n d r o n 's.

Bladzijde 70, regel 18.

‘Een schorpioen vliegt, haastig tusschen 't riet.’

‘De i n s e k t e n komen het allereerste voor in de ruwe, dorre,

bloemloze vegetatie der koollagen, en dan nog wel in geslachten geheel met den aart dier formatie strookende. Onder deze insekten bekleeden een voorname plaats de s c h o r p i o e n e n , vleeschetende, in een zeer kwaad gerucht staande, spinachtige dieren, die onder steenen en omgevallen boomtronken leven, met hunne scharen de schepselen aangrijpen waarop zij azen, en die meestal tot de c r u s t a c e ë n of tot de i n s e k t e n behooren. Gelijktijdig met deze schorpioenen treffen wij kakkerlakken aan; ook sprinkhanen en torren, motten, enz. Maar dit alles bij elkaâr genomen, beteekent nog zeer weinig: immers de insekten hebben, naar het voorkomt, in het koolsysteem slechts een hoogst ondergeschikte plaats bekleed. - - Al de reptilen, die tot hiertoe in de steenkoollagen gevonden zijn, behooren tot de orde der b a t r a c h i i of kikvors chachtige dieren.' - Hugh Miller.

'Staat het vast, dat in die vroege tijden de koolstof, vooral uit den kalksteen opwaassemend, de atmosfeer moet vervuld hebben op een wijze als vijandelijk zou geweest zijn voor alle luchtinademend Dierlijk Leven; welnu, de Geologie leert ons, dat, met uitzondering van eenige weinige b a t r a c h i i of kikvorschachtige dieren, en eenige i n s e k t e n van lager rang, geen aarddier vóór het Permische tijdvak gevonden is. De b a t r a c h i i zijn half vischachtig en vormen de schakel tusschen visch en hagedis of het eigenlijk r e p t i e l ; en daar men hen nog vaak levend aantreft in van lucht afgesloten steen- of kleilagen, schijnt hun bestaan onafhankelijk te zijn van den staat der atmosfeer. Hunne aan

wezigheid, gepaard aan die van enkele schorpioenen en kevers, bevestigt het feit dat die lucht ongeschikt was voor dierlijke ademhaling. Zulk een staat van de atmosfeer kon alleen weggenomen worden door de toeneming van het lichtend beginsel, door middel van 't welk de ontwikkeling van het koolstofzuurgaz verhaast en de zuurstof (o x y g e e n) uitgezonden zou worden, tot voeding van het Dierlijk Leven. Daarom, de verschijning van lucht-inademend gedierte in het s y s t e e m dat onmiddelijk op het groote plantentijdperk volgt, bewijst dat eerst toen de schaduw moet zijn weggenomen, door de verstrooiing der omcingelende wolken en de zuivering van de atmosfeer door den invloed der zonnestralen.' - M'Causland.

Bladzijde 73, regel 3.

Wordt bewaakt, bewerkt, herschapen,
'Tot een wondersteen gehard.'

'In den loop der geslachten en eeuwkringen - in dien rijkdom en die beschikking van den tijd, door Hem vastgesteld, in Wiens oogen één dag als duizend jaren is en duizend jaren als één dag zijn, enkele zandkorrels die door het glas loopen, dat de taak van een eindelozen arbeid regelt - vervulden de lichamen van alle levende wezens, hetzij plantaardige of dierlijke, hunne bestemming door het ondergaan eener trapsgewijze verandering,

welke hen hervormde in lichamen en dingen van een aan hun oorspronkelijk wezen geheel tegenovergestelden aart.

Een oorspronkelijk wezen, in den eigenlijken zin des woords, bestaat er niet; maar wij moeten datgene oorspronkelijk noemen, waartoe iets anders als tot zijnen oorsprong teruggebracht wordt en waarbij wij genoodzaakt zijn te blijven stilstaan, niet dewijl dáár het einde is, maar omdat wij niet verder kunnen gaan.

Evenwel, tot aan het tijdperk vóór den Zondvloed, en gedurende een groot gedeelte van dat tijdperk, bewegen wij ons in het duistere maar toch nog duidelijk herkenbare gebied en op het spoor van handtastelijke feiten en wetenschappelijke kennis.' - *Household Words*, 1851.

Vierde tafereel.

Bladzijde 80, regel 17.

'Daar rijst voor 't eerst, met statelijken luister,
De vlammenschijf omhoog.'

Tegenwoordig is men het vrij algemeen daarover ééns, dat Mozes hier niet verkondigt dat zon, maan en starren eerst in deze scheppingsperiode in 't aanzijn zouden zijn getreden. Men meent, dat hij

alleen bedoeld kan hebben, dat de hemelsche heirscharen, tot hiertoe voor de Aarde omsluierd door de wolken boven het uitspansel, alsnu, onder Gods bestuur, voor de Aarde werden t o t z i c h t b a r e t e e k e n e n van de tijden en saizoenen. - De hemel, en daarmede ook de hemelsche heirscharen, zijn op den eersten dag geschapen als bronnen des lichts. Het licht van het tijdperk der tijdelijke verborgenheid van de zonneschijf voor onze Aarde, moet geweest zijn als de schemerschijn van een nevelachtigen dag. Dag en nacht wisselden, ja, elkander af, maar geen rijzende en dalende zon was aan den hemel zichtbaar. ‘En zoo moet dan’ - zegt Miller - ‘de Aarde zoolang het voorkomen hebben gehad van een uitgestrekte o r a n j e r i e van mat glas, onder wier beschutting zich een allerweligste maar tevens losgeweven en flaauw gekleurde vegetatie ontwikkelde,’ tot dat eindelijk de zon, de zoolang verborgen bron van licht en warmte, het ongeziene levenselement der Aarde, met vuurschijf en vlammenden straalbundel voor het allereerst aan haren hemel z i c h t b a a r werd, straks gevolgd door de maan en het heirleger der starren.

Bladzijde 89, regel 5.

‘Van heimwee trillende onder
Uw moederlijken blik.’

Volgends het jongste systeem der Kosmogonie zouden de pla-

neeten uit de zon zijn voortgekomen. Men gelooft dan, dat uit haar, op een wenk van den grooten Werkmeester, de planeeten, en uit deze de wachters geboren zijn, en dat ook de komeeten en zoogenaamde lucht- of dondersteenen (a ë r o l i t h e n) uit de zon zijn ontstaan.

Aldaar, regel 17.

‘Nog ééns, o Zon! nog ééns, en - altijd weêr!’

‘Wanneer ik elken avond het ondergaan der zon schilderde en elken morgen het opgaan der zon zag, dan zou ik nog als de kinderen roepen: “toe, nog eens! nog eens!”’ - Jean Paul.

Bladzijde 90, regel 8.

‘Zóó hoog kunt gij niet staan,
Of door de reeten uwer vlammentente
Zult gij den gang der waereld gadeslaan.’

Zinspeling op de zoogenaamde z o n n e v l e k k e n . Door vernuftige waarneming is men tot de overtuiging gekomen, dat die vlekken niets anders zijn dan gaten in het omkleedsel der zon, door welke men het zonnelichaam-zelf ziet schemeren. -
Volgends Herschell is de zon een duistere bol, waarom zich

in de eerste plaats een heldere, doorschijnende dampomhulling bevindt van ongeveer 80 geog. mijlen hoogte, in welker bovenste gedeelte zich, even als in den dampkring der Aarde, een menigte wolken bevindt, die dus het geheele lichaam der zon omgeeft. Die dampkring is, volgends hem, niet lichtgevend uit zich-zelven, maar kaatst alleen het licht terug van een hem omgevende tweede omhulling, dien hij als lichtgevend beschouwd en daarom f o t o s f e e r genoemd heeft. De aart van deze, die volgends hem 800 mijlen hoog zoude zijn, is verschillend van den aart der dampomhulling; hoewel Herschell niet ongenegen schijnt, wat den vorm aangaat, in deze ook iets wolkachtigs aan te nemen. Door de opeenhooping nu dezer lichtwolken, ontstaan de zoogenaamde fakkels, of meer verlichte gedeelten der zonneschijf. Wanneer door de eene of andere oorzaak in de dampomhulling en de fotosfeer zich openingen of scheuren vormen, dan ontstaan er zonnevlekken. Ontstaat er een opening in beide omhullingen, dan ziet men de gewone zonnevlekken. De zwarte kern is het duistere lichaam der zon, dat door de beide openingen heen zichtbaar is, terwijl de graauwe rand wordt veroorzaakt door de bij terugkaatsing verlichte wolken der dampomhulling. Is dus de opening in de fotosfeer kleiner, wat echter zelden het geval is, dan ziet men zwarte vlekken zonder rand; is er daarentegen alleen een scheur in de fotosfeer, dan is de zonnevlek graauw zonder kern; de bodem is dan niet het zonnelichaam, maar de bij terugkaatsing verlichte dampomhulling.

Wat het ontstaan der vlekken aangaat, houdt Herschell het er voor, dat een veêrkrachtige gaz- of dampvormige vloeistof steeds op de oppervlakte van het duistere zonnelichaam ontwikkeld wordt, en van daar door de omhullingen tracht heen te dringen. Geschiedt dit langzaam en regelmatig, dan ontstaan er slechts kleine poriën of stipjens, zooals men er altijd op de oppervlakte der zon waarneemt; is die werking echter heviger, dan ontstaan er zonnevlekken. De omstandigheid, dat, bij het verdwijnen van een vlek, de donkere kern het eerste verdwijnt, komt zeer goed met deze onderstelling overeen, daar het natuurlijk is, dat eerst de laagste en daarna de bovenste omhulling zich weder sluit. De hevige opstijging der veêrkrachtige vloeistof moet noodzakelijk een opeenhooping en verplaatsing in beide omhullingen ten gevolge hebben; de wolken der dampomhulling worden op zijde gedreven, en ook in de fotosfeer moet een aanmerkelijke beweging ontstaan. Van daar de lichtfakkels, die ook steeds in de nabijheid der vlekken, dus d\'a\'ar waar de beweging de grootste is, worden waargenomen.

De binnenste omhulling, de dampkring, moet een vrij groote dichtheid hebben, daar zij slechts een gedeelte van het licht, dat de fotosfeer van zich geeft, doorlaat of absorbeert. Uit waarnemingen aangaande de lichtsterkte van den graauwen rand der zonnevlekken, blijkt het, dat nagenoeg de helft der lichtstralen door haar worden teruggekaatst. Wat de lichtomhulling-zelve aangaat, het is zeker moeielijk omtrent haren aart iets stelligs te

zeggen. Was zij een drupvormig of veêrkrachtig vloeibare massa, dan zouden de ontstane scheuren zich nog wel schielijker sluiten of weder aangevuld worden. Men moet dus wel aannemen, dat de fotosfeer als een menigte gloeiende of lichtgevende wolken boven de hoogste streken der zonne-atmosfeer zweeft. Een bevestiging van deze meening heeft Arago gevonden door proeven, aangaande den aart van het licht der zon genomen. De vorderingen in de laatste jaren in de leer van het licht gemaakt, stelden hem in staat aan de eigenschappen der lichtstralen te erkennen, of het licht komt van een gloeiende of gesmoltene massa, dan wel van een vlammende, gazvormige zelfstandigheid, zoodat men b.v. daardoor kan onderscheiden of het licht komt van een gloeiend metaal, of van een gazvlam. Het bleek hem, dat de bron van het zonnelicht niet anders dan een in gloeienden of brandenden toestand verkeerende gazvormige zelfstandigheid kan zijn, en dat er bij de zon zelfs geen spoor van een gesmoltene of vloeibaar gloeiende stof te vinden is.

‘Volgends de theorie van Herschell, welke, zoo als uit het voorgaande blijkt, van alle tot dus verre op de zonneschijf waargenomen verschijnselen een zeer aannemelijke verklaring geeft, zouden er dus rondom het duistere zonnelichaam twee omhullingen zijn, de binnenste een dampomhulling of atmosfeer, de buitenste eene lichtomhulling of fotosfeer. De onderzoekingen der laatste jaren, en wel bepaaldelijk de waarnemingen van totale zonsverduisteringen, hebben echter het bestaan eener derde omhulling

waarschijnlijk gemaakt. Ongelukkiglijk zijn de totale zon-eklipsen (waarbij de zonneschijf geheel door de maan bedekt wordt) zeldzaam, en bovendien zijn zij slechts totaal voor een zeer smalle streek van de oppervlakte der Aarde. Van daar, dat die waarnemingen nog niet zoo menigvuldig zijn geweest, dat de verschijnselen met een even groote naauwkeurigheid als de zonnevlekken bekend kunnen zijn. De laatste totale zonsverduistering evenwel van Juli 1851 heeft veel bijgedragen tot vermeerdering van onze kennis aangaande de zon.' - Dr. D.J. Steyn Parvé.

Bladzijde 95, regel 15.

'Eenvoudiger van blaâren
En needriger van stam dan de oude woudpilaren,
Maar vaster, uit hard hout geweven.'

In de volgende, de Permische, steengroep, bestaat de welige flora der koolformatie niet meer, die alleen in schaduw, hette en vochtigheid kon tieren, in een tijdperk waarin geen zonnestraal nog de aarde bereikte. Na dat tijdperk getuigen de f o s s i l e overblijfselen der planten van een groote toeneming van een houten weefsel, als alleen door de onbewolkte zonnestralen is kunnen worden voortgebracht. Deze verwekten een betrekkelijk kleiner en schraler maar steviger plantenrijk. Het algemeene klimaat - gevolg van de vroegere centraalhette - die een gelijke

broeikastemperatuur door heel de Aarde verspreidde, hield op sedert het Permische tijdvak, dat op de steenkoolperiode volgde; en die verscheidenheid van klimaat, waarvan de zon de voornaamste oorzaak is, begon, om immer voort te duren tot heden toe.

Wat nu kan meer het feit konstateeren, dat, op dit punt des tijds, in de chronologie der schepping, de zon, tot hiertoe voor de Aarde in wolken gesluierd, doorstraalde, en met maan en sterren aan het firmament des hemels verscheen, om ‘van nu voortaan tot teekenen te zijn en tot jaargetijden en tot dagen en jaren?’ - M'Causland.

Bladzijde 101, regel 7.

‘Proef of gij de starren
Kunt tellen.’

Meer dan 20,000 sterren zijn reeds in onze sterrenlijsten opgeteekend. William Herschell zag, bij het onderzoeken van zekere gedeelten van den Melkweg, meer dan 50,000 sterren voorbij het veld van zijn mikroskoop trekken in een enkelen nacht, op een strook des hemels ter breedte van slechts twee graden. Laplace gelooft, dat er wel 10,000 millioen sterren kunnen zijn: hij had wel een millioen maal 1000 millioen kunnen gissen en nog beneden de waarheid gebleven zijn.

Bladzijde 102, regel 11.

‘Beschaamt uw Moederaard
In grootte minder niet dan Horebs berggevaart'
De laagste steenklip aan zijn voeten.’

Klein is onze Aarde vergelijkenderwijze zeker, hoewel zij bogen mag op een doorsnede van 8000 mijlen of daaromtrent, òf van pool tot pool, òf van een punt van de evennachtslijn naar het tegenoverliggend punt. Jupiter-alleen reeds staat gelijk met 1300 Aarden; de Zon, met 1,400,000 Aarden; Sirius met 11,200,000 Aarden.

Aldaar, regel 19.

‘Toch wandelt zevenmaal de Aarde om heur zonne rond,
Eer de allernaaste star heur licht op aarde zond.’

Door vernuftige berekeningen, wier juistheid niet te betwijfelen valt, is 't den sterrekundigen gelukt, den afstand van de naaste vaste starren te bepalen. De eenige weg, langs welken wij tot het begrip van dien ontzettenden afstand kunnen komen, is daarin gelegen dat wij tot maatstaf van dien afstand de snelheid nemen, waarmede het licht tot ons komt. Het licht nu legt 192,000 mijlen in ééne sekonde af, en desniettemin heeft de naaste vaste star

meer dan 61/2 jaar noodig om ons haar licht toe te zenden. Met andere woorden: wanneer wij onderstellen, dat die star geheel en al vernietigd is, dan zullen wij haar nog 61/2 jaar, nadat zij van het firmament verdwenen is, blijven zien.

De rij van cijfers, waarmeê die afstand uitgedrukt zou moeten worden, is te groot om eenigen duidelijker indruk op onzen geest te maken, want zij overschrijden al te verre de mate van onze gewone berekeningen.

Bladzijde 104, regel 8.

‘Op de maat
Van eigen lofmuziek hun heilge dansen menglend.’

Van dezen dans en het gezang der hemelbollen, spreekt o.a. Edw. Young, in zijne *Nightthoughts*, III en IX *Nacht*. Zoo ook Milton, *Parad lost*, B. V, vs. 177, en B. V, vs. 618-624. Evenzoo Shakspere, *The merchant of Venice*, Act. V. Sc. 1. Vergelijk Cicero, *De Nat. deorum* III : 2, *Somn. Scip.* 5. Zie voorts de Aanteekening van Joan. Lublink, in zijne vertaling van Young, II Deel, bladz. 341. Ook da Costa, in zijne Hymne: *Gods voorzienigheid*.

Vijfde tafereel.

Hebben wij het Mozaïesch vizioen tot hiertoe recht begrepen, dan is op den eersten dag, als ‘de Geest Gods broedde op de wateren’, begonnen, en op den derden dag voltooid, de schepping der bij uitsluiting onderzeesche dieren, als daar zijn: plantweek-, schaaldieren en visschen van het Silurische en Devonische tijdperk. Het ontstaan dezer schepselsoorten over te brengen in het scheppingswerk van den vijfden dag - gelijk in onze Staten-bijbelvertaling geschiedt - is daarmede kennelijk in tegenspraak. Maar juist die vertaling is, op goede gronden, wel voor eenige verbetering vatbaar. Voor ‘overvloedig voortbrengen’ leze men: ‘doen uitkrielen’; voor het algemeene: ‘een gewemel van levende zielen’, meer bepaald: een gewriemel (zoo als van der Palm heeft) of ‘een gekruip’ (zoo als M'Causland vertaalt) ‘van gedierte dat den adem des levens heeft,’ d.i. van luchtinademend gedierte. De ‘tanninîm’ uit vs. 21, zijn ons geen ‘groote walvisschen’, maar ‘groote zeemonsters of zeegedrochten’, (zoo als het ook reeds bij van der Palm heet); terwijl eindelijk ‘alle gevleugeld gevogelte’ letterlijk luidt: ‘alle vliegend gevleugelte’, dat, als zooveel omvangrijker, hier beter behouden wordt. Na deze, schijnbaar geringe en toch zeer wezendlijke, in de gevolgtrekking gewichtige wijzigingen in de vertaling, leert ons de tekst eenvoudig, dat de

schepping van dit tijdperk een drievuldige was; t.w. 1°. der groote zeegedrochten; 2°. der kruipende schepselen, ‘die uit de wateren krielden’, d.i. de waterdieren, maar die tevens voorzien waren met de organen om op het land te kruipen (a m f i b i ë n); en 3°. de gevleugelde schepselen, die boven de aarde zweefden.

Welnu, wat leert ons daaromtrent het Boek der Natuur?

De Geologie leert ons, dat de f o s s i l e n uit de Permische (o.a. nieuwe-roode-zandsteen) en de Jura- of Oölieth-groep (meerendeels kalksteen) op Mozes' oirkonde volkomen passen.

In de onmiddelijk voorafgaande steenkoolgroep heeft men geen sporen van aarddieren gevonden, met uitzondering van eenige weinige b a t r a c h i i , kikvorschachtige dieren, en enkele insekten van lager rang, als welke nog vaak levend worden aangetroffen in van lucht afgesloten steen- en kleiklompen, 'tgeen - wij hebben het hier voren reeds opgemerkt - hunne onafhankelijkheid van den toestand der atmosfeer bewijst. Deze b a t r a c h i i konden dáárom ontstaan vóór het verschijnen der zon, en vormen dan ook slechts den overgang van den visch tot de hagedis, het eigenlijk r e p t i e l .

De vroegste f o s s i l e n van lucht-inademende dierlijke schepselen (die dus éérst ontstaan kunnen zijn nadat de zonnest r a l e n de Aarde bereikt en de noodige zuurstof ontwikkeld hadden, voor 't Dierlijk Leven noodzakelijk) werden allereerst in den kalksteen der Permische groep gevonden en behooren tot het geslacht der eigenlijke r e p t i l e n of kruipende dieren.

Het aantal intusschen is daar nog maar betrekkelijk gering, maar het neemt toe, naarmate wij hooger opklimmen in de volgende en dus jongere steenlagen, bepaaldelijk in de vorengenoemde Jura- of Oölieth-afdeeling. Ja, het neemt er zóó zeer toe, dat de Geologen het tijdperk dezer formatie bij uitnemendheid ‘het tijdperk der r e p t i e l e n ’ geheeten hebben.

In die r e p t i e l e n herkennen wij dan ook werkelijk in de eerste plaats de ‘groote zeemonsters’ (t a n n i n î m) van het Mozaïesch vizioen, met name in die reusachtige e n a l i o s a u r e n , walvischachtige zeehagedissen, tyrannen van den Oceaan, en andere zeekruipdieren van dezelfde klasse, overeenkomstig hun organisme bijzonder geschikt om in het water te leven, maar tegelijk kennelijk lucht-inademende, eierleggende reptielen.

Bladzijde 117, regel 15.

‘Daar trekken legerscharen
Van visschen,’ enz.

Bij deze beschrijving der visschen ben ik onder den invloed geweest van eene herinnering uit Milton. Vergelijk in zijn *Paradise lost*, B. VII, vs. 399 en volgende:

‘Forthwith the sounds and seas, each creek and bay,’
tot: ‘Draws in, and at his trunk spouts ont, a sea.’

Tevens neem ik deze gelegenheid te baat, om de vrees uit

te spreken, dat ik maar al te zeer geloof, dat de ‘bij de voor zwoegende ploegos, wien de regen verkwikkende klavergeur toewaassemt’, van bladz. 45, regel 7, mede een remenicens is, ditmaal uit Longfellow, in een zijner kleinere gedichten.

Bladzijde 119, regel 2.

‘Let op! boven de andren braveert er daar één,
Verbazend gedrocht, dat het beeld der Chimeeren,
De fabel der Heidnen, in 't leven doet treên.’

De p l e s i o s a u r u s of waterhagedis, misschien het merkwaardigste dier der voorwaereld, van 6 tot 18 voeten lang.

Bladzijde 120, regel 2.

‘Daar schiet uit de zeewoestenij,
Even tuk als hij-zelf op verslinden,
Reeds een sterker den sterke ter zij'.’

‘D e i c h t h y o s a u r u s of vischhagedis, draagt zijn naam met het volste recht, want op de zonderlingste wijze zijn hier sommige kenmerken, die men gewoonlijk alleen hij visschen aantreft, vereenigd met andere, die aan kruipende dieren eigen zijn; ja, zelfs herinnert hij wederom in andere opzichten aan sommige der in

't water levende zoogdieren, inzonderheid de dolfijnen. Hij heeft een lengte van 22 tot 70 voet, waarvan de kop een vierde gedeelte beslaat.' - Prof. Harting.

Aldaar, regel 13.

'Heel het reuzige lijf is omtogen
Met het leêr van een schubbigen huid.'

'Uit eenige waarnemingen van Coles en Quekett schijnt te volgen, dat de huid van den i c h t h y o s a u r u s niet, zoo als men eerst meende, naakt, maar met uiterst kleine, slechts door het mikroskoop herkenbare hairvormige schubbetjens bedekt zou geweest zijn.' - Prof. Harting.

Aldaar, regel 18.

'Door hun beenachtig oogvlies beschermd.'

'In het harde oogvlies (s c l e r o t i c a) van dit dier bevonden zich zeventien straalswijze rondom de pupil geplaatste beenplaten, waardoor het oog beschut werd en zelfs in den fossilen toestand nog dikwijls zijn welving bewaard heeft.' - Prof. Harting.

Bladzijde 122, regel 7.

‘'t Krokodillen-lichaam rekkend,
Vijftig voeten gronds bedekkend.’

Hier wordt bedoeld de m e g a l o s a u r u s , eeu vleeschetend r e p t i e l , 7 à 8 voet hoog, 40 à 50 voet lang, in bouw en gewoonten niet ongelijk aan den krokodil en den monitor onzer dagen. De vorm van zijn beenen en poten verraden het landdier, maar dat tevens in het element des waters te huis is.

Aldaar, regel 9.

‘Andren, aan nog grover leden
Paren vriendelijker zeden.’

Te weten de i g u a n o d o n , tijdgenoot van den voorgaanden m e g a l o s a u r u s , wien hij in reusachtige gedaante nog overtreft, want hij bereikt een lengte van 60 à 70 voet, evenaart den grootsten olifant in hoogte en overtreft hem in lengte en zwaarte. Maar naar zijn gebit te oordeelen, moet hij een grasvretend dier zijn geweest, en zoo was hij, bij gedrochtelijker vorm, toch zachter van zeden dan zijn vleeschverslindende makker. Prof. Harting noemt den i g u a n o d o n zeer eigenaardig: ‘e e n r h i n o c e r o s i n 't m a s k e r v a n e e n h a g e d i s .’

Bekend is het gevoelen van Johann Friedrich von Meyer, den auteur der '*Bibeldeutungen*'. Hij is van meening, dat God van den beginne geen slangen of gewormte geschapen heeft, maar dat de geheele worm- en insekten-waereld een gevolg van den zondeval is, dat eenmaal met den vloek wederom zal ophouden. Hij ziet in onze slang slechts de omwikkeling of verbastering (l a r v e) van een voormalig, edel en naar den mensch gelijkend dier, waarmeê de moeder onzes geslachts zich onderhouden, en dat dus gesproken zal hebben. Men kent ook Bilderdijks voorstelling (in: '*De Dieren*') die van de Paradijs-slang een gevallen Engel maakt, en - naar de dichterlijke voorstelling uit Ezechiël XXYIII - haar dus aanspreekt:

'Gy zijt het, Nachas! Gy, bevallig voor't gezicht,
En glinstrend in een dosch van goudglans en saffieren,
En groenende esmerald - de listigste aller dieren,
Wiens tong 't geschubde lijf in gladheid overtreft,
Die de uitgerekte hals ten hoogen hemel heft,
Op taaie vlerkjens wiegt, en, 't aardrijks langs gegleden,
Geen voetspoor laat in 't zand, geen indruk van uw leden.
Gy Engel, fierst van aart, by 't neêrgebukt geslacht,
Die, in uw kerker zelfs, op nieuw naar grootheid smacht;
Met weêrzin de aard beschouwt, en, met het hoofd verheven,
Den mensch en d' Englenstoet in houding na durft streven!
U, Adams gunstling, die uw schranderheid waardeert,
U knaagt de nijd aan 't hart!....'

Maar het moet gezegd worden, de Geologie levert geen bewijs noch voor de niet-oorspronkelijke schepping der slang, noch voor het bestaan van het Bilderdijksche wezen, den met de gave der taal begiftigden bijna-mensch, bijna-engel, die, in het menschelijk tijdperk, vleugels en voeten verloor en slang werd!.. De Geologie heeft inderdaad f o s s i l e n van slangen gevonden. Hugh Miller in zijne: *Getuigenis* zegt: 'De vroegste overblijfselen der Ofidische of slangenfamiliën worden in dat oude nederzetsel der tertiaire Afdeeling aangetroffen, waaraan men den naam van Londensche klei gegeven heeft, en moeten hebben behoord aan een slangensoort, van welke sommige met de pythons, anderen met de zeeslangen verwant waren, welke laatste een lengte van 14 à 20 voeten moeten gehad hebben.'

Het is niet te ontkennen, er is iets vreemds, iets raadselachtigs in de slang; en daarom kunnen wij het dan ook begrijpen, dat juist zij in elk stelsel van mythologie telkens het eigenaardige zinnebeeld is van het verpersoonlijkte Zedelijk Kwaad. - Genoemde schrijver, t.a.p. schrijft: 'De Fenicische reuzenslang, die de menschen beoorloogt; de monsterslang, die de moeder van Apollo aanviel, maar later door dezen werd gedood; de groote slang, die de appelen in den tuin der Hesperiden bewaakte en door Herkules eens moest worden verslagen; de slang of draak, die de wacht hield over het gulden vlies dat Jazon moest veroveren: deze alle zijn kennelijk door de hand der overlevering aan den Bijbel ontleend, en verwant aan de Paradijsslang uit

Genesis, den ouden draak der Apokalypse. De slang, dat huiveringwekkend schepsel, het laatst in de schepping optredend reptiel, is voor den wijsgeerigen Natuurkenner de vertegenwoordiger van een omgekeerd proces in de bezielde natuur, van een getaanden luister, van een teruggang van het gewervelde karakter van den voortijd tot de zooveel lagere typen der òngewervelde afdeelingen.'

Bladzijde 126, regel 9.

'Maar dàt is geen vogel, al klieft hij de ruimte.'

De p t e r o s a u r u s of vlerkhagedis, ook p t e r o d a c t y l u s of vleugelvinger genoemd, een vleermuisachtige amfibie, heeft inderdaad een vlucht van 27 voet. De lammengier der Alpen spreidt slechts een vlucht van 10 à 11 voet; de groote kondor der Andes - de reus der thands vliegende vogels - heeft er eene van nog geen 12 voet. - Men kent reeds meer dan twintig soorten van p t e r o d a c t y l e n , zeer verschillend in grootte.

Bladzijde 129, regel 3.

'Daar stappen ze op de hooge steltenpoten.'

In den nieuwen-rooden-zandsteen vinden wij de eerste sporen van v o g e l e n , in de voetstappen die zij ingedrukt hebben in het

weeke slib en zand, waarover zij wandelden. Sommige van die voetsporen duiden reusachtige vogels aan, die zich voor hunne tijdgenooten, de gedrochtelijke hagedissen, niet behoefden te schamen. In een bedding van den ouden-rooden-zandsteen van de Vereenigde Staten (in eene der valleien van den staat Connecticut) uit het tijdperk van de onderste of zwarte J u r a - (ook L i a s -) formatie, heeft men in de kalk sporen ontdekt van vogels behoorende tot de orde der g r a l l a e o f h o o g p o t i g e s t e l t l o o p e r s : een orde, waartoe ook behooren de kranen, reigers en trapganzen, even als de struisvogels en kazuarissen, en tot wier kenteeken behoort dat zij slechts drie teenen aan elken voet hebben.

‘De verbazende grootte van sommige dezer afdruksels deed eerst betwijfelen, of zij wel van vogels afkomstig waren. De middelmatigsten overtroffen verre den omvang der sporen van de kolossaalste onzer vogels; terwijl de grootsten die der zwaarste viervoetige dieren evenaren. Daar zijn er onder, die van den hiel tot aan het uiteinde van den middenklaauw 18 duim lang en van den buitensten tot den middelsten teen 13 duim breed zijn. Ja, de afstand dier sporen van elkaâr in een rechte lijn, toont dat het schepsel, dat ze in dit oude versteende zand heeft afgedrukt, schreden van ongeveer zes voet moet hebben gemaakt. De d i n o r n i s g i g a n t e u s moet veel grooter zijn geweest dan 't grootste paard. Sommigen van dat geslacht moeten dieren geweest zijn van 10 of 12 voet, en dus zoo groot als de grootste Afrikaansche olifant.’ - Hugh Miller.

Bladzijde 135, regel 17.

‘Waar eens de hooge
Dinornis ging.’

Het grootste onder de reusachtige vogels uit het tweede tijdperk was de reeds genoemde d i n o r n i s g i g a n t e u s , die minstens tien voeten hoog moet geweest zijn, en vermoedelijk, even als de overigen, tot de orde der steltloopers behoord heeft. Zie Prof. Harting, 1. 1. bl. 348. Prof. J. van den Hoeven, *Album der Natuur*, 1853, bladz. 1.

Aldaar, regel 20.

‘De vogelvlieg.’

De k o l o b r i .

Bladzijde 136, regel 15.

‘Des Vijfden Dags.’

Opmerkelijk! zoowel die Saurische reptielen der drievoudige hagediswaereld, als die vogelgeslachten, die tegelijk met hen het tooneel der schepping betreden, zijn alle eierleggende dieren, want het zoogdier, een hoogere orde, bestaat nog niet. Eeuwen

lang nog zullen dit de beheerschers zijn van aarde, lucht, water. Maar voor die Aarde is een nieuwe bevolking in aantocht, want het vijfde tijdperk spoedt ten einde. Dit tijdperk heeft zich uitgestrekt van het begin der Permische tot het einde der Jura- of Oölieth-groep, den aanvang der kalkformatie. In die kalk vinden wij reeds hier en daar sporen van den voorlooper van het zoogdier op het drooge, het m a r s u p i a t of buideldier, de schakel tusschen het reptiel en het zoogdier, profeet van bet nieuwe scheppingstijdperk, dat aanstaande is.

Zesde tafereel.

Bladzijde 149, regel 11.

‘Nu ook beginnen in den hoogen
De gletschers langzaam hun beweging.’

Zie Prof. Harting, 1. 1. bladz. 212.

Aldaar, regel 20.

‘Als zijn komst de ontzachelijke rij
Der wezens sluiten zal en kroonen.’

‘Wat vinden wij gedurende de dnizende eeuwen der eerste

scheppingsperioden? Niets dan onbewuste plantengroei en de blinde begeerlijkheid van het dier. Niets dan fyzieke geboorte, leven en dood. Geen enkel schepsel, dat zich rekenschap geeft van het doel van zijn bestaan. Elk i n d i v i d u is niets dan het vehikel van de soort; elke soort niets dan een schakel in de oneindige keten die zich ontrolt, die met het eerste plantdier begint om te eindigen met den Mensch. 't Is de ontwikkeling van het Lichamelijk Leven in al zijn vormen. En toch beheerscht reeds van 't begin af aan een Hooger Wet dezen onmetelijken arbeid. Daar is een vooruitgang merkbaar in de opëenvolging van die vormen van Dierlijk Leven. Zij naderen meer en meer tot het tegenwoordige Dierlijk Leven en nemen, om zoo te zeggen, meer en meer een menschelijk karakter aan. Dit groote Poëem volgt dus een plan en de hoofdgedachte die het bezielt, is de nadering tot den Mensch, de Vrije Persoonlijkheid.' - F. Godet, in de *Revue Chrét*. IX, 15 Oct. 1862, N^{o} 10.

Bladzijde 150, regel 15.

'De bodem wemelt, en het Zoogdier is geboren.'

De schepselen, die Mozes aanschouwt als de gewrochten van den zesden dag zijn: de dieren van het woud, het vee der heuvelen, het kruipend gedierte van den aarbodem; alle van het geslacht der z o o g d i e r e n en als zoodanig onderscheiden van de

eerste, eierleggende leden van het dierenrijk. Alzoo wordt hier het feit verkondigd, dat de viervoetige dieren het aanzijn hebben ontfangen nà het tijdperk der eierleggende reptilen.

Welnu, wat zegt hiervan de Geologie? Het volgende.

't Zij wij aannemen, dat de schepping der zoogdieren begonnen is met de verschijning van het half-reptiel, het m a r s u p i a t of buideldier, aan het einde van de Oölieth- (meerendeels kalksteen-) formatie, of wel dat wij aannemen, dat zij begon met de p a c h y d e r m a t a (dikhuidige dieren) van de Eöceensche groep, zóóveel is zeker dat het tijdperk der zoogdieren gevolgd is op dat van de eierleggende hagedis-reptielrassen, zoodat het Schriftverhaal bevestigd wordt.

Gedurende een lange reeks van eeuwen, vertegenwoordigd door de formatie van de tertiaire nederzetsels (steenlagen van het zoogenaamde derde Geologische tijdperk) had het viervoetig zoogdier de opperheerschappij in de schepping. Het Eöceensche tijdperk (dat overigens dieren omvat van de grootte van een kloek paard tot die van een haas) was in 't bijzonder de bloeitijd der reuzen. - Onder deze valt onze aandacht terstond op het p a l a e o n t h e r i o n , een vreemde diersoort van de dikhuidige orde, tot welke de olifanten, tapirs, zwijnen en paarden behooren. In het midden of Mioceensch tertiaire tijdperk bestaat het aanzienlijkste der toen levende diersoorten nog uit dergelijke p a c h y d e r m e n .

Bladzijde 150, regel 14.

‘Daar schudt reeds het schrikdier d' onzachlijken kop.’

Het s c h r i k d i e r , d i n o t h e r i o n , is een der grootste viervoetigen die ooit bestonden, en maakt de schakel uit tusschen de p a c h y d e r m e n (of dikhuiden) en de c e t a c e ë n (of walvischachtige dieren). Elke tak der onderkaak, bij de zwaarste soorten ruim vier voet lang, heeft een grooten, naar beneden omgebogen slagtand, om er de waterplanten en de wortels van leliebollen (zijn waarschijnlijk voedsel) meê op te wroeten. De kop, drie voet breed, is voorzien met spieren van onbegrijpelijke sterkte en taaiheid en ingericht om den bewegingen en verrichtingen van dien kop de krachtigste werking bij te zetten. De achterzijde van het bekkeneel heeft veel overeenkomst met die van het bekkeneel van den walvisch. Uit de vooruitstekende beenderen der neusstreek heeft men willen afleiden, dat dit dier een snuit heeft bezeten, wat echter verre van zeker is.

Bladzijde 151, regel 7.

‘Daar neigt reeds de Koning der luiaards den snoet.’

Het m e g a t h e r i o n , een soort van l u i a a r d , met geweldige viertakkige klauwen.

Bladzijde 151, regel 13.

‘Het mastodon volgt hem.’

Het m a s t o d o n , weder een diersoort tot de familie der olifanten behoorende, gelijk deze van slagtanden en tromp voorzien, tijdgenoot van het d y n o t h e r i o n . Niet hooger, maar aanmerkelijk langer dan de Afrikaansche olifant, geen twaalf voet hoog, maar vijf en twintig voet lang. Hij heeft wat den olifant ontbreekt: slagtanden in de onderste kaak, die de mannetjens levenslang behielden maar de wijfjens vroeg verloren. De ledematen in evenredigheid korter maar zwaarder; de buik langer en smaller dan bij den gewonen olifant; de maaltanden (sommigen van 17 tot 20 pond gewicht!) hebben kroonen, die van knobbels voorzien zijn als groote tepels, waaraan het dier zijn naam ontleent; terwijl de maaltanden in grootte en omtrek aanmerkelijk van die des olifants verschillen.

Dit en al die andere reusachtige exemplaren der zoogdieren, intusschen, sterven langzamerhand uit. Weldra moet er een ander schepsel ontstaan, naar zijne fyzische organizatie behoorende tot hunne klassen, maar van oneindig hooger rang: een redelijk zedelijk schepsel, tot hiertoe onbekend, hun aller voorbestemde koning.

Bladzijde 153, regel 6.

‘Zaagt gij ooit in 't beeldenschrift
Van de Memphische obelisken
zulk een optocht neêrgegrift?’

Vergelijk Hugh Miller, *Getuigenis der Gesteenten*, bladz. 87, waar uit deze opmerking ontleend is.

Bladzijde 159, regel 1.

‘De waatren overdekken
Nog eens den bodem van het waereldrond.’

De zoogenaamde d i l u v i a l e vloed, niet te verwarren met den lateren zondvloed, ten tijde van Noach, die in elk geval ook niet zoo groot was als de d i l u v i a l e .

Aldaar, regel 9.

‘Dáár rijst, als een bolwerk der aard,
Een Driehoek, een Hoogland.’

‘De oudste heilige overlevering, in overeenstemming met een grondige beschouwing van de tegenwoordige oppervlakte der Aarde, maakt het - gelijk ook von Raumer reeds heeft aangetoond -

zoo goed als zeker, dat de eerste woonplaats van ons geslacht in de streken van het A r m e n i e s c h Hoogland gezocht moet worden.' - Von Schubert, *Die Geschichte der Natur*.

'A r m e n i ë is een van de hoogste landen der Aarde. Van alle zijden bereikt men het sterk klimmende; en de wijduitgestrekte, grazige, koele vlakten boven in het land, liggen omtrent 7000 voeten boven de oppervlakte der zee. Zoo verheft het zich als een hoog bolwerk der aarde, in de gedaante van een wijduitgestrekt driekant, boven de Kaspische en Zwarte Zee, boven Klein-Azië en de lager gelegen landen van Voor-Azië. Aan den voet van zijne noordelijke hellingen stroomt de Fazis naar de Zwarte, en de Kurstroom naar de Kaspische zee, de oudste, de kortste en beste handelsweg tusschen Europa en de binnenlanden van Azië; en zuidwaards voeren zijne beide groote tweelingsstroomen, de Eufraat en de Tigris, naar de warme, vruchtbare landen, welke de gemakkelijkste verbindtenis tusschen Europa en het rijke Indië hebben, waar de eerste Rijken, de schouwplaatsen der vroegste, in hare gevolgen zoo belangrijke waereldgebeurtenissen, geweest zijn.' - Andreas Bram, *Blicke in die Weltgeschichte und ihren Plan*.

Bladzijde 162, regel 10.

'O Erzerums Beemde, 't is hier, in ùw schoot,'

'Om het Paradijs niet te ver van de bronnen der vier rivieren

Eufraat, Tiger, Fazis en Araxes te plaatsen, moet men het stellen in de schoone vallei van Erzerum, welke van alle soorten van schoone vruchten overvloeit.' - De Tournefort, *Beschrijving van een Reis naar de Levant*.

Bladzijde 163, regel 3.

'Daar verschijnt de Mensch.'

'Welk een keerpunt in de scheppingsgeschiedenis! God spreekt niet meer tot water of aarde of eenig voorwerp buiten zich, dat zij het schepsel middelijk voortbrengen naar Zijn raad en bevel, gelijk bij de eerste wording van visschen en vogelen, gelijk bij de schepping van de redeloze dieren der Aarde. Bij het scheppen van den Mensch gaat alles geheel onmiddelijk van God uit. Geen ander schepsel ontfangt last hem voort te brengen.' - Da Costa.

'Tot hiertoe had God alles voortgebracht bevelende: "Daar zij licht! daar zij een uitspansel!" enz. Maar waar het de schepping van den Mensch geldt, daar is het: "Laat ons menschen maken naar onzen beelde, onze gelijkenisse!" 't Is niet maar dat woord van oppergebied en macht: 't is een woord van meer zachtheid, ofschoon van geen minder vermogen. God houdt raadt met zich-zelven, God wekt zich-zelven op, als 't ware om te doen opmerken, dat het werk, dat Hij nù aanvangt, al Zijne vorige werken overtreft.' - Bossuet.

‘De Mensch verschijnt, en deze verschijning is de inwijding van de tweede periode van de geschiedenis des Levens. Daar staat de Mensch! Aan den eenen kant is hij de vrucht van het lange scheppingswerk in al zijne ontwikkelings-fazen (een lange barensnood!) Naar zijn lichamelijk organisme behoort hij tot het Dierlijk Leven: hij is het meesterstuk der fyzieke schepping. Zijn alle evenredigheden van het menschelijk lichaam niet volmaakt? En beandwoordt de schoonheid der vormen niet aan de verwondelijke geschiktheid der organen? Zou niet elke Dierlijke verschijning n à den Mensch een achteruitgang zijn geweest? - Maar als de Mensch aldus, aan den eenen kant, eene Levens-periode sluit, hij opent ook eene nieuwe. In dit volmaakte lichaamlijke organisme woont niet slechts een instinkt als in het dier, niet slechts een ziel, maar een geest. “God blies een adem des levens in zijne neusgaten,” d.i. onze geest is een ademtocht der Godheid.’ - Godet.

‘Ziedaar dan reeds het Godlijke Menschlijk geworden! De Mensch is de hoogste uitdrukking Gods in de natuurlijke waereld; en deze gemeenschap van het Godlijke en Menschlijke is de grondwet van Gods bedeelingen aan de Aarde en de hoofdsleutel tot hare kennis. Immers, wat de natuur betreft, gelijk de Mensch het beeld is van Gods beeld, zoo zijn alle Gods werken ook teekenen en uitdrukkingen Zijner eigenschappen, en zoo is de geheele Lichamelijke natuur een uitdrukking, een gelijkenis der Geestelijke waereld.’ - Hamann.

Bladzijde 169, regel 3.

‘o Mozes! waarom straks -
Gezocht naar 't Ideaal der Tabernakel Gods,
Onduidlijk scheemrende aan de graauwe wolkenboogen?’

Zie Exod. XXV : 40, Hebr. VIII : 5.

Bladzijde 176, regel 19.

‘De heemlen stralen, maar de starren missen oogen.’

Vergelijk Laurent, *Christl. Predigten*, 1860, II Th. S. 6.

Bladzijde 177, regel 11.

‘Zijt vruchtbaar, breid u uit.’

In het Bijbelsch verhaal van de schepping des Menschen worden twee hoofdfeiten gekonstateerd, die door het boek der Natuur bevestigd kunnen worden: 1°. dat de Mensch de laatstgeschapene is aller wezens, en 2° dat het geheele menschelijk geslacht van één Menschenpaar afstamt.

Wat het eerste betreft, dat, naamlijk, de Mensch het laatstgeschapene aller wezens is.

Beschouw den Mensch in zijn redelijken en zedelijken aanleg, in zijn fyziesch samenstel en bouw. Volgends beide staat hij op de hoogste der opklimmende trappen van het geschapene Leven, 'twelk begint met het lage plantdier, en opklimt door de organizatiën heen van weekdier, schaaldier, reptiel en viervoetig zoogdier. Volgends Gods plan moet hij dáár staan, waar beide, Bijbel en Geologie, hem plaatsen.

Beschouw de steengroepen der Aarde. In geene enkele der nederzetsels, waarin de organische overblijfselen van alle vroegere diersoorten bewaard zijn gebleven, ontmoet gij eenig spoor, hetzij van eene menschelijke gedaante, hetzij van eenig menschelijk kunstwerk. Alzoo: de verschillende familiën van aardsche schepselen moeten den Mensch vooraf zijn gegaan. Zijne geboorte was het laatste en grootste feit v a n , de kroon gezet o p het scheppingswerk.

Volgends de chronologie der Heilige Schrift zou dit ongeveer 6000 jaren geleden zijn; en noch in de Natuur in 't algemeen, noch in den Mensch in 't bijzonder, wordt iets gevonden dat dezen datum logenstraft. Vatbaarheid voor ontwikkeling en vooruitgang is een eigenaardige karaktertrek van den Mensch; en daarom, hadde zijn geslacht vroeger bestaan, elke hoek der waereld zou, talloze eeuwen vóór den Mozaïschen datum zijner geboorte, de sporen hebben vertoond van zijne lichamelijke en intellektuëele kracht. Beschaving tot weelde toe, kunst, wetenschap, al de gevolgen der aanraking van des menschen geest met de stoffelijke waereld, zouden dan duizende jaren geleden reeds hare volmaakt-

heid bereikt en ons de oirkonden van zulk eene oudere Maatschappij hebben nagelaten.

De denkbeelden over een ‘onmeetlijken ouderdom des Menschlijken geslachts’ worden door de wetenschap-zelve meer en meer onhoudbaar verklaard. Da Costa zegt daaromtrent (in zijne: *Voorlezingen over het O.T.*) ‘Men had zich o.a. beroepen op twee afbeeldingen van den Dierenriem in de tempels van Denderah en Esné (in Egypten). Uit den stand der hemelteekenen aldaar had men berekeningen afgeleid, die den datum hunner vervaardiging tot 4000, ja, tot 15000 jaar moeten doen opklimmen. Reeds Cuvier wees op 't ongerijmde dier berekening. Daar komt nu Champollion (de vermaarde ontcijferaar der Egyptische hiëroglyfen!) en wat las hij op die dierenriemen? Op dien van Denderah, in welverstaanbare taal als datum de regeering van Keizer Tiberius; op die van Esné, de regeering van Keizer Antoninus - een oudheid van nog geen 2000 jaren, in plaats van eene van 15000!’

De afwezigheid nu van de oirkonden van zulk eene oudere Maatschappij bevestigt het, dat het Menschelijk geslacht eerst sedert p.m. de laatste 6000 jaren bestaat.

Wat het tweede betreft, naamlijk de afstamming van het geheele Menschelijk geslacht van één enkel menschenpaar.

Geschiedenis en Traditie, oude monumenten en oirkonden, gewagen van een tijd, toen gantsche landen geheel of bijna onbewoond lagen, en van toeneming van bevolking, evenzeer als van beschaving, in de meeste waerelddeelen; 'twelk geheel in overeenstem-

ming is met de aanneming van één menschenpaar als stamouders.

E e r s t e t e g e n w e r p i n g . - ‘Maar er is zooveel verschil tusschen vele volken der aarde, in gedaante en kleur, in taal en zeden! Hebben niet sommige ethnologen vijf, ja, zeven rassen meenen te moeten onderscheiden? Wat zeg ik, stelde Bory de St. Vincent geen 15, Desmoulin geen 16 oorspronkelijke menschenrassen? En schieten er, ook dàn nog, geene leden van het Menschelijk geslacht over, die onder geene dezer klassen kunnen gerangschikt worden? Wijst dat niet op een soortelijk onderscheid?’

W e ê r l e g g i n g . - Een Linnaeus, Haller, Buffon, Camper, Gall, Blumenbach, Cuvier, Lacépède, A. von Humboldt, Soemmering en vele anderen, erkennen onvoorwaardelijk de volstrekte eenheid van het oorspronkelijk menschenras. De beste fyziologen, met één woord, nemen aan, dat hier geen sprak kan zijn van verschillende s o o r t e n , maar slechts van v e r s c h e i d e n h e d e n van ééne enkele soort, daar hier geen enkel spoor aanwezig is van een t y p i e s c h verschil, zoo als, bij het bestaan van meerdere stamouders, zich onder de afstammelingen zou hebben moeten vertoonen. Waarin bestaat hoofdzakelijk dat genoemde verschil tusschen de volken der aarde? In de kleur van den huid, in de vorm van schedel en bekken. Maar volgends Blumenbach, Prichard, von Humboldt, om geen meerdere namen nu te noemen, kan zulk verschil veroorzaakt zijn door invloeden van buiten, klimaat, bodem, voedsel, levenswijze, enz., gedurende een langdurig tijdsverloop. Het karakter en de samenstelling van talen en de identiteit van de innerlijke en geest-

lijke natuur bij alle geslachten des Menschdoms, doen ons met Prichard*) aannemen, dat alle menschen van ééne soort, van ééne familie zijn. Zoo dan stemmen Schrift en Wetenschap, op grond van historie, fyziologie en ervaring, daarin overéén.

T w e e d e t e g e n w e r p i n g . - De droom van Lamarck en de Maillet, de bekende fransche Geologen! 'Het organische leven,' zoo meenen zij, 'is begonnen met de geringste en eenvoudigste vormen, om die allen zonder verdere tusschenkomst van den Schepper te doorloopen. De organizatie is dus het gevolg van funktie, en niet de funktie het gevolg van organizatie. Zoo is dan de eersteling der schepping een plantdier geweest; maar dit ging, ten gevolge van een gelukkig pogen (een c o n a t u s), over in een schaaldier; het schaaldier werd visch; de visch, vogel; de vogel, zoogdier; het zoogdier, mensch. De ware Adam, aller menschen vader, is het Plantdier, de blinde z o ö p h y t . De kikvorsch en aap zijn van onze naaste familie.'

W e ê r l e g g i n g . - De Geologie bevestigt dergelijke hypothesen nooit en nergends. Onder de f o s s i l e overblijfselen van elke dierklasse is geen zweem gevonden van iets, dat ook maar in de verste verte het geloof aan zulk een overgang van het eene geslacht in het andere zou wettigen. Het: 'elk naar zijnen aart', is een eeuwige Natuurwet. Zeker, vele veranderingen hebben er plaats

*) J.C. Prichard, *Researches into physical history of mankind*, London 1836, besproken door Prof. L.C. Schoeder van der Kolk, in *Waarheid in Liefde*, 1845, I.

gehad. De plant-, week-, schaaldieren en visschen van het Silurische en Divonische tijdperk zijn niet dezelfde van het Menschelijk tijdperk. De veranderingen, door aarde en water ondergaan, verscheidenheid van temperatuur en atmosfeer, bodem en klimaat en voedsel, hebben in den loop veler eeuwen hunne plooibare natuur aanmerkelijk gewijzigd. Zoo waren, b.v., de eerste weekdieren gekleed in hoornen schalen, omdat zij in de slib der lagere Silurische groep woonden, waar kalk ontbrak tot het afscheiden van kalken schalen. Toen er meer kalk onstond, vormden die zelfde dieren zich schalen van die zelfstandigheid, waardoor alzoo in hunne orde een wijziging geboren werd. Zoo, al verder, waren de eerste vischsoorten (de p l a c o ï d e n en g a n o ï d e n van het Permiesch en Kooltijdperk) in beenige maliekolders gedoscht, daar zij in de nog heete wateren leefden. Toen later de temperatuur was afgekoeld, verving hoorn het been, tot dat de maliekolder een schubbenjak werd. Zóó, eindelijk, zijn de reusachtige hagedissen van de Lias- en Oölieth-formatie allengskens ingekrompen en verdwenen, de gigantische zoogdieren van het tertiaire tijdvak verkleend tot de betrekkelijke dwerggestalten van onzen tijd.

Maar - al deze wijzigingen hadden hare grenzen, in zóó verre dat geenerlei omstandigheden, van wat naam of aart ook, ooit in staat waren een dier van de ééne klasse in de andere te doen overgaan. Geen grasetend dier, b.v., werd immer vervormd tot een vleeschetend; geen weekdier in een visch; geen visch in een reptiel; geen reptiel in een vogel; geen vogel in een zoogdier.

Gelijk geschreven staat, ‘de Heer God heeft alles naar zijnen aart geschapen’, en door Zijnen wil zijn en blijven zij zóó geschapen. De verschillende orden van het Dierenrijk, hun onderscheiden en afgescheiden oorsprong en geslacht, bleef tot hiertoe immer onveranderlijk bewaard. De reptielen, vogels en zoogdieren van het Menschelijk tijdvak mogen van die van het vorige (het Silurische) verschillen in gedaante en zeden, 't zijn hunne lijnrechte en herkenbare afstammelingen, even als de menschen het zijn van den eerst-geschapen mensch Adam. De Mensch, de eerste in aart en aanleg, is de laatste naar geboorte: een ‘p a r v e n u ’, een schepsel van gisteren, de jongste monarch; maar ook hier geldt het woord: ‘de laatste is de eerste geworden.’ Zoo dan bewaren ons de Bijbel en het steenen boek der Natuur voor de dwaze en ongegronde droomerijen van de verkeerdelijk zoogenaamde theorie van ontwikkeling, en bevestigt het laatste het eerste op de onwederlegbaarste wijze. - Zie von Humboldt, Miller, M'Causlaud, *passim*.

Zevende tafereel.

Bladzijde 192, regel 18.

‘Ziedaar mijn Sabbatswerk, dat ook het uwe zij.’

‘Een voorname karaktertrek der Geologische geschiedenis,

d.i. der scheppingsgeschiedenis, is vooruitgang. De onbezielde stof klimt tot de lagere levensvormen; dezen, tot de hoogere. Nadat het groote vee en het gedierte des aardbodems opgevolgd was aan de onbezielde planten, de zeegedrochten, het wemelend gedierte, verschijnt het redelijk schepsel, de Mensch. Was de gang der trapsgewijze opklimming nu plotseling gestremd? Neen, Gods werk van verheffing, verhooging, toeneming, gaat tot nog toe voort. Maar de aart des menschen [een verandwoordelijk, onsterfelijk schepsel, met het instinkt eener eeuwige toekomst!] gedoogt niet dat dit werk, als vroeger, een scheppingsdaad zij. Schepping zou hier staking zijn. Gods werk van verheffing is nu het werk der vatbaarmaking, der voorbereiding van den zondigen, onvolmaakten mensch voor een volmaakten, onzondigen, toekomstigen staat. Het werk Gods op den zevenden dag, is het verlossingswerk. En op dezen dag daalt, naar de voorstelling der Mozaïsche oirkonde, geen nacht neder; want zijn bijzondere arbeid is nog niet voleindigd.’ - Hugh Miller.

Bladzijde 198, regel 4.

‘De God, dien men mint, in een schrikbeeld verkeerd,
Dat m' aanroept en tuchtigt, bewierookt en lastert,
Zelf beitelt en bootst, en toch - knielend vereert.’

‘De Negers verkoopen, verwerpen, verbranden of verdrinken

hunne afgoden, als zij op hen vertoornd zijn. De Ostiaken geesselen ze na een ongelukkige jacht en verzoenen zich dan weder met hen, in de hoop dat deze kastijding hen verbeterd zal hebben. De inwoners van Congo, door de pest bezocht, wierpen al hunne afgoden op het vuur toen zij die vergeefs hadden aangeroepen. Een reiziger zag een Laplander al zijne fetiches verbranden, omdat zijne rendieren niet jongden. De Amerikanen aan de Hudsonsbaai leggen de snaphaan op hunne afgoden aan, als zij redenen van beklag meenen te hebben. De bewoners der Sandwichseilanden straften eens hunne goden door het schorsen der godsdienst-feesten, toen zij boos waren dat hun koning gestorven was. Zelfs de beschaafde Chinezen hebben geen verlichter denkbeelden op dit punt. Als zij, tot een afgod gebeden hebbende, hun wensch niet verkrijgen, geesselen zij zijne beelden, verwoesten zijn altaren, verklagen hem bij de rechtbank. Deze beoordeelt dan den afgod, en wordt hij schuldig bevonden, dan wordt het vonnis geveld, en zijne dienst niet zelden afgeschaft.' - B. Constant, *de la Religion* II, pag. 32 volg.

Bladzijde 209, regel 13.

'Allen zijt gij de eerste kindren
van het eerste Godsverbond, enz.'

Zie in de *Stemmen*, V deel, bladz. 77 en volg., da Costaas opstel over: *De vervulling des Ouden Verbonds door het Nieuwe*.

Bladzijde 214, regel 3.

‘Man van Samos.’

Pythagoras, min of meer tijdgenoot van Zoroaster en Jeremia, de eerste eigenlijke Grieksche wijsgeer, geboortig van het eiland Samos, op de kusten van Klein-Azië.

Bladzijde 215, regel 10.

‘In de donkere spelonke wijst gij op het schaduwbeeld.’

‘De menschen leven hier op Aarde als in een spelonk, die een ruimen ingang voor het licht heeft. Nu moet gij u voorstellen, dat zij daarin leven van de kindschheid af met hals en beenen vastgebonden, om dáár altijd te blijven en altijd naar den kant te zien, welke van het licht is afgekeerd. Stel u nu voor, dat er achter hun rug een helder flikkerend vuur brandt en tusschen dat vuur en hen een weg is, waarop menschen met allerlei gereedschap en beeldwerk heen en weêr gaan, nu sprekende dan zwijgende. Nu zien immers de gebondenen slechts de schaduwen dier menschen en voorwerpen, welke op de overzijde der spelonk voor hunne oogen zich afteekenen. Maar deze schaduwen houden zij evenwel voor de menschen en dingen-zelven, en 't geen zij zien doen en hooren spreken, meenen zij dat door deze schaduwen geschiedt.

Zóó nemen wij, zinnelijke menschen, den schijn voor het wezen der dingen; zóó moeten wij worden ontbonden en naar het licht gekeerd, om de dingen-zelven, in plaats van hunne schaduw, te aanschouwen. Anderen moeten ons daartoe losmaken, maar ook slechts langzaam naar het licht keeren, dewijl wij door plotselinge omkeering zouden worden verblind, en niets meer zien.' - Plato, *de Rep*. VII.

Bladzijde 215, regel 15.

' Al het goede is u herinnring,' enz.

Zie Plato in zijn *Symposion*. Vergel. Van Heusde, *Initia*, I, p. 107 sqq.

Bladzijde 216, regel 16.

''t Menschdom is van Gods geslacht.'

Zie *Handelingen der Apostelen* XVII : 28:

'Wij toch zijn Godes geslachte.'

Deze woorden worden door den Alexandrijnschen priester Clemens, door Hieronymus, Chrysostomus en anderen, aan Aratus toegeschreven, een dichter en wiskunstenaar, die 278 v. Chr. leefde. De genoemde woorden zijn genomen uit het vijfde vers van zijn Epiesch Dichtstuk: *Phaenomena*.

Intusschen was Aratus de eenige niet, die zich aldus uitliet over des Menschen betrekking tot God. Euthalius heeft dan ook reeds opgemerkt, dat genoemde halve hexameter van Aratus eigenlijk van Homerus afkomstig is, waarschijnlijk uit een voor ons verloren geganen *Hymnus*. Verder komt hier Kleanthes in aanmerking, die te Athene woonde. Het vierde vers van een door hem aan Zeus gerichten Lofzang (Kleant. *Hymn. in Jov.* 5) luidt:

> ‘ἐκ σοῦ γὰρ γένος ἐσμὲν.’
> [‘wij zijn toch een geslacht uit U.’]

Terwijl dezelfde gedachte, ofschoon dan in eenigzins andere woorden, is uitgedrukt in het volgende woord, dat ons onder de spreuken der Pythagoriërs (*Aur. Pythagor.*) bewaard is gebleven:

> ‘θεῖον γένος ἐστι βροτοῖσι.’
> [‘een godlijk geslacht is den menschen.’]

Bladzijde 217, regel 4.

> ‘Op een hooge en heilge wet,
> Zelfs den Koningen gezet.’

Zie, b.v., Sophokles, in zijn *Koning Oedipus*, vertaling van Bilderdijk, pag. 92 volg.

‘Och, of my ware in al mijn daân
En woorden en gedachten,
Een zuivere onschuld toegestaan,
Door 't vuriglijk betrachten
Der heilige en onschendbre Wet,
Ons tot een regelmaat gezet,
En uit des hemels trans gesproten!
De Olympische Monarch, geen sterfelijk geslacht,
Heeft haar geteeld en voortgebracht,
En heeft een godlijkheid als in haar opgesloten,
Een godlijkheid, die door geen tijd
Veroudert of verslijt!’

Alaar, regel 17.

‘“Een nieuwe vertroosting!” zóó zucht uit de zielen
Een hoop tegen hoop, die een wonder verbeidt.’

Zoo, b.v., Plinius de Jonge, *Epist.* I, Cap. 12: ‘Aliqua magna nova solitia!’

Bladzijde 227, regel 3.

‘Nu vangt de Mensch, na droeven morgen,
Zijn betere Geschiednis aan.’

‘Jezus Christus is voor de geschiedenis der natuurlijke Mensch-

heid wat Adam was voor die der Natuur,' zegt Godet. Niemand heeft dit denkbeeld zoo uitmuntend ontwikkeld als Steffens, in zijne *Anthropologie*.

Bladzijde 243, regel 2.

'Een eerste en beste Lied.'

Een drukfout. Lees: 'Een leste en beste Lied.'